

SOSIAALIALAN
uuden asiantuntijuuden

RAKENTUMINEN
KOULUTUKSEN JA
TYÖELÄMÄN
YHTEISTYÖNÄ

Anna Riitta Myllärinen
Eeva Tast

Sosiaalipedagoginen orientaatio
ammattikorkeakoulun sosiaalialan
koulutusohjelmassa

**SOSIAALIALAN UUDEN
ASiantuntijuuden
RAKENTUMINEN KOULUTUKSEN JA
TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖNÄ**

Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun
sosiaalialan koulutusohjelmassa

**HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU
SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMA**

**ANNA RIITTA MYLLÄRINEN
EEVA TAST**

Anna Riitta Myllärinen
Eeva Tast

SOSIAALIALAN UUDEN ASiantuntijuuden Rakentaminen
Koulutuksen ja Työelämän Yhteistyönä
Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan
koulutusohjelmassa

ISBN 978-951-784-496-3
ISSN 1795-424x
HAMKin e-julkaisuja 7/2009

JULKAISIJA - PUBLISHER

Hämeen ammattikorkeakoulu
PL 230, 13101 HÄMEENLINNA
puhelin (03) 6461
faksi (03) 646 4259
julkaisut@hamk.fi
www.hamk.fi/julkaisut

Häme Polytechnic
PL 230, FIN-13101 HÄMEENLINNA, Finland
Phone international +358 3 6461
fax +358 3 646 4259
publications@hamk.fi
www.hamk.fi

Kannen suunnittelu: Marianne Hannula

Tämän teoksen kopioiminen on tekijänoikeuslain (404/61, muut. 897/80) ja valokuvauslain (405/61, muut. 898/80) sekä Suomen valtion ja Kopiosto ry:n tekemän sopimuksen mukaisesti kielletty.

Hämeenlinna, marraskuu 2001 (painos), e-julkaisu elokuu 2009

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena oli ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opetussuunnitelman kehittäminen tutkimuksen avulla. Tutkimuksessa etsittiin työelämän tulkintoja sosiaalialan työn todellisuudesta, sen edellyttämistä työn muutoksista sekä ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tavoitteeksi asetettavasta ammatillisesta toimintapätevyydestä.

Koulutuksen tavoitteeksi haluttiin rakentaa sellainen ammatillinen kompetenssi, jota voidaan kuvata sosiaalialan työn toimintapätevyytenä. Tarvittavan uuden ammatillisen kompetenssin jäsentämisen apuna käytettiin Madsenin (1993) sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden mallia. Tähän malliin verrattiin työelämästä nousutta näkemystä ja muodostettiin sellainen synteesi, jossa työelämän ja muiden asiantuntijoiden näkemykset oli otettu huomioon.

Tutkimustavoitteeseen pyrittiin asiantuntijatiedon keräämisen ja sen prosessinomaisen työstämisen avulla. Tutkimus on luonteeltaan hermeneuttis-fenomenologista, jolloin tarkoituksena on ollut ymmärtää ja tulkita sosiaalialan työn eri alueiden asiantuntijoiden käsityksiä sosiaalialan työstä, siinä tarvittavasta osaamisesta ja sen perusteluista. Niiden pohjalta muodostettiin käsitystä uudesta sosiaalialan asiantuntijuudesta ammattikorkeakoulutuksessa. Tiedonkeräämisen menetelmäksi valittiin delfi-tekniikka.

Olemme analysoineet myös missä määrin työelämän näkemykset ovat tai eivät ole sosiaalipedagogisen ajattelun ja toimintaorientaation mukaisia. Sosiaalipedagoginen teoria on toiminut viitekehyksenä, johon tutkimustuloksia on verrattu.

Aineiston analyysin perusteella kiteytettiin kaksi työntekijätyyppiä, joita tutkimukseen osallistujat analysoivat. Osallistujien analyysin

perusteella muodostuivat Hyvinvointijärjestelmä-osaajan tyyppi ja Laaja-alaisen palveluosaajan tyyppi, joita paneelissa arvioitiin. Niiden synteessinä muodostettiin Palvelevan hyvinvointiosaajan tyyppi, jota voidaan pitää työelämän kannanottona sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tavoitteena olevaan toimintapätevyyteen.

Tutkimus on osoittanut, että ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tehtävänä on kouluttaa osaajia, joiden työn orientaatio on dynaaminen ja selkeästi arjessa elämiseen ja kulttuuriseen kohtaamiseen perustuva. Osaaja käyttää hyvinvointipalveluita tukena asiakkaan yksilöllisten elämänpolkujen rakentamisessa. Samalla hän tukee asiakkaan osallisuutta dialogisin menetelmin ja pyrkii työssään yksilön kasvun ja muutoksen kautta muuttamaan arjen kulttuureita ja hyvinvointipalvelujen käytäntöjä.

Asiasanat Sosiaalipedagoginen orientaatio, sosiaalialan työn muutos, toimintapätevyys

SISÄLLYS

SOSIAALIALAN UUDEN ASiantuntijuuden RAKENTUMINEN KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN YHTESTYÖNÄ

Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan
koulutusohjelmassa

1	JOHDANTO.....	9
2	SOSIAALIPEDAGOGIIKAN KÄSITE	13
2.1	Sosiaalipedagogiikan määrittelyä	15
2.2	Sosiaalipedagogiikan tiedeperusta.....	19
2.3	Sosiaalipedagogiikan perinteet	22
3	SOSIAALIPEDAGOGISEN TYÖN KONTEKSTI	28
3.1	Arvot sosiaalipedagogisessa työssä	28
3.2	Ihmiskäsitys sosiaalipedagogisessa työssä	31
3.3	Yhteiskuntäkäsitys sosiaalipedagogisessa työssä	33
4	SOSIAALIPEDAGOGIIKKA SOSIAALIALAN TYÖN ORIENTAATIONA.....	37
4.1	Perustelut sosiaalipedagogisen viitekehyksen valinnalle.....	41
4.2	Toimintapätevyys sosiaalipedagogisesti orientoituneessa työssä	46
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	52
6	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTA- OLETUKSET.....	55
7	TUTKIMUSMENETELMÄ	58
8	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	61
9	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	64

9.1.	Empiirisen aineiston käsittelyprosessi	66
9.2.	Ensimmäisen delfi-kierroksen tuloksia	72
9.3.	Toisen delfi-kierroksen tuloksia.....	74
9.3.1	Sosiaalityösuuntautunut tyyppi työelämän asiantuntijoiden näkemänä	74
9.3.2	Sosiaalipedagogiikkasuuntautunut tyyppi työelämän asiantuntijoiden näkemänä	79
10	SOSIAALIALAN TYÖNTEKIJÄTYYPPIEN LUONNEHDINTAA JA ARVIOINTIA.....	86
11	SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMAN AMMATILLISET TAVOITTEET TYÖELÄMÄN EDUSTAJIEN NÄKEMÄNÄ.....	89
11.1	Palvelevan hyvinvointiosaajan kuvaus	91
12	LUOVA TOIMINTAKULTTUURI SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMAN TAUSTALLA.....	95
13	ARVOPOHJA SOSIAALIALAN KOULUTUS- OHJELMAN OPETUSSUUNNITELMASSA	98
14	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	101
	LÄHDELUETTELO.....	107
	LIITTEET 1-7.....	112

*”Sitä epäröi
lähteä liikkeelle
vaikka portti on selkoselällään
ja tie vapaana edessä*

*jos kauan on elänyt
samassa aitauksessa
haukannut samaa ruohoa
levännyt saman puun alla*

*siihen tottuu
Mutta yritä lähteä
Jätä aitaukset ja rajat
Kokeile uusia teitä
Ja levähdyspaikkoja
Maistele toisenlaista ruohoa*

*Aina on kuitenkin
katsottava
ettei tule aidatuksi uudelleen*

Anni Korpela 1998

1 JOHDANTO

Idea tähän tutkimukseen on syntynyt käytännön tilanteessa, jossa olemme olleet rakentamassa Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opetussuunnitelmaa. Laaja-alaisen sosionomitutkinnon ammattikuva on vielä ollut osittain selkiintymätön. Sen uudeksi lähtökohdaksi on muodostunut yhteiskunnallisen murroksen ja siihen liittyvän jatkuvan muutoksen tilanne. Työelämästä kantautuneet viestit ovat kertoneet muutoksen hallinnan vaikeudesta ja asettaneet työntekijät, opiskelijat ja kouluttajat yhteisen haasteen eteen. Miten kiinnittyä tämän päivän realiteetteihin ja suuntautua tulevaisuuteen? Miten saavuttaa laaja-alaisuus ja riittävä erikoistuminen? Uutta ammatillista osaamista ei tulekaan etsiä menneisyydestä ja menneen maailman joustamattomista ammattirakenteista, vaan joustavasta, sektorirajatkin ylittävästä verkosto-osaamisesta. Yhteiskunnallisessa ja koulutuksellisessa muutoksessa on löydettävä yhteiset kestävä kehityksen visiot.

Koulutuksen sisällöllisestä kehittämisestä vastaavilla henkilöillä on useimmiten oma visionsa. Niin myös tämän tutkimuksen tekijöillä. Emme kuitenkaan usko minkään todellisen muutoksen syntyvän vain yhden näkökulman varassa. Olemme tässä tutkimuksessa halunneet käydä dialogia koulutuksen kannalta tärkeimmän yhteistyökumppanin, työelämän, ja myös muiden asiantuntijatahojen, kuten yliopiston ja alan opiskelijoiden kanssa, löytääksemme omaa näkemystämme rikastavan ja sitä realisoivan yhteisen vision sosiaalialan työn ja koulutuksen kehittämiseen. Koulutuksen on tärkeää tuntea työelämän tarpeet ja odotukset, ja työelämän on vastaavasti tiedettävä mihin koulutuksessa pyritään. Tavoitteet eivät voi olla kovin erilliset ammatillisen kasvun näkökulmasta. Tavoitteiden yhteisyyttä on mahdollista saavuttaa avoimessa vuoropuhelussa, jossa tapahtuu ekspansiivista oppimista (Engeström, 1986) Tutkimuksemme pyrkii olemaan osa tällaista vuoropuhelua ja oppimista.

Analysoidessaan ammatillisen pätevyyden (kompetens) muodostumista koulutuksessa Ellström (1992) kuvaa erilaisia pätevyyden määrittelyjä. Hän kuvaa mm. sellaista pätevyyttä, jota työtehtävien luonne tai työnantaja edellyttävät. Tällöin huomio kiinnitetään työhön ja sen yksilön pätevyydelle asettamiin vaatimuksiin. Kyseessä on pätevyyden määrittely kvalifikaationa, työelämän lähtökohdistta. Ellström (emt) näkee **koulutuksen kannalta merkitykselliseksi sellaisen ammatillisen kompetenssin, joka määrittyy yksilön toimintakyvyksi suhteessa tiettyyn tehtävään, tilanteeseen tai kontekstiin.**

Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutuksen kannalta onkin tärkeää nähdä se konteksti, jossa hyvinvoinnin edellytykset ja toisaalta sosiaaliset ongelmat syntyvät sekä pyrkiä määrittelemään millaisella toimintakyvyllä ammatillisissa tehtävissä parhaiten on edellytyksiä toimia.

Tästä näkökulmasta nousee perustelu tutkimuksemme työelämälähtöisyyteen. Olemme halunneet selvittää, millainen käsitys sosiaalialan työn luonteesta ja todellisuudesta sekä niiden mahdollisesta muutoksesta työelämässä vallitsee ja millaista näkemystä koulutuksen kehittämiseen sieltä nousee. Olemme halunneet selvittää myös missä määrin työelämän näkemykset ovat tai eivät ole sosiaalipedagogisen ajattelun ja toimintaorientaation mukaisia. Sosiaalipedagoginen teoria on toiminut viitekehyksenä, johon olemme verranneet tutkimustuloksiamme.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tuottaman osaamisen ja toimintakyvyn tulee yhä enemmän painottua sosiaalipedagogisen työotteen suuntaan. Se merkitsee, että työn sisällöllisenä lähtökohtana on moniarvoinen ja monikulttuurinen yhteiskunta, jossa yksilön, ryhmien ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistäminen ja turvaaminen vaatii uusia, subjektiivista vahvistavia ratkaisuja sekä ihmisiä ja heidän yhteisöjään innostavia työmenetelmiä. Silloin tarvitaan työntekijöitä, joiden ammatillinen kompetenssi muodostuu laaja-alaisesta, joustavasta toimintakyvystä ja alan kehittämiseen suuntautuvasta asiantuntijuudesta.

Tanskalaisen sosiaalipedagogin, Bent Madsenilta (1993) mallissa

sosiaalialan työn uudet haasteet ja mahdollisuudet muuttuvassa yhteiskunnassa otetaan ammatillisen kasvun tavoitteiksi kohti **toimintapätevyyttä**. Tällainen **toimintapätevyys edellyttää näkemystä, joka muodostuu tiedon, taidon ja tahdon alueella tapahtuvasta persoonallisesta ja henkisestä kasvusta. Kasvua ja kehitystä tapahtuu työn kannalta merkityksellisillä osa-alueilla, joista toimintapätevyys muodostuu**. Madsen korostaa toimintapätevyyttä kokonaisnäkemysnä, joka on paljon enemmän kuin osiensa summa, sen kasvua sitoutumiseksi, kenties kutsumukseksi (emt.).

Tässä tutkimuksessa haluttiin rakentaa koulutuksen tavoitteeksi sellainen ammatillinen kompetenssi, jota voidaan kuvata sosiaalialan työn toimintapätevyytenä. Tarvittavan uuden ammatillisen kompetenssin jäsentämisen apuna käytettiin Madsenin (1993) sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden mallia. Tähän malliin verrattiin työelämästä nousutta näkemystä ja muodostettiin sellainen synteesi, jossa työelämän ja muiden asiantuntijoiden näkemykset otettiin huomioon.

Tutkimuksemme ajatuksena oli, että mikäli tämän tutkimuksen kautta välittyvä työelämän viesti tukee käsitystämme sosiaalialan työn muutoksesta ja sen myötä esiin nousevista sosiaalipedagogisen työn tarpeista, sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tavoitteena oleva **ammattillinen kompetenssi määrittyy silloin sosiaalipedagogisena toimintapätevyytenä. Sen ulottuvuudet pyrimme määrittelemään tämän tutkimuksen yhteistyön tuloksena**. Mikäli välittyvä asiantuntijaviesti kuitenkin on pääosaltaan olennaisesti sosiaalipedagogisesta ajattelusta poikkeava, jatkotyöskentely arvioidaan työelämästä saadun palautteen perusteella.

Sosiaalialan koulutukselle kuuluu yhteiskunnassa uutta luova ja emansipatorinenkin rooli. Siten opetussuunnitelmatyö on jatkuvasti muotoutuva prosessi, jossa ei pyritä muuttumattomuuteen ja pysyvyyteen vaan dynaamisuuteen ja elävyyteen. Kriittinen näkökulma totuttuihin sosiaalialan työ- ja toimintatapoihin ylläpitää muutosvalmiutta ja sosiaalista herkkyyttä. Tässä yhteistyöhankkeessa laajan asiantuntijajoukon osallistaminen toimii uusien mahdollisuuksien avaajana.

Hermeneuttis-fenomenologisen lähestymistapamme mukaisesti olemme pyrkinneet ensisijaisesti ymmärtämään työelämän ja muiden asiantuntijatahojen tuottamat viestit ja niiden kuvaamat ajattelutavat sosiaalialan työn eri sektoreita edustavina asiantuntijamielipiteinä. Ne ovat kuvanneet asiantuntijoiden käsitystä omasta työstään ja sen tulevaisuuden näkymistä. Olemme etsineet niistä keskinäisiä merkityksellisiä yhtäläisyyksiä tai eroja, joiden perusteella olemme tehneet tulkintoja, yhteenvetoja ja johtopäätöksiä. Oma käsityksemme sosiaalialan työn todellisuudesta on saattanut ohjata ymmärrystämme ja tulkintojamme. Sen tehtävä on ollut kuitenkin tässä tutkimuksessa antautua aitoon vuoropuheluun ja arviointiin työelämän käsityksen rinnalla.

Olemme luottaneet siihen, että delfi-kierrosten kautta tehdyt tulkinnat ovat saaneet asiantuntijapaneelissa käydyssä keskustelussa ja ryhmätyöskentelyssä palautteena oikeat tulkinnat ja oikean painoarvonsa suhteessa omiin ”esioletuksiimme.” Seminaarin yhtenä tarkoituksena on ollut ekspansiivinen, laajeneva oppiminen ja siitä seuraava yhteinen visiointi. Sen tavoite on ollut luoda uutta, yhteisesti ymmärrettyä tulkintaa, jonka painoarvo on tutkimuksemme kysymyksenasettelujen kannalta merkittävin. On myös tärkeää huomata, että saatujen tulosten vertailukohteena ei ole ollut pelkästään oma näkemyksemme vaan tieteellisesti määritelty sosiaalipedagoginen ajattelu- ja toimintaperinne, jonka suomalaisia sovelluksia olemme dialogisesti etsimässä.

Oma tutkimuksellinen työprosessimme on sekin ollut yhteistyöhanke, joka on lähtenyt kuvaamistamme käytännön tarpeista. Sen taustalla ovat sekä yhteiskuntatieteellinen että kasvatustieteellinen asiantuntijuutemme, jotka ovat olleet joskus kiihkeässäkin, mutta usein luovassa ja molemmin puolin oivaltavassa dialogissa keskenään. Olemme kokeneet rikkautena toistemme erilaisen koulutuksen ja työkokemuksen sekä niistä nousevat erilaiset näkökulmat. Yhdistävänä tekijänä on toiminut kiinnostus sosiaalipedagogiikkaan. Ilman omaa kokemusta sosiaalityöstä ja kasvatustyöstä olisi saattanut olla vaikea ymmärtää muutosta, jossa eletään. Jaettu asiantuntijuus on myös auttanut näkemään sosiaalipedagogisen työn mahdollisuuksia ja uusia väyliä ihmisten arjen vaikeuksien ylittämiseen.

2 SOSIAALIPEDAGOGIIKAN KÄSITE

Eurooppalaisessa kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa sosiaalipedagogiikka on problemaattinen käsite, koska sen tulkinnoissa löytyy erilaisia kansallisia perinteitä ja korostuksia. Monessa Euroopan maassa sosiaalipedagogiikka on vakiintunut sekä tietynä oppialana että sosiaalisen työn toimintajärjestelmää tarkoittavana käsitteenä. Sosiaalipedagogiikan institutionalisoitumiseen perustuvan järjestelmäkeskeisen määrittelyn ohella käsitteeseen sisällytetään usein ajatus sosiaalisen työn tietystä paradigmasta, joka viittaa pedagogiseen ajattelutapaan ja pedagogisiin työmuotoihin ja strategioihin sosiaalisessa työssä. (Hämäläinen 1998, 149)

Sosiaalipedagoginen ajattelu ja toiminta tapahtuvat aina erilaisten ihmis-, yhteiskunta-, moraali- ja tiedekäsitysten vaikutuspiirissä. Sosiaalipedagogiikasta esitetyjä tulkintoja määrittävät traditio ja yhteiskunnallinen todellisuus. Traditiosta puhutaan silloin, kun kuvataan sosiaalipedagogista keskusteluperinnettä. Sosiaalipedagogiseen ajatteluun ja toimintaan liittyy kriittisen suhteen luominen vallitseviin yhteiskunnallisiin oloihin sekä traditioon. Tämän vuoksi sosiaalipedagoginen käsite elää edellä kuvatussa jännitteessä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 13) Suomalaista sosiaalipedagogista traditiota, keskusteluperinnettä ei varsinaisesti ole ollut. Sosiaalipedagogiikka on herättänyt sekä kiinnostusta että voimakastakin kritiikkiä suomalaisen sosiaalityön ja kasvatustyön piirissä vasta 90-luvulla.

Sosiaalipedagogiikka käsitteenä on siis monimerkityksinen. Kirjallisuudessa siitä puhutaan monella tasolla. Se voidaan nähdä yhteiskunnallisena liikkeenä, tieteellisen pedagogiikan yleisperiaatteena tai osa-alueena sekä tieteellisenä oppialana. Käsitteellä voidaan viitata myös yhteiskunnan toimintajärjestelmään, jonka tehtävänä

on sosiaalisten ongelmien lievittämien tai ennaltaehkäisy pedagogisilla keinoilla. Tällöin sillä kuvataan tiettyä koulutus- tai työalaa ja ammatillista toimintaa. (Hämäläinen & Kurki, 1997, 13–14)

Sosiaalipedagogiikka termin molemmat osat, ”sosiaalinen” ja ”pedagoginen”, sisältävät nekin erilaisia painotuksia ja tulkintoja. Tämän tutkimuksen tekijöiden mielestä sosiaalipedagogiikkaa arvioitaessa tulkintojen tulisi kuitenkin olla ajankohtaisia, ajassa kiinni olevia. Niinpä tänä päivänä pedagogiikka ja kasvatusta voidaan ymmärtää muulla tavoin kuin behavioristisen näkemyksen mukaan. Modernin sosiokonstruktivistisen oppimis- ja kasvatustieteen mukaan yksilö oppii ja kehittyy vuorovaikutuksessa yhteisönsä kanssa ja toimii subjektina omassa kasvussaan. Yksilö on silloin oman todellisuutensa rakentaja ja tulkitsija. Vuorovaikutuksen merkitys korostuu, sillä kasvatuksen kaikki osapuolet ovat sekä antajan että saajan roolissa: myös kasvattaja oppii ja kasvaa. Näin tullaan lähelle sosiaalipedagogista tulkintaa kasvatuksessa, johon ”pedagoginen” viittaa. Myös ”sosiaalinen” viitatessaan yhteisöllisyyteen saa postmodernissa maailmassa erilaisen merkityksen kuin menneen maailman nostalginen yhteisöllisyys.

Espanjalainen Fermoso (1994, 21) päätyy laajojen analyysiensä kautta määrittelemään sosiaalipedagogiikkaa seuraavasti:

”Sosiaalipedagogiikka on käytännöllinen, sosiaalinen ja non-formaalinen kasvatuksen alueelle kuuluva tiede. Se keskittyy perustelemaan, osoittamaan oikeaksi ja ymmärtämään, minkälainen on se normatiivisuus, joka kulloinkin sopii parhaiten ehkäisemään kärsimystä sekä auttamaan ja eheyttämään niitä ihmisiä, jotka elämässään joko voivat joutua kohtaamaan tai kohtaavat puutteita sosiaalisuudessa tai niiden perustarpeiden tyydyttämisessä, joiden katsotaan kuuluvan inhimillisiin oikeuksiin.”

Fermoson mukaan sosiaalipedagogiikan ensisijaisia tehtäviä onkin käytännönläheisyytensä vuoksi ”keskustella rationaalisesti normatiivisuudesta.” Tämän keskustelun lähtökohtina ovat aina filosofiset ja eettiset kysymykset. Näin ollen ihmiskäsitykseen liittyvät kysymykset ovatkin sosiaalipedagogiikan peruskysymyksiä ja siitä on johdettavissa myös sosiaalipedagogiikan tavoitteenasettelut. (Kurki 1996, 164–165)

2.1 Sosiaalipedagogiikan määrittelyä

Ei ole yhtä oikeaa tapaa määrittellä sosiaalipedagogiikkaa, koska sosiaalipedagogiset tulkinnat ovat yhteydessä erilaisiin aatevirtauksiin ja erilaisiin ihmis-, yhteiskunta- ja tiedekäsityksiin.

Kaikissa sosiaalipedagogiikan teorioissa tarkastellaan inhimillisen yhteiselämän kysymyksiä. Ne ovat teorioita ihmisten keskinäisten suhteiden järjestymisestä erilaisissa yhteisöissä kuten perheessä, kansalaisyhteiskunnassa, valtiossa. Sosiaalipedagogisiin teorioihin sisältyvän tulkinnan mukaan monet sosiaaliset ongelmat syntyvät yhteiskunnan rakenteellisten epäkohtien ja yksilön valintojen, tietämättömyyden ja kyvyttömyyden yhteisvaikutuksesta. Niitä yhdistää perustavalla tavalla ihmisen yhteisölliseksi ja yhteiskunnalliseksi olennoksi tulkitseva ihmiskäsitys. (Hämäläinen, 1995).

Ajattelu- ja toimintaperinteen näkökulmasta sosiaalipedagogiikassa on kyse pedagogiseen itseapuun auttamisesta, yhteisöllisyyden vahvistamisesta ja kasvatuksellisen ennaltaehkäisyn ideoista, niiden teoreettisesta kehittelystä ja niiden soveltamisesta käytäntöön. (Hämäläinen 1998, 156) Alf Ronnby (1986) näkee sosiaalipedagogiikan lähtökohtien olevan ihmisen vaikeuksissa sopeutua muuttuneisiin olosuhteisiin. Ronnbyn mukaan kysymys on siitä, ”että ihmisiä innostetaan muuttamaan tilannettaan ja samalla kehittymään itsekkin tämän kehityskulun mukana.” Pyrkimys on luoda ongelmien kanssa kamppaileville ihmisille mahdollisuuksia itse ja yhdessä muuttaa tuhoavat olosuhteet. Kysymyksessä on rajoja ylittävien toimien avulla mahdollisuus nähdä itsensä ja maailma uudessa valossa. (Ronnby 1986, 273)

Ronnby (1986, 273) kuvaa myös sosiaalipedagogisia toimintalinjoja seuraavasti:

Ankkuroitumisperiaate Ongelmien ratkaisu, saavutusten ja toiminnan lähtökohta tulee olla vaikeuksissa olevissa ihmisissä

Kenttäperiaate Työ tapahtuu ihmisten kanssa ja heidän omassa ympäristössään

- Liikkeellepanoperiaate** Työn lähtökohta on herättää ja kehittää ihmisen piilossa olevia voimavaroja ja mahdollisuuksia
- Toimintaperiaate** Ihmisen tulee itse vaikuttaa tilanteeseensa ja muuttaa sitä toimimalla aktiivisesti. Ihmisen on itse osallistuttava muutosprosessiin
- Tiedostamisperiaate** Ihmisen tulee toimia muuttavasti ja käytännön välityksellä. Hänen on tiedostettava todellisuutensa; sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset yhteydet. Hänen on tiedostettava myös omat kykynsä, mahdollisuutensa ja keinonsa muuttaa tuhoavia olosuhteita
- Itsekontrolliperiaate** Kaikki tapahtuu ihmisten ehdoilla. Tavoittelun tuloksen tulee olla sellainen, joka kiinnostaa ihmisiä.

Ronby määrittelee sosiaalipedagogiikan eräänlaiseksi sosiaalisiksi toimintalinjaksi, joka tietoisesti käyttää sosiaalista verkostoa, informaalisia suhteita, ryhmää ja ryhmädynamiikkaa sosiaalisten muutosten läpiviemiseen. (Ronby 1986, 272)

Hämäläisen (1997) mukaan sosiaalipedagogiikka tavoittelee yhteiskunnan sisäistä uusiutumista kasvatuksen avulla, kun sosiaalipolitiikka hahmottaa lainsäädännöllisiä strategioita syrjäytymistä ja huono-osaisuutta aiheuttavien ulkoisten olosuhteiden korjaamiseen. Sosiaalipedagogiikassa näin ollen panostetaan sosiaalisten ongelmien kanssa elävien ihmisten arkeen ja heidän auttamiseensa itseapuun. Ihmisiä ei sopeuteta vallitseviin olosuhteisiin vaan heitä aktivoidaan yhteiskunnalliseen toimintaan elinolojensa ja elämänsä laadun parantamiseen. Sosiaalipedagogiseen työhön kuuluu olennaisesti ajatus mahdollisuudesta itsekasvatukseen, tietoiseen ja itsetietoiseen toimintaan itsensä ja elämänpiirinsä kehittämiseksi. Kyse on siten yksilöllisten kehitysprosessien kirvoittamisesta, jotka vahvistavat yksilön subjektiivista ja elämänhallintaa. Sosiaalipedagoginen työ kiinnittää huomion myös ihmisen arvo- ja mielekkyyssymyksiin. Sosiaalipedagogi-

nen työ on siten ihmisarvon pedagogista vaalimista, ihmisarvoisen elämän mahdollistamista pedagogisin keinoin. (Hämäläinen 1998, 156–157)

Hermansson (1990, 20–21) kirjoittaa sosiaalipedagogiikan ja psykososiaalisen työn eroista ja yhteisyydestä. Hän toteaa, että psykososiaaliseen työhön liittyy ”terapeuttinen orientaatio”, kun taas sosiaalipedagogiikka nojaa selkeästi pedagogiseen ajatteluun ja sen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Sosiaalipedagogista työtä voidaan hänen mielestään pitää osana psykososiaalista työtä. Eroa voidaan luonnehtia lähinnä siten, että psykososiaalisessa työssä korostuu ”tässä ja nyt” -tilanteet, jotka asiakas kohtaa sosiaalipalveluverkossa **Sosiaalipedagogisessa työssä puolestaan on kyse jatkuvasta yhteistoimintaprosessista määrätyn asiakasryhmän kanssa. Toiminnan pedagogisuus viittaa siihen, ettei tavoitteena ole ensisijaisesti asiakkaan sisäisten konfliktien ratkaiseminen vaan selviytyminen elämässä niistä huolimatta.** Sosiaalipedagogisen työn yhteistoimintaprosessi rakentuu tavallisesti käytännön aktiviteetteihin, joita toteutetaan ryhmässä. Ryhmä antaa työlle ensisijaisesti sosiaaliset puitteet eikä toimi niinkään systemaattisen ryhmätyön välineenä ryhmädynaamisessa mielessä.

Sosiaalipedagogisessa toiminnassa on kysymys siitä, että kasvatuksen keinoin ihmisille annetaan tiedollisia ja taidollisia valmiuksia toimia yhteiskunnan ja yhteisöjen jäsenenä ja osallistua heitä itseään koskeviin yhteiskunnallisiin ja yhteisöllisiin prosesseihin. (Hämäläinen 1987, 30). Hämäläinen puhuu myös yksilön elämäntapavalintoihin vaikuttamisesta yksilön omia voimavaroja lähtökohdaksi pitäen. Monet viimeaikaiset sosiaalipedagogiikkaa käytännön työalana luonnehtivat esitykset ovat hänen mukaansa nähneet keskeisiksi periaatteiksi arkeen suuntautumisen sekä ihmisten subjektiivisuuden ja elämäntilanteiden tukemisen.

Sosiaalipedagogisessa työssä ei rajoituta ihmisten aineellisten tarpeiden alueelle vaan etsitään mahdollisuuksia arvokkuutta ja mielekkyyttä antavaan yhteisöllisyyden ja henkisyyden vahvistamiseen. Tuolloin sosiaalinen kasvu ymmärretään sekä persoonallisena että ryhmän yhteisen päätöksenteon tapahtumana, joka perustuu kaikkien jäsenten tarpeeseen löytää ratkaisu. *Kunnioitus* on tässä

yhteydessä tärkeä käsite. Se tarkoittaa ennenkaikkea kunnioitusta niiden ihmisten mielipiteitä kohtaan, jotka osallistuvat kulloiseenkin toimintaan. Ajatellaan, että ihmiset itse kykenevät paremmin kuin kukaan muu ilmaisemaan sen mitä he tuntevat tai toivovat. Kasvattajan, sosiaalipedagogisen toimijan tehtävänä on ymmärtää niitä suhteita, jotka vallitsevat arvojen, tavoitteiden ja toimintojen välillä silloin kun tavoitellaan laadullista muutosta parempaan. (Kurki 1997, 192–193)

Sosiaalipedagoginen kasvatusajattelu korostaakin keskeisesti osallistumista. Kasvatus ymmärretään kommunikaation prosessina, jonka ydin on juuri ihmisen osallistumisessa. Kasvatus ei voi siis olla ennalta ohjelmoitua, suunnitelman teknistä toteuttamista, vaan se on enemmänkin osallistujien dialogin kautta syntyvä sosiaalinen konstruktio. Tästä loogisesti seuraa, että oppimisessäkin tiedon perusluonne nähdään dialektisena. Tiedon kokonaisuus muodostuu sekä subjektiivisesta ja persoonallisesta todellisuudentulkinnasta että objektiivisesta, yleispätevästä ja historiallisista ja kulttuurisista olosuhteista nousevasta tulkinnasta (Kurki 1997, 192–193). Näin syntyvät vähitellen kasvun tuloksena sekä persoonallinen että kollektiivinen tiedostaminen ja tietoiset ratkaisut. Kasvun tuloksena voi käsitys itsestä saada uusia, positiivisia ulottuvuuksia, jotka auttavat yksilöä tai yhteisöä rakentamaan uudenlaisia selviytymisen polkuja.

Sosiaalipedagogiikan piirissä on monia elämys- ja aktiivisuuspedagogisia työmuotoja, jotka vahvistavat kykyä tehdä tietoisia ratkaisuja, parantavat itsetuntemusta sekä lisäävät hyvinvoinnin kokemuksia. Elämyksellisyyttä korostavalla kasvatuksella ja toiminnalla on laaja sovellusalue. Sitä voidaan käyttää erilaisten sosiaalisten ongelmien kanssa ponnistelevien ihmisten elämässä sosiaalipedagogisena toimintana. Se sopii erittäin hyvin syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden subjektiivisuuden kasvun välineeksi. Samalla voidaan aktivoida kunkin yksilöllistä elämänhallintaa. (Hämäläinen 1998, 160–164)

2.2 Sosiaalipedagogiikan tiedeperusta

Sosiaalipedagogiikka voidaan hahmottaa usean eri tieteenalan välimaastoon sijoittuvaksi oppialaksi. **Tällaisia tieteenaloja ovat sosiaalipolitiikka, kasvatustiede, sosiologia, sosiaalipsykologia ja psykologia sekä filosofia.** Sosiaalipedagogiikka täyttää itsenäiselle tieteenalallekin asetetut kriteerit, mutta sen normatiivisuutta saattaa olla vaikea sovittaa tieteelliseen ajatteluun.

Yhteinen päämäärä – ihmisten hyvinvointi, yksilöiden itsenäinen elämä yhteiskunnan jäsenenä ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus - yhdistää **sosiaalipedagogiikkaa ja sosiaalipolitiikkaa** teoriassa ja käytännössä. Sosiaalisen ongelman käsitteen alaan kuuluvat mm. köyhyys, rikollisuus, alkoholismi, väkivalta, sosiaalinen avuttomuus, työstä ja koulutuksesta syrjäytyminen, mielenterveysongelmat, asunnottomuus ja lasten terveen kehityksen vaarantavat perhe-elämän ristiriidat. Sosiaalipedagogiikka etsii näihin ihmisten hyvinvointia madaltaviin ja yhteiskunnan toimintakykyä heikentäviin ongelmiin pedagogisia ratkaisuja, jotka nousevat kasvatuksen, oppimisen ja inhimillisen kasvun käsitteistä. (Hämäläinen 1995)

Kasvatussosiologian voidaan katsoa liittyvän kasvatukseen liittyvien olosuhteiden analyysiin ja kuvaamiseen. Se on siis sosiologian soveltamista kasvatuksen alueelle, jolloin se on kuvailevaa, selittävää ja tulkitsevaa. **Sosiaalipedagogiikka** on puolestaan normatiivista ja aksiologista. Se on filosofista tietämistä, josta johdetaan metodologiset ratkaisut. Sosiologi haluaa tuntea yhteiskunnan, sosiaalipedagogi haluaa parantaa sitä. Lisäksi sosiologia on teoreettinen tiede, sosiaalipedagogiikka on käytännöllinen tiede. (Kurki 1996,172)

Hämäläinen (1995, 313) pitää sosiaalipedagogiikan käsitteellistä erottamista kasvatussosiologiasta tärkeänä, vaikka niiden voidaan katsoa sisällöllisesti liittyvän toisiinsa. Hämäläisen mukaan ”kasvatussosiologiassa on kyse sosiologian peruskäsitteistä ja tutkimusmenetelmistä ja sosiologisia selityspäätteitä käyttävästä kasvatuksen tutkimuksesta. Sosiaalipedagogiikassa sen sijaan korostuvat vahvemmin kasvatusta ja yhteiskuntafilosofiasta nousevat teemat, ongelmat ja käsitteet.”

Sosiaalitieteiden suhdetta sosiaalipedagogiikkaan on Leena Kurki (2000, 164–165) problematisoinut pohtimalla sosiaalitieteiden suhdetta ihmisten arkipäivän rationaaliseen ja laadulliseen tutkimiseen. Varsinkin ihmisen elämän laadulliset elementit kuten tunteet, viisaus ja hyvä ymmärrys sivuutetaan, jotka ovat kuitenkin sosiaalitieteiden laadun oleellisia ulottuvuuksia. Sosiaalipedagogiikassa korostetaan tarvittavan herkkyyttä, ymmärrystä ja tunnetta, ei pelkkää rationaalisuutta. Sosiaalipedagogiikan tiedeperustaa arvioidessa on otettava huomioon tutkimuksen lähtökohtana ihmisten arkielämä, heidän kulttuurinsa, tietonsa ja viisautensa, joka näillä ihmisillä itsellään on. Tästä näkökulmasta nousevat sosiaalipedagogisen, osallistavan tutkimuksen perustelut.

Espanjassa sosiaalipedagogiikka määritellään keskustelussa **sosiaalityön pedagogiseksi tieteksi**, jonka tehtävänä on pohtia, miten sosiaalityötä ihmisten parissa tehdään, millaisia menetelmiä ja millaisilla perusteilla niitä käytetään (Quintana 1998). Sosiaalipedagogiseen työhön liittyy kasvatuksellinen momentti. Suomessa tällaisia painotuksia on erityisesti ollut nähtävissä nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä.

Kasvatustieteiden suhde sosiaalipedagogiikkaan on useissa Euroopan maissa selkeä. Sosiaalipedagogiikka sijoittuu näissä maissa yliopistollisena oppiaineena kasvatustieteisiin. Se ymmärretään nimienomaan kasvatustieteen osa-alueeksi. Sosiaalipedagogiikan piiriin kuuluvana kasvatustyönä pidetään usein kaikkea sellaista työtä, joka tapahtuu perinteisten kasvatusinstituutioiden ulkopuolella. Tällöin tulevat uudenlaiset yhteisölliset analyysit välttämättömäksi. Sosiaalipedagoginen teorianmuodostus on saanut vahvoja vaikutteita mm. reformipedagogiikasta. (Hämäläinen 1995, 311)

Suomalaisessa kasvatustieteessä eivät sosiaaliset kysymykset ja sosiaalinen kasvatusta juuri ole olleet yleisen kiinnostuksen kohteena. Suomalaisen yhteiskunnan kehitys ja sosiaalisten ongelmien kärjistymisen mielestämme vaativat uudenlaista näkökulmaa kasvatustieteelliseen ja sosiaalitieteelliseen ajatteluun. Kurjen (1996) mukaan kasvatustieteen ja sosiaalipolitiikan sekä sosiaalityön on tärkeä pohtia yhdessä ihmisen ja yhteiskunnan hyvän elämän edellytyksiä. Sosiaalipedagogiikka tarjoaa tälle diskurssille uuden yh-

teisen mahdollisuuden. (1996, 170–172)

Sosiaalipedagogiikka on siis lähinnä käytännöllinen tiede, joka tarkastelee hyvän elämän kasvatuksellisia edellytyksiä ja kriteereitä yhteiskunnallisessa kontekstissa, ja yhteiskunnallisia edellytyksiä ja kriteereitä kasvatuksellisessa kontekstissa (Hämäläinen & Kurki 1997). Sosiaalipedagogisesti nähtynä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa keskitetään huomio ongelmiin, jotka ovat olemassa kasvatuksellisissa järjestelmissä ja laajemmin ympäröivässä yhteiskunnassa. Kurki (1996, 179–180) esittääkin mielestämme haasteen kasvatustieteelliseen keskusteluun pohtiesaan olisiko nyt kenties rakentumassa uusi yhteiskuntatieteellinen kasvatustiede. Tämä johtaa myös kysymykseen, voivatko ammattikasvatuksen sovellukset olla osaltaan rakentamassa sosiaalipedagogisia, sosiaalisen kasvatuksen ammattikäytäntöjä. Tähän mielestämme esimerkiksi päivähoidon uudistuvalla toiminta-alueella olisi haastetta, samoin sosiaalisen kuntoutuksen alueella.

Suomessa sosiaalipedagogiikalla ei ole itsenäisen tieteen asemaa. Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa vasta määritellään, sen paikka tieteellisen keskustelun kentässä kiistellään. Ammatillisen työn orientaationa se kuitenkin on löytänyt paikkansa niin osana sosiaalityötä kuin muuallakin sosiaalialan työn kentällä. Kasvatustieteellisessä keskustelussa siitä löytyy vain harvoja mainintoja, mutta sosiaalipedagogisesti suuntautuvalla ammatillisella kasvatustyöllä on Suomessakin jo pitkät perinteet. Se on siten osa suomalaistakin ajattelu- ja toimintaperinnettä, joskaan ei aina sosiaalipedagogiikaksi nimettynä. Viime vuosina sosiaalipedagogisen työn tarve on noussut esiin yhteiskunnallisen kehityksen ja muutoksen seurauksena. Sosiaalipedagogiikkaa on voinut opiskella Tampereen yliopistossa sosiaalityön suuntautumisvaihtoehtona ja Kuopion yliopistossa erillisinä arvosanaopintoina. Useiden ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmatarjonnassa se esiintyy.

2.3 Sosiaalipedagogiikan perinteet

Sosiaalipedagogiikka oli alkujaan saksalaisella kielialueella syntynyt käsite. Sen ensimmäiset käyttäjät olivat kasvatusteoreetikot Karl Mager (1810–1858) ja Adolph Diesterweg (1790–1866), jotka molemmat alkoivat puhua 1800-luvun puolivälin tienoilla sosiaalipedagogiikasta. Saksalainen perinne on tässä mielessä vanhin sosiaalipedagogisista ajattelu- ja toimintaperinteistä. Romaanisella kielialueella eli ranskan- ja espanjankielisissä maissa sosiaalipedagogisella ajattelu- ja toimintaperinteellä on vahvat juuret vaikka käsite on tullut käyttöön myöhemmin. Sisällöllisesti sosiaalipedagogiikan juuret voidaan nähdä monessa ikivanhassa yhteiskunta- ja kasvatustieteessä ja -traditiossa. (Hämäläinen 1998, 150, ks. myös Kurki 1993)

Saksalaisen sosiaalipedagogiikan oppihistorian kehittyminen voidaan jakaa eri vaiheisiin. Ensimmäisessä vaiheessa (1898–1919) vahvin teorian luoja oli Paul Natorp ja siitä lähtien ovat mm. käsitteet ”yhteisö” ja ”tahto” jääneet sosiaalipedagogiikan tärkeiksi käsitteiksi. Toinen vaihe oli Weimarin tasavallan aika (1919–1933), jonka suuri ajattelija ja vaikuttaja oli Hermann Nohl. Tuolloin sosiaalilainsäädäntö kehittyi voimakkaasti ja sosiaaliset instituutiot syntyivät ja yleistyivät. Perustettiin mm. lastensuojelullisia laitoksia, ja sosiaalipedagogiikan klassiset alueet, kuten ennaltaehkäisevä työ, auttaminen ja olosuhteiden parantaminen kehittyivät nopeasti. Sosiaalipedagogisen toiminnan keskipisteessä olivat nuoriso ja toisaalta työväestö. Kolmas vaihe (1933–1949) oli kansallissosialistisen varjostamaa aikaa, jolloin sosiaalipedagogiikka alistettiin propagandan palvelukseen. Neljäs vaihe alkoi vuodesta 1949, jolloin kohdattiin sodanjälkeisen Saksan aineellinen ja henkinen tyhjyys sosiaalipedagogiikan uutena haasteena. (Hämäläinen, 1995)

Saksassa sosiaalipedagogiikka on ymmärretty ensisijaisesti pedagogisin keinoin tapahtuvana sosiaalisten ongelmien lievittämiseen tähtäävänä työnä ja toimintajärjestelmänä sekä tähän liittyvänä koulutuksena. Saksassa sosiaalisen työn ja työalan katsotaan syntyneen kahdesta perinteestä, ”sosiaalihuollollisesta” ja ”sosiaalipedagogisesta.” Sosiaalihuollollisessa perinteessä on korostunut oikeudellis-hallinnollinen ajattelutapa, sosiaalipedagogisessa vuo-

rovaikutuksellisen-kasvatuksellinen. Sosiaalisen työn saksalaisessa sosiaalipedagogisessa perinteessä puhutaan pikemmin sosiaalikasvatuksesta kuin sosiaalityöstä. (Hämäläinen, 1995)

Uusin saksalainen sosiaalipedagoginen keskustelu ja teoretisointi kiinnittyy keskeisesti *arjen* ja *subjektiivisen* käsitteisiin. Arkisuuntautunutta sosiaalipedagogiikkaa edustava Hans Thiersch näkee sosiaalipedagogisen toiminnan lähtevän ihmisten luonnollisen elämäntavan ja luonnollisten sosiaalisten suhteiden eli arjen autonomian kunnioittamisesta. Kriittinen tulkinta arkielämästä ei ota sitä itsestään selvänä, yleisenä ja ristiriidattomana vaan suuntaa huomionsa arjen ristiriitoihin ja petollisuuteen. Arki voidaankin ymmärtää vain historiallis-yhteiskunnallisten suhteidensa kokonaisuudessa, se on aina suhteessa konkreettiseen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, joka ilmenee arjessa. Yhteiskunnallinen todellisuus sisältää paljon epätasa-arvoa ihmisten välillä, siksi arkisuuntautunut sosiaalipedagogiikka on luonteeltaan yhteiskuntakriittistä ja emansipatorista. (Hämäläinen 1997, 126–129)

Espanjassa ensimmäiset viittaukset **sosiaalipedagogiikkaan** esitettiin vuonna 1903, jolloin M. de Unamuno vaati opettajankoulutukseen sosiaalipedagogiikan opetusta. Ensimmäisen sosiaalipedagogiikan oppikirjan kirjoittajaa, katalonialaista jesuiitta Ruiz Amadoa (1861–1934) pidetään ensimmäisenä varsinaisena sosiaalipedagogina Espanjassa. Kielitaitoisena ja oppineena miehenä hän haki omiin kristillisiin näkemyksiinsä vaikutteita sekä saksalaisilta että mm. amerikkalaiselta Deweyltä. Maahan tuli myös saksalaisen sosiaalipedagogiikan vaikutteita, mutta ne jäivät vähäisiksi. (Kurki 1997, 167–168)

Espanjalaiset sosiaalipedagogit pitävät sosiaalityön käsitettä hyvin laaja-alaisena. He näkevät ”sosiaalisina työntekijöinä” (*trabajadores sociales*) sanan laajassa merkityksessä kaikki samaan auttamistehtävään osallistuvat: lääkärit, psykologit, sosiologit, pedagogit ja sosiaalityöntekijät auttavat kaikki hädässä olevia ihmisiä parantamaan elämänlaatuaan. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogisen työn erotteluissa sosiaalityöhön kuuluu varsinainen sosiaaliapu ja siihen liittyvät tehtävät, sosiaalipedagogiseen työhön inhimilliseen kasvuun ja kypsymiseen liittyvät tehtävät. Keskeisiä alueita ovat

tällöin yksilöiden ja yhteisöjen sosialisointien tukeminen ja pedagoginen väliintulo (intervención). Espanjalaiset ottavatkin voimakkaasti kantaa mm. sosiologian ja sosiaalipedagogiikan suhteeseen. He näkevät sosiaalipedagogiikan teoriaksi siitä, miten toimitaan inhimillis-sosiaalisissa ongelmissa, joita sosiologia tutkii ja nostaa esiin. Esimerkiksi Quintana ymmärtää sosiaalipedagogiikan sosiaalityön pedagogisena tieteenä. (Kurki 1996, 182–187, ks. myös Kurki 1996, 170–171)

Espanjassa sosiaalipedagogiikka on määritelty niin, että kyse on sellaisesta kasvatustieteestä, jossa keskeistä on yhteisöllisyyteen kasvattaminen ja sen pohtiminen, miten yksilöllinen ja yhteisöllinen ovat yhteydessä keskenään. Espanjalainen sosiaalipedagogiikka liittyy usein läheisesti samantapaisia kysymyksiä pohtivaan ns. persoonakeskeisen kasvatuksen suuntaukseen. Se näkyy lähinnä siinä, miten yksilön ja yhteisön väliset suhteet ymmärretään. Tässä suuntauksessa ajatellaan, että yksilön sosiaalisessa kasvatuksessa ja kehittämisessä ovat tärkeitä asioita yhteisöllisyyden lisäksi yksilön henkilökohtaiset arvot, joissa hänen yksilöllinen arvokkuutensa heijastuu. (Kurki 1996, 171–172). Myös ns. sosiokulttuurinen innostaminen on 60-luvulta lähtien levinnyt Espanjassa ja on nykyisin espanjalaisen sosiaalipedagogiikan vahva osa-alue.

Modernin espanjalaisen sosiaalipedagogiikan uranuurtajana pidetään José Maria Quintana Cabanas'ta, jonka ajattelu rakentuu vahvan, monitieteisen humanismin perustalle. Hän puolustaa kolmea klassista arvoa: totuutta, hyvyyttä ja kauneutta. Lisäksi hän puhuu oikeuksien ja velvollisuuksien sekä vapauden ja vastuun liitosta, klassisen kulttuurin ja teknologisten innovaatioiden kädenlyönnistä sekä rationaalisen käyttäytymisen yhdistymisestä persoonalliseen luovuuteen. Hän myöskin puolustaa tieteellistä kiinteyttä kaikkea spontaania älyllistä virtailua vastaan, kaikkia ”muotivirtauksia” ja turhia ismejä vastaan. Quintanan oma näkemys sosiaalipedagogiikasta sisältää kaksi ulottuvuutta. Ensinnäkin se on yksilön sosialisointi, sosiaalisen kasvatuksen oppi, joka auttaa ihmisiä kasvamaan yhteiskuntaan ja yhteiselämään toisten ihmisten kanssa. Se on tarkoitettu avuksi kaikille ihmisille, erityisesti nuorille, joiden kehitystehtävänä on oman paikkansa löytäminen yhteiskunnassa. Toiseksi se on sosiaalisen kasvatuksen käytäntönä sosiaalityötä,

joka huolehtii ihmisten sosiaalisista ongelmista, kuten hylätyistä lapsista, marginaalissa elävistä ihmisistä jne. Silloin se on oppi, jonka avulla ihmiset voivat ratkaista erilaisia sosiaalisia ongelmiaan, erityisesti syrjäytymisen monimuotoista problematiikkaa. Sosiaalipedagogiikan hän näin ollen määrittelee sosiaalisen kasvatuksen tieteenksi. (Kurki 1997, 173–174)

Ranskalaisessa perinteessä ei puhuta sosiaalipedagogiikasta vaan sen korvaa **sosiokulttuurinen innostaminen** (animation socioculturelle). Se syntyi toisen maailmansodanjälkeisen Ranskan yhteiskunnallisesta kriisistä, jolloin demokraattisten arvojen elvyttäminen nähtiin natsimiehityksen jälkeen välttämättömäksi. Ucar (1992) toteaa innostamisen syntymisen olevan yhteydessä erityisesti kolmeen tekijään eurooppalaisten yhteiskuntien kehityksessä. Ensinnäkin Ranskan jälleenrakentamiseen, joka teki mahdolliseksi ymmärtää miten sosiokulttuurinen innostaminen voi olla apuna yhteisöjen rakentamisessa. Toiseksi läntisen Euroopan hidas palautuminen normaaliin elämään mahdollisti sosiokulttuuriset väliintulot yleisön palvelemisen menetelminä koko Euroopan alueella. Kolmanneksi kulttuurin ymmärtäminen laajemmin yhtenä inhimillisenä perusoikeutena ja ihmisten omana osallistumisena ja tuotoksena auttoi näkemään sosiokulttuurisen toiminnan merkityksen sosiaalisen kehityksen edistäjänä. (Kurki 1997, 12–13)

Sosiokulttuurista innostamista voidaankin luonnehtia kasvatukselliseksi toimintamuodoksi, jonka tavoitteena on yhteiskunnan parantaminen. Innostamisen tavoitteena on aina yksilöiden tai ryhmien elämänlaadun parantaminen, joka tapahtuu ihmisen oman osallistumisen avulla, hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Osallistumisessa ja dialogissa nähdään jokaisella olevan mahdollisuus kasvuun ja kehitykseen. Innostaminen on arkipäivän sosiaalisen toiminnan tiedostamisen ja muutoksen väline taistelussa taloudellista ja kulttuurista syrjäytymistä vastaan. Sen tavoitteena on ihmisten oman osallistumisen avulla luoda kasvattava, solidaarisuuden arvot tiedostava yhteiskunta. Innostamisen keskeisiä käsitteitä ovat yhteisöllisyys, osallistuminen, herkistyminen, dialogi, luovuus ja toimintaan sitoutuminen. (Kurki 1997, 15)

Sosiokulttuurinen innostaminen korostaa erityisesti sitä, että ihmisten ja yhteisöjen sosiokulttuurista perintöä on arvostettava ja samalla tiedostettava se reaalinen ympäristö, jossa eletään. Sosiaalipedagogisen työn tavoitteena on silloin vakiinnuttaa sellaisia vaihtoehtoisia toimintaprosesseja, jotka perustuvat vapauteen, kulttuuriseen identiteettiin, osallistumiseen, kollektiiviseen luovuuteen ja innovaatioon, kulttuuriseen demokratiaan, sosiaaliseen muutokseen ja autonomiseen kehitykseen suuntautuvaan kasvatukseen. (Kurki 1996, 179)

Latinalaisen Amerikan sosiaalipedagogisen perinteen tunnetuin suuntaus, ns. vapautuksen pedagogiikka (*educación liberadora*), edustajanaan erityisesti brasilialainen Paolo Freire, on keskeisiltä painotuksiltaan sosiaalipedagoginen. Se suuntaa yhteiskunnan kollektiiveihin kriittis-emansipatoriset vaatimuksensa suhteessa syrjäytyneiden ja hädänalaisten ihmisten elämään. Sen perusajatuksena on vapauttaa yksilö kasvuun tietoisuuden lisäämisen ja toiminnan avulla. Toiminnassa ja dialogissa ympäristönsä kanssa ihminen tulee tietoiseksi itsestään, omista tarpeistaan ja mahdollisuuksistaan ja kykenee muuttamaan omaa tilannettaan. (Kurki 1997, luento T:reen yliopisto)

Kriittis-emansipatorisen sosiaalipedagogiikan työote sosiaalityössä merkitsee huomion kiinnittämistä oppimisen ja inhimillisen kasvun prosesseihin. Se merkitsee tien raivaamista ihmisten elämänhallintaa edistäville ja ylläpitäville oppimisprosesseille sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi, lievittämiseksi ja korjaamiseksi. Itseapuun auttaminen on ymmärrettävä sosiaalipedagogisen auttamisprosessin ydinajatuksiksi. Emansipatorisesti tulkitun sosiaalipedagogiikan intentio ulottuu ajatuksiin yksilön subjektiivisuuden vahvistamisesta, yhteiskunnallisesta emansipatiosta ja kommunikatiivisen elämänmuodon edistämisestä. (Kurki 1997, 180)

Latinalaisessa Amerikassa on myös monia muita sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyviä suuntauksia. Kurjen (1996) mukaan voidaan jopa sanoa, että latinalais-amerikkalainen kasvatustiede on kauttaaltaan sosiaalipedagogista, sen käsitteet ja tavoitteet ovat keskeisiltä osin aidosti latinalais-amerikkalaista, freireläistä kasvatustiedettä. (Kurki 1996, 168)

Anglo-Amerikkalaisella alueella sosiaalipedagogiikan käsite on melko tuntematon, vaikka sosiaalipedagogisesti määrittynyttä teoreettista kysymyksenasettelua on suhteellisen helppoa löytää myös englanninkielisestä maailmasta. Jotkut pitävät John Dewey´a jopa yhtenä sosiaalipedagogiikan oppi-isistä. Erilaiset ”social education”, ”community development” ja ”social service”-painotukset ovat luonteeltaan lähellä sosiaalipedagogiikka, samoin settlement-tiilikkeen tausta-ajattelu. Myös anglo-saksisen ”social work”-tradition ja sosiaalipedagogisen toiminnan sisällöllisiä eroja saattaa olla vaikea löytää. (Kurki 1996, 167–168)

Sosiaalipedagogista keskustelua on käyty myös muualla: Puolassa on oma traditionsa, samoin Hollannissa ja Sloveniassa. Pohjoismaista Norjan sosiaalipedagogiikka syntyi vastavaikutuksena positivistiselle kasvatustieteelle, Tanskalla ja Ruotsilla on kullakin omaleimaiset painotuksensa. (emt.)

3 SOSIAALIPEDAGOGISEN TYÖN KONTEKSTI

Tutkimuksessamme jäsennettiin ammatillisen työn kontekstia määrittelemällä arvoja, ihmiskäsitystä ja yhteiskuntäkäsitystä. Tavoite oli luoda käsitys todellisuudesta, jossa sosiaalialan työtä toteutetaan ja muodostaa viitekehys, jota voitiin käyttää refleктоitaessa empiristä aineistoa suhteessa sosiaalipedagogiseen teoriaan.

Sosiaalialan työssä ihminen nähdään todellisuuttaan muuttavana ja muutoksessa kehittyvänä sekä sen kautta sosiaalisia toimintaedellytyksiään parantavana. Ronnbyn (1986) mukaan sosiaalityöntekijä, jolla on tällainen näkökulma, tarkastelee ongelmia rakenteina ja prosesseina yhteiskunnassa sekä sen sosiaalisen yksikön piirissä, joka rajoittaa ihmisten kehittymismahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia hallita elämäntilannettaan. (Ronnby 1986, 268–269)

Tämä kuvaa mielestämme myös sosiaalipedagogisen työn olemusta, jossa merkittävään asemaan nousee keskustelu arvoista, ihmiskäsityksestä ja yhteiskuntäkäsityksestä. Moderni maailma edellyttää entistä laajempaa vastuunottoa koko maailmanyhteisöstä. Sosiaalipedagogisessa työssä halutaan rakentaa eettisesti kestävää, yhteisöllistä elämänmuotoa, jonka juuret ovat ihmisen sosiokulttuuristen lähtökohtien ymmärtämisessä. Tämä ymmärrys johtaa laajaan arvokeskusteluun, joka mahdollistaa eettisesti kestävien sosiaalisten prosessien kehittymisen.

3.1 Arvot sosiaalipedagogisessa työssä

Sosiaalipedagogiikka lähestyy arvoja rationaalisesti, normeja luoden. Se tapahtuu yhteiskunnallisen toiminnan kentässä ja erilaisen yhteisöjen piirissä. Kansalaisyhteiskuntaa vahvistava toiminta edellyttää aina arvokeskustelun vahvaa esiin nostamista. Sosiaali-

pedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna keskustelussa tarvitaan kykyä luoda yhteisiä toiminnan periaatteita pyrittäessä rakentamaan konteksteja, joissa yksilöillä ja yhteisöillä on vapaus toimia tulematta uhatuksi. Tämä tapahtuu yhteiskunnan arvojen ja yksilön arvojen välisenä dialogina.

Kulttuurin ja kehityksen maailmankomissio korostaa raportissaan (UNESCO 1998, 15), että kehitys koskee palvelujen ja hyödykkeiden lisäksi myös mahdollisuutta valita täysipainoinen, tyydyttävä, arvostettu ja arvokas tapa yhdessä elämiselle. Kehitys on nähtävä siten suhteessa inhimillisen elämän rikkauteen sen kaikissa muodoissaan. Kulttuuri nähdäänkin edistyksen ja luovuuden lähteenä. Tämän vuoksi maailmanlaajuisena periaatteena tulisikin olla sellaisten kulttuurimuotojen kunnioittaminen, jotka suvaitsevat muita kulttuureja ja toimivat globaalien etiikan mukaisesti. Toisten kunnioittaminen on enemmän kuin pelkkää suvaitsevaisuutta eli kuten Delors (emt. 33) mainitsee: ”*Solidaarisuuden on oltava aikamme johtava ajatus, meidän on kuitenkin kannettava osamme yhteisestä vastuusta.*”

Kulttuurin ja kehityksen maailmankomissio (Kurki 2000, 60) ehdottaa globaalien etiikan ytimeksi seuraavia perusajatuksia:

1. ”***Inhimilliset oikeudet ja velvollisuudet***”. Ne koskevat ihmisten oikeuksia ja niihin liittyviä velvollisuuksia ja sitoumuksia. Tulisi tutkia erityisesti ihmisten erilaisia käsityksiä ihmisoikeuksista yksilöllisten ja yhteisöllisten oikeuksien välisessä vuorovaikutuksessa.
2. ”***Demokratia ja kansalaisyhteiskunnan perustekijät***”. Demokratiassa kiteytyvät ihmisten vaikutusmahdollisuuksien perustekijät ja poliittinen autonomia. Päätökset yhteisöllisestä elämästä ja tulevaisuuden vaihtoehdoista ovat myös kansalaisten itsensä käsissä.
3. ”***Vähemmistöjen suoja.***” Edelleen enemmistöt käyttäytyvät liian usein syrjivästi ja lannistavat niitä vähemmistöjä, jotka haluavat säilyttää kulttuurisen identiteettinsä. Siksi tarvitaan vähemmistöjä suojaavia toimenpiteitä.

4. ”*Sitoutuminen ristiriitojen rauhanomaiseen ratkaisemiseen ja avoimiin neuvotteluihin*” Erimielisyyksiin tulisi aina pyrkiä löytämään ratkaisut kuulemalla kaikkia osapuolia. Ratkaisut pitäisi löytää neuvottelun kautta.
5. ”*Sukupolvien sisäinen ja keskeinen oikeudenmukaisuus*”. Nykyisten sukupolvien on huolehdittava ja nautittava ympäristöstä, kulttuurista ja luonnollisista voimavaroista loukkaamatta tulevien sukupolvien oikeuksia.

Globaalien arvojen merkitys korostuu yhä enemmän. Ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen ja erilaisten kulttuurien arkinen kohtaaminen tarvitsevat toimiakseen rauhanomaisesti keskustelua yksilön ja yhteisön eettisestä perustasta. Kurki (2000) toteaaakin, että ihmisillä on aina ollut erilaisia näkemyksiä arvoista, joita yhteiskunnan tulisi edistää ja projekteista, joihin sen tulisi lähteä. Hänen käsityksensä mukaan edellä olevat eettiset arvot ovat riittävän väljiä, jotta ne pystyvät antamaan tilaa poliittiselle ja yhteiskunnalliselle luovuudelle ja mielikuvitukselle. (Kurki 2000, 60–62)

Ihmisen todellinen persoonallinen ja yhteisöllinen kehitys ei merkitse, että ihminen omistaa enemmän ja tekee enemmän, vaan että *ihminen on enemmän ja elää enemmän*. Tämä merkitsee paremminkin kulttuurista luovuutta kuin kulttuuriin osallistumista. Arvojen tehtävä onkin tukea ihmistä tulemaan enemmän ihmiseksi ja hänen yhteisönsä tulemaan enemmän yhteisöksi, jotta ihmisellä on mahdollisuus elää enemmän. Kurki toteaa, että on puhuttava enemmän elämän tyyleistä kuin kulttuurin muodoista. Tavoitteena hänen mielestään on sellaisen uuden ihmisen syntyminen, jonka elämäntyyli on yhteyden etsimistä toisiin ihmisiin, jatkuvan luomisen prosessin kautta. (Kurki 2000, 61).

Sosiaalipedagogisesti rakentuvat arvot korostavat eettisesti perusteltuja, kasvua tukevia sosiaalisia prosesseja yksilöiden ja yhteisöjen elämässä. Eettisesti rakentuvat sosiaaliset prosessit tukevat ihmisten ja yhteisöjen kasvua kohti täysivaltaista, persoonallista elämää. Näkemyksemme mukaan jokaisella persoonallisella elämällä on omat merkityksensä ja nyanssinsa aikaan ja paikkaan liittyvissä konteksteissa. Niillä on myös mahdollisuutensa ja oikeutensa kasvuun ja kehittymiseen osana yhteisöä.

3.2 Ihmiskäsitys sosiaalipedagogisessa työssä

Ihmiskäsitys on filosofinen kokonaisnäkemys ihmisestä ja ihmis-kuva puolestaan on empiirisen tiedon kautta saatu kuva ihmisestä. Ihmiskäsitys on siis filosofinen käsite ja se muuttuu aikakautensa arvojen ja arvostusten mukaan. Parhaimmillaan se on laaja-alaista tietoa ihmisen olemuksesta, käsitystä ihmisen kasvusta ja kyvystä oppia, tietoa kasvatuksen päämääristä sekä niistä yhteiskunnallisista olosuhteista, joiden hallintaan ihmisen kasvua tuetaan.

Ihmistyö itsessään, jatkuvasti tapahtuvana prosessina on ihmiskäsityksen rakentamista vuorovaikutuksessa avuntarvitsijoihin ja koko työyhteisöön. Sosiaalialan työtilanteissa työn lähtökohtana on jokin alustava käsitys ja kokemus omasta ihmisyydestä ja ihmisenä olemisesta yleensä. Se muodostuu teorioista, havainnoista, elämyksistä, arvoista ja syntyy oman elämänhistorian, opiskelun ja työkokemuksen kautta. Tämän käsityksen avulla orientoidutaan auttamistilanteeseen. Jokainen uusi kohtaamistilanne pakottaa työntekijän työstämään ihmiskäsitystään ja myös sitä, miten ymmärtää itseään: ollaan siis matkalla omaan ihmisyyteen asiakkaan kanssa. (Lindqvist 1990).

Holistinen ihmiskäsitys näkee ihmisen orgaanisena, tajunnallisena ja situationaalisena. Orgaanisuus ilmenee ennen kaikkea kehollisuutena, johon lasketaan konkreetti ympäristö tilakokemuksineen. Tajunta on taas maailman organisoitumista ja sen ymmärtämistä merkityssuhteiden avulla. Situationaalisuus on niiden yksilöllisten olosuhteiden valikoituma, joihin yksilö on suhteessa. Nämä kolme ulottuvuutta muodostavat yksilön elämismaailman, hänen oman todellisuutensa. Yksityisen ihmisen subjektiivinen todellisuus on maailma sellaisena kuin juuri hän sen kokee ja se on eri todellisuus kuin ne realiteetit, joilla on laaja sosiaalinen hyväksyntä eli objektiivinen todellisuus. (Rauhala 1989)

Rauhalan (1991, 50–53) lähestymistavassa ovat keskeisiä kokemukset, merkitykset, niiden tulkinnat, ymmärtäminen ja konstruktiot. Toisaalta ihminen on myös ainutkertaisena yksilönä oman elämismaailmansa ja tilanteensa vanki, jonka voi olla vaikea poiketa jo muodostuneista ajatustottumuksistaan. Niinpä oman maailman-

kuvansa merkityssuhteiden tiedostaminen ja tunteminen on Rauhan mukaan olennaista, koska kasvaminen ja kehittyminen tapahtuvat merkityssuhteiden avulla. Mezirowin (1995) mukaan yksilö kykenee itse organisoimaan maailmankuvansa muodostumista ja merkitysperspektiivinsä muutosta.

Inhimillisen persoonan hyvinvointi perustuu elämää ylläpitävien tarpeiden tyydyttämiseen. Ihmisen olemukseen kuuluvat autonomisuuden ja riippuvuuden ulottuvuudet. Tästä lähtökohdasta on ymmärrettävissä ihmisen ambivalentti suhde sosiaalisuuteen. Ihmisellä on tarve liittymiseen ja osallisuuteen yhteisöissä ja toisaalta tarve itsenäisyyteen ja erillisyyteen.

Sosiaalipedagogisesti painottuneessa ihmiskäsityksessä korostetaan persoonaa arvona sinänsä, mutta ei ”eksistentiaalisessa tyhjiössä,” vaan suhteessa yhteisöön, osallisena ja subjektina. Kokemus omasta subjektiudesta, itseä koskevaan päätöksentekoon vaikuttamisesta ja oman persoonan erityislaadusta auttaa yksilöä arjessa selviytymisessä ja oman elämänsuunnitelmansa toteuttamisessa. (Kurki, 1991)

Teknisen kehityksen avaamat monet mahdollisuudet helposti yksipuolistavat ihmiskuvaa korostamalla kognitiivisia ominaisuuksia ja laiminlyömällä persoonallisuuden muita alueita ja tasoja (Hämäläinen 1998, 7). Yhteisössä toimiminen ja vastuullinen osallistuminen antavat mahdollisuuksia arvostuksen ja tyydytyksen saamiseen muidenkin kuin kognitiivisten kykyjen avulla.

Sosiaalipedagogisen työn kannalta tärkeä ulottuvuus ihmiskäsityksessä onkin yhteisöllisyys. Ihminen tulee ihmiseksi vasta yhteisössä, suhteessa toisiin ihmisiin. Ihminen nähdään siis sosiaalisena olentona, joka etsii hahmoaan vuorovaikutuksessa ja erilaisten ryhmien jäsenenä. Vuorovaikutus on kahden tai useamman yksilön välistä sosiaalista vaihtoa, jolle ominaista on molemminpuolinen aloitteellisuus ja toisaalta vaihdon toisen osapuolen antaman palautteen huomioiminen (Nurmi 1991).

Sosiaalipedagogisen työn lähtökohtana katsotaan siis olevan humanistis-holistinen ihmiskäsitys. Se ymmärtää ihmisen kokonaisuute-

na, jossa fyysis-biologisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi on myös henkinen ulottuvuus, spiritualiteetti. Spirituaali-teetti voi olla yksilön henkilökohtaisen uskon ulottuvuutta, mutta se voi olla myös syvää taiteelle elämistä tai oman elämänkutsumuksensa toteuttamista.

Ihmisen toimintaa leimaa ns. toimintateoreettisen ihmiskäsityksen mukaan myös intentionaalisuus: hän pyrkii löytämään ja antamaan omalle toiminnalleen aina merkityksen, joka on suhteessa yhteisiin, intersubjektiivisesti jaettuihin merkityksiin. Yksilö muodostaa näin tavoitteita omalle toiminnalleen siinä sosiaalisessa kontekstissa, jossa kulloinkin toimii. (Hyttinen, 1992). Tähän kuvaan mahtuu hyvin holistisen ihmiskäsityksen mieltämien tarpeiden pohjalta se, että ihmisen perustarpeisiin kuuluu tarve kokea elämänsä mielekkääksi. Mielekkyys edellyttää suhdetta johonkin itsen ulkopuolella olevaan, jolloin hahmottuu oma paikka ja tehtävä maailmassa. (Bettelheim, 1994; Frankl 1984; Lindqvist, 1985) Ihmisen hyvinvointiin liittyvä koherenssin tunne sisältää kokemusten ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteet. Niiden toteutuessa ihminen kykenee jäsentämään ympäristönsä tapahtumia ja rakentamaan tietoista käsitystä itsestään ja maailmasta sekä omasta toimijuudestaan yhteisössä.

Yhteiskunnan jäsenten käsitys itsestään ihmisinä muokkautuu kaikkien niiden kokemusten perusteella, joita he ovat kokeneet epävakaa arjen muutoksissa. Ihmisen elämänkaari antaa mahdollisuuden vapautumiselle, vastuunoton lisääntymiselle ja viisastumiselle. Se antaa toisaalta mahdollisuuden yksilöllistymiselle ja toisaalta maailmaan liittymiselle. (Skinnari 1998, 52) Sosiaalipedagoginen ihmiskäsitys näkee ihmisen oppivana ja kehittyvänä, kasvun potentiaalia omaavana. Ihminen nähdään omaan kulttuurinsa ja lähiyhteisöönsä syvästi sidoksissa olevana persoonana, joka kykenee kriittiseen reflektioon ja muutoksen toteuttamiseen.

3.3 Yhteiskuntakäsitys sosiaalipedagogisessa työssä

Kehittyneen yhteiskunnan tunnuspiirteenä on yleisesti pidetty sitä, että se luo turvallisuutta ylläpitämällä järjestystä ja pitämällä huolta

vähäosaisistaan. Pohjoismainen hyvinvointi-ajattelu on korostanut ihmisten tasa-arvoisia oikeuksia ja mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa palveluja.

Hyvinvointivaltioon on liittynyt unelma yhteiskunnan tavoitteellisesta tehtävästä. Tämä on sisältänyt käsityksen, että yhteiskunnan rakenteita ja yhteiskunnallisia ilmiöitä voidaan toiminnallisesti hallita tuottamalla hyvinvointipalveluja. Se on merkinnyt sosiaalista ennalta ehkäisyä ja yhteiskunnan uudistamista. Professionaalisenä projektina on haettu käsitteitä ja välineitä osallistua kansalaisten yksityiselämän säätelyyn. Tavoite on ollut yhteiskunnallisen hyvän elämän eläminen modernismin hengessä. Tässä hengessä on oletettu, että on olemassa jotain pysyvää, konkreettista ja sovittua, joka on yritetty koota yhtenäiseksi opiksi ja yhdennetyiksi ammattikäytännöiksi (Karvinen, 1993).

Yhteiskunnan siirtymisen jälkiteolliseen ja jälkimoderniin yhteiskuntaan on todettu rikkovan sosiaalisia rakenteita ja aiheuttavan kiinnittymättömyyttä elämisen laatua ja hallintaa ylläpitäviin yhteiskunnan toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin. Tämä on merkinnyt uudenlaisten syrjäyttämismekanismien kehittymistä yhteiskunnallisten muutoksien seurauksena. Yhteiskunnan jäsen voi syrjäytyä eri asteisesti tai eri elämänalueilla kuten työstä, vapaa-ajan harrastuksista, yhteiskunnallisesta osallistumisesta, edunvalvonnasta, ihmissuhteista jne. (Hämäläinen 1998, 7).

Myöhäismoderni yhteiskunta on korkean ammattitaidon yhteiskunta. Yksilöiden työllistyminen edellyttää suhteellisen pitkää yleissivistävää ja ammatillista koulutusta. Tämä on merkinnyt, että yhteiskunnasta on tullut jatkuvan kouluttautumisen ja elinikäisen oppimisen yhteiskunta. Yksilöltä edellytetään yhä korkeampaa kognitiivista suorituskykyä.

Korkean ammattitaidon yhteiskunnassa, jossa korostuu kognitiivinen suorituskyky, syrjäytymisen on todettu olevan läheisesti yhteydessä koulutukseen ja työstä syrjäytymiseen. Syrjäytymiseen työstä ja koulutuksesta liittyy usein epäsosiaalista käyttäytymistä kuten päihteiden käyttöä tai rikollisuutta (Hämäläinen 1998, 7). Koulutus itsessään ei kuitenkaan takaa pysyvää työsuhdetta eikä siten syr-

jäytymiskiirteen katkeamista. Epävakaas työsuhteissa vaikuttaa aikuisten ja lasten jokapäiväiseen elämään.

Yhteiskunta on myös informaatioyhteiskunta, jossa tiedon käsitteily, siirtäminen ja tuottaminen ovat työn perustana. Samanaikaisesti se on mediayhteiskunta, jossa tiedotusvälineet hallitsevat ihmisen tajuntaa. Ihmisen mielikuvatodellisuus on sirpaleinen ja koostuu yhtäläillä tieteellisen maailmankuvan aineksista kuin väkivallasta tai virtuaalimaailman ilmiöistä. (Hämäläinen 1998, 6–7) Huolimatta ”uljaista tiedon valtateistä” ihmisten on yhä vaikeampaa hahmottaa todellisuutta, tehdä suunnitelmia ja elää vakaata arkea.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa sosiaalipedagogisen ajattelun ja toiminnan peruskysymykset nousevat ihmisten syrjäytymisestä. Syrjäyttävien mekanismien tuntemisessa etsitään vastauksia kysymyksiin, ketä syrjäytyminen koskee, miten syrjäytyminen tapahtuu ja millaisin pedagogisin strategioin ja toimintamuodoin voidaan syrjäytymistä ehkäistä ja lievittää sosiaalipedagogiikan käytännöin. Kysymykset koskevat elämänkaaren eri vaiheissa olevia ihmisiä. Heillä syrjäyttävä ilmiö näkyy omanarvontunnon menettämisenä, päämäärättömyytenä ja vieraantumisenä sekä kykenemättömyytenä tarkoituksenmukaiseen sosiaaliseen toimintaan. (Böhnisch 1997, 36–60)

Hyvän elämän eläminen arjessa viittaa yhteiskunnan jäsenen elämänperspektiivin rakennusprosessiin, jota ei voida enää yhteiskunnan instituutioiden avulla ohjailta samalla tavoin kuin joskus aikaisemmin. Se rakentuu uusista ihmisen persoonallisuudesta ponnistavista piirteistä. Elämänperspektiiveillä on persoonalliset ja sosiaaliset ulottuvuudet. (Kurki 1997, 23–25)

Kurki (2000) tukeutuu Buberin näkemykseen, että suuri yhteisössä elämisen ongelma ei ainoastaan ole yksilön ja yhteisön suhde, vaan se löytyy individualismin ja kollektivismien olemuksesta. Molemmilla on pyrkimys tuhota dialogin aito luonne. Individualismi näkee ihmisen vain suhteessa itseensä ja kollektivismi ei näe lainkaan ihmistä vaan näkee ainoastaan yhteiskunnan. Myös Freire korostaa, että todellinen muutos voidaan nähdä tapahtuvan vain dialogisessa suhteessa. Sen avulla voidaan eliminoida vieraantumista toisista ih-

misistä, saada tietoa toisten todellisuutta koskevista kokemuksista. Se auttaa tiedostamaan kriittisesti, mitä tiedän ja mitä en vielä tiedä. (Kurki 2000, 131)

Sosiaalipedagoginen käsitys yhteiskunnasta painottaa yhteiskunnan kehitystä kulttuurisena kehityksenä. Kulttuurinen kehitys näkyy ihmisten ja yhteiskunnan välisten suhteiden laadussa. Se näkyy siinä miten ihmiset löytävät paikkansa maailmassa ja millainen on heidän autonomiansa aste. Se näkyy myös siinä, miten ihmiset kykenevät vuorovaikutukseen toistensa kanssa, ja samalla sekä kiinnittymään yhteiskuntaan että toisaalta vapautumaan siitä. (Kurki 2000, 59)

Kulttuurisella kehityksellä yhteiskunnassa tavoitellaan aitojen yhteisöjen syntymistä. Niiden avulla rakentuu inhimillinen ja aito yhteiskunta. Voimaa antavina ja uutta luovina tekijöinä ovat yhteisölliset suhteet. Tämä edellyttää myös aktiivista ja uudenlaista arvokeskustelua, jonka avulla luodaan pohjaa aidon yhteisön syntymiselle. Sosiaalialan koulutuksen tehtävänä voidaan pitää uudenlaisten yhteisöjen rakentamista ja arvokeskustelun ylläpitämistä sekä oppilaitosyhteisössä että työelämässä.

Kurki (2000) kuvaa aidon yhteisön rakentumisen edellyttävän sellaista olemisen, elämisen ja jakamisen muotoa, joka juurtuu kulttuurisesti syväälle. Sen pohjalta hänen mielestään **on mahdollista luoda sosiaalisen toiminnan malli, joka saa institutionaalisen muodon ja johtaa pysyvään uudistumiseen yhteiskunnassa.** (Kurki 2000, 130)

4 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA SOSIAALIALAN TYÖN ORIENTAATIONA

Sosiaalialan työ on ymmärretty eri aikoina eri tavoin. Tulkinta työn olemuksesta, sen tavoitteista ja työtavoista on aina ollut sidoksissa yhteiskuntien kehitykseen ja yhteiskuntarakenteiden muutoksiin. Kansalaisten elämässä muutokset merkitsevät muutoksia arkielämässä, työssä, perheessä ja ympäristössä. Muutokset merkitsevät aina uusien asioiden kohtaamista useilla elämänalueilla, mutta myös muutosta uuden sukupolven sosiaalistamisessa yhteiskunnan jäsenyyteen. Sosiaalialan työssä muutokset näkyvät kärjistyvänä vaikeuksina ihmisten arjessa, uudenlaisten ongelmien kohtaamisena sekä totuttujen työtapojen toimimattomuutena.

Sosiaalialan työ on laaja ja monitasoinen työkenttä, jossa useat eri ammattiryhmät toimivat rinnakkain ja usein moniammatillisesti yhteistyötä tehden yhteisten asiakkaiden parissa. Pirkko-Liisa Rauhala (1989) on analysoinut sosiaalialan työn monia erilaisia ulottuvuuksia ja työn edellyttämää osaamista. Työ voi olla huolenpityötä, kasvatusta, hoivaa, ja sisältää kulttuurityön, moraalitiedon ja hallintotyön elementtejä. Sosiaalialan tieto, taito ja taitoisuus on varsin laaja ja vaikeasti hahmotettava kokonaisuus, jonka ”erityisyydeksi”, kovaksi ytimeksi hän näkee ”*sosiaalisten yhteyksien jäsentämisen, yleisen ongelmanarvioinnin, erityistieteellisen tiedon ylittämisen ja syntetisoinnin, erikoistumattomuuden. Sosiaalialan ammattilaiset lienevät parhaimmillaan yleisen spesialisteja, jotka pystyvät ajan kerroksittaiseen käyttöön, monien tarpeiden samanaikaiseen huomiointiin, konkreettisten operaatioiden suorittamiseen ja sosiaalisen kudoksen työstämiseen siinä sivussa...*”

Sosiaalialan työssä ollaan tekemisissä ihmisen koko elämän ja sen mielekkyyden kanssa. Asiakkaan elämä koostuu erilaisista episoodeista, joissa työntekijä on ajoittain mukana (Borgman, 1988). Siksi auttamisen välineitä etsittäessä on tärkeää tiedostaa kokonaisvaltai-

sen ihmiskäsityksen merkitys. Se on lähtökohtana niin tavoitteiden asettamiselle kuin työn muotojen etsimiselle. Sosiaalialan työntekijän työorientaatio tapahtuu tiedollisella, moraalillisella ja toiminnallisella ulottuvuudella (Rostila, 1988.) Sosiaalialan työssä ruumiillisen ja henkisen työn suhde on erikoislaatuinen. Työtilanteet ovat aina tavalla tai toisella myös ihmissuhteita, jolloin tiedolliset, kädentaidolliset ja emotionaaliset ainekset kietoutuvat toisiinsa.

Ammatissa toimiminen vaatii myös inhimillistä omakohtaisuutta ja osallisuutta. Kyseessä on työntekijän suhde asiakkaaseen ja omaan kokemukseensa. Se koskettaa syvästi persoonallisuutta, joten työn psyykinen kuormittavuus voi olla suuri. Työssä jaksaminen edellyttää omien rajojen ja mahdollisuuksien tuntemista. Kuitenkaan toisen ihmisen ymmärtäminen ei ole organisoidussa ammattityössä yksinkertaisesti kahden ihmisen välisen suhteen ominaisuus vaan suhteen ehtoja määrittää myös hallinnollinen järjestelmä (Sipilä, 1989.) Edellä kuvatut ulottuvuudet ovat myös sosiaalipedagogisen työn kannalta relevantteja. Ne kertovat työn monikerroksisuudesta, kokonaisvaltaisuudesta ja persoonallisesta kohtaamisesta, joka perustuu arvo-osaamiseen.

Ronnbyn (1981, 292) mukaan sosiaalipedagogiikan lähtökohdat ovat sosialisoinnin ongelmassa, ihmisen sopeutumisvaikeuksissa muuttuviin olosuhteisiin. Myös varhaiset reformipedagogiset kasvatusideologiat ovat syntyneet vastaamaan muutokseen ja modernisoituvan yhteiskunnan kasvatusongelmiin (Hämäläinen & Kurki 1997, 25).

Ronnby (1986) kuvaa sosiaalityön lähestymistapoja seuraavien käsitteiden avulla: kasvattavat, hoitavat, teknokraattiset ja sosiaalipedagogiset toimintalinjat. Sosiaalityössä on pitkät perinteet myös kasvatus- ja opetustyön erilaisilla muodoilla. Sosiaalityöntekijät ovat ottaneet tehtäväkseen kasvattaa ”yhteiskunnan murheenlapset”. Ronnby myös toteaa, että sosiaalityötä ei hoideta minkään tieteilisen kehityslinjan mukaan, vaan sosiaalisen todellisuuden määrittämänä. (Ronnby 1986, 268–269) Tästä todellisuudesta nousevat sosiaalityön sosiaalipedagogiset työkäytännöt.

Madsenin (1994,15) määrittelemänä sosiaalipedagoginen työ on tapa hoitaa yhteiskunnan integraatio-ongelmia. Sen avulla pyritään erityisesti ehkäisemään yhteiskunnan ulkopuolelle joutumista ja mariginalisoitumista. **Moderni sosiaalipedagogiikka Herman Giesecken mukaan nähdään ennen kaikkea preventiivisenä toimintana ja resurssina edesauttaa ja tukea kasvavan sukupolven sosialisatiota.** (Hämäläinen & Kurki 1997, 124–125) Modernin offensiivisen sosiaalipedagogiikan muotoja ovat olleet mm. etsivä työ, erilaiset lähiyhteisöprojektit ja alueellinen työ.

Sosiaalipedagogiikassa korostetaan ihmisen kasvua yhteisöjen jäsenyyteen. Tällöin tavoitteeksi nousee kasvua tukevien, aitojen yhteisöjen rakentaminen ja sen kautta kasvua tukahduttavien sosiaalisten rakenteiden purkaminen. **Mielestämme sosiaalipedagogiikka on luonteva linjaus sosiaalialan työssä, kun työtä tehdään sosiaalisten ongelmien ja mariginalisointivaarassa olevien ihmisten ja yhteisöjen kanssa. Työn keskiössä ovat yksilöiden ja yhteisöjen omat voimavarat ja niiden saaminen käyttöön. Aitojen yhteisöjen rakentaminen voidaan sosiaalipedagogisesti nähdä ennaltaehkäisevänä työnä.** Silloin yhteisöä pyritään osallistamaan oman elinympäristönsä suunnitteluun ja sen sosiaalisten rakenteiden ylläpitämiseen. Osallisuuden kautta nähdään ihmisten ja yhteisöjen motivoituvan kasvuun ja kehitykseen.

Sosiaalipedagogiikassa painottuvat sosiaalinen kasvatus ja integraatio sekä ennaltaehkäisevässä että korjaavassa työssä. Perinteisesti kohderyhmänä ovat olleet lapset ja nuoret, joiden integroituminen yhteiskuntaan halutaan turvata, **mutta näemme sosiaalipedagogisen kasvun ja kasvatuksen koskettavan koko elämänkaarta elinikäisen oppimisen näkökulmasta.** Sosiaalipedagogisen työn kohderyhmänä voivat siten olla eri ikäiset ja erilaiset ihmiset ja yhteisöt.

Kasvatuskäsitteen merkitys eri kielissä saa erilaisia vivahteita. (esim. englannin upbringing, education tai saksan Erziehung). **Kasvatus sosiaalipedagogisesti ymmärrettynä on kasvun tukemista, joka toteutuu tasavertaisessa, dialogipedagogisessa prosessissa.** Kasvatus on silloin parhaimmillaan prosessi, jossa sekä kasvatettava että kasvattaja sekä antavat että saavat. Molemmat rakentavat

tässä prosessissa tietämystään ja ymmärrystään, myös käsitystä itsestään toimijana, subjektina. Suomalais-kansallinen, perinteinen kasvatustraditio ei korosta dialogisuutta, joten kasvatuskäsitteen sisältö saa siinä omat vivahteensa auktoriteettisuhteen perusteella. Dialogisena prosessina etenevä kasvatusta on tiedostamisen ja itse-tuntemuksen kehittymistä sekä yksilön tai ryhmän voimaantumista (empowerment).

Sosiaalialan työssä ei ole ollut yhtenäistä, yleisesti hyväksyttyä teoriaa kasvatuksesta, vaan useita, lähinnä koulustraditioihin sidoksissa olevia näkökulmia, osa yksilöpsykologisesti, osa yhteiskunnallisesti suuntautuneita. **Kasvatus käsitteenä tuleekin mielestämme ymmärtää laajasti, paitsi kasvatopsykologisesti ja sosiologisesti, myös elämänkaaren eri vaiheisiin niiden luonteen ja yksilöllisen elämäntien mukaisesti liittyvänä prosessina, joka on aina kulttuuri- ja historiasidonnainen.** Yksilön kasvua tulisi siis aina tarkastella yhteydessä ympäristöön ja yhteisöön, ja nähdä sen vuorovaikutuksellinen luonne. Sosiaalipedagoginen näkökulma kasvatukseen liittyy selkeästi yhteiskunnan kulttuuriseen kehitykseen, jossa laaja arvokeskustelu luo suunnan kulttuuriselle demokratialle. Silloin kasvatusta kykenee hyödyntämään tietoisesti yksilö- ja yhteisötason voimavaroja sosiaalisissa prosesseissa.

Sosiaalipedagogista ammatillista työtä tehdään formaalisten sosiaaliammatillisten ja kasvatustieteiden ulkopuolella etsivässä työssä paitsi lasten ja nuorten, myös maahanmuuttajien, mielenterveysasiakkaiden ja muiden syrjäytymisvaarassa olevien parissa (Hjort 1995). Usein kysymykseksi nousee, miten avun tarpeessa olevat kohtaavat avuntarpeensa ja auttajansa. Tästä dialogisesta kohtauksesta sosiaalipedagogisessa työssä on kysymys. Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaan etsivän työn menetelmät antavat avun tarpeessa oleville mahdollisuuksia saada asiantuntija-apua oman valintansa mukaan tulematta alistetuksi. Sosiaalipedagogisesti työskentelevä ammattilainen voi olla myös tukena soveltuvien palvelujen etsimisessä, hoitoon siirtymisessä ja perheen kriisissä, samoin kuin siirryttäessä kuntoutuksen jälkeen tavalliseen arkeen.

Yhteisöllisyyden ja ihmisten osallisuuden rohkaisevassa projektitoiminnassa, alueellisessa ja yhdyskuntatyössä silloin, kun se on

asukkaiden tarpeista ja tavoitteista nousevaa ja heidän toimintakykyään tukevaa, on myös selkeästi sosiaalipedagoginen työorientaatio. Työn kehukset määräytyvät työntekijöiden tiedoista ja taidoista sekä yleisistä yhteiskunnallisista edellytyksistä rakentuen käytännön aktiviteetteihin ja resursseihin, jotka ovat ihmisiä kiinnostavia. Silloin voidaan asettaa yhteiseksi tavoitteeksi muutos, jota kohti ponnistellaan sosiaalisessa vuorovaikutusprosessissa, sosiaalisen oppimisen kautta. Silloin kasvatusta kykenee hyödyntämään tietoisesti yksilö- ja yhteisötason voimavaroja ja toimimaan niihin perustuen.

Sosiaalipedagogisen työn tehtävänä on tarjota erilaisia käytännön aktiviteetteja ja osallistumisen mahdollisuuksia esim. yhteisötyön projekteina tai erityisryhmille räätälöityinä sosiaalipedagogisina interventioina, jotka toteutetaan yhdessä asianosaisten kanssa. Myös Mathies (1996, 239) korostaa, ettei ihmisten elämismailmaan kuitenkaan tunkeuduta teknisluontoisin interventioin, vaan ihmisten omia selviytymisen edellytyksiä ja tapoja pyritään vahvistamaan. Kansalaiskeskeisen ekologisen sosiaalityön ajattelulla on runsaasti yhtymäkohtia sosiaalipedagogiikkaan

Sosiaalipedagogisesti suuntautuneessa ammatillisessa työssä näemme tärkeänä kaksi toiminnallista ulottuvuutta. Toisaalta on tärkeää kehittää palvelujärjestelmää entistä vahvemmin yksilölliset tarpeet huomioonottavaksi ja toisaalta on tärkeää kehittää kansalaiskeskeisiä toimintatapoja. Molemmissa perimmältään on kyse ihmisten itseapuun auttamisesta. Sosiaalialan ammattilaisten tehtävänä on luoda mahdollisuuksia ja tukea sellaisten sosiaalisten verkostojen syntymistä, joiden avulla ihmiset voivat rakentaa aitoja yhteisöjä ja kasvaa persoonina.

4.1 Perustelut sosiaalipedagogisen viitekehyksen valinnalle

Sosiaalialan ammatit ovat ”uusia” auttamistyön historiassa, vaikka toiminnan kentät sosiaalihuollossa ovatkin olleet olemassa tavalla tai toisella kautta suomalaisen yhteiskunnan historian. Sosiaalialan työ on saanut erilaisia sisältöjä eri aikoina riippuen siitä, millai-

nen ihmiskäsitys ja arvomaailma yhteiskunnassa ja työn toteuttajilla kulloinkin on ollut. Yhä edelleen yhteiskunnan arvopremissit asettavat rajat, joiden raameissa kukin työala toteuttaa tehtävänsä. Ammatilliselle työlle oikeutuksen antaa yhteiskunnassa esiintyvä tarve, johon kyseisellä työllä vastataan.

Ammattien kehitys on sidoksissa yhteiskunnan kehitykseen. On olemassa vaara, että ammatillista työtä ja sen sisältöä tarkastellaan itsestäänselvyytenä, ammatista itsestään käsin, ja unohdetaan sen sidonnaisuus yhteiskunnan kehittymiseen. Tällöin ammatillisen työn käytäntö otetaan annettuna, tavoitteita ei kysytä, toiminta-ajastusta ja legitimizeettiä ei problematisoida. (Rauhala 1989)

Karvisen mukaan (1996) Hyvinvointivaltion ammattikunnat ovat aina joutuneet ja jatkossakin joutuvat sovittamaan omaa asiantuntemustaan muuttuvaan, yhä monimutkaistuvaan asiantuntijuuksien ja työnjaon kokonaisuuteen. Käytännön työelämässä sosiaali- ja terveydenhuollon työssä vastakkain asettuvat teknis-manageristiset, tehtäväkeskeisyyttä korostavat linjaukset ja työn kokonaisvaltaisuutta korostavat, monimuotoistuvat ja innovatiiviset käytännöt (Karvinen 1996). Sosiaalipedagoginen orientaatio edustaa selkeästi jälkimmäistä. Se tarkastelee yhteiskunnallista ja sosiaalista todellisuutta asiakkaan näkökulmasta ja etsii uusia avun mahdollisuuksia.

Ammatillisen työn kehitystä leimaa edelleenkin alkaneella vuosituhannella monimuotoisuus, tulkinnallisuus ja epävarmuus. Sen vuoksi on entistä tärkeämpää kytkeä sosiaalialan ammatillisen työn ja koulutuksen kehitys yhteiskunnalliseen kehitykseen. Kuluneen vuosikymmenen aikana sosiaaliala on elänyt suurten rakenteellisten muutosten aikaa. Saadut kokemukset ovat antaneet valmiuksia sosiaalialan ammatillisen työn profiilin ja sen ydinosaamisen määrittelemiseen työn uusista haasteista käsin. **Käsityksemme mukaan sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden avulla voidaan parhaiten vastata muutoshasteisiin. Tässä tutkimuksessa olemme selvittäneet missä määrin työelämä vastaa näkemyksemme.**

Sosiaalialan työllä ja koulutuksella on emansipatorinen rooli. Sosiaalialan sektoreiksi jakautunutta työtä, sosiaali- ja terveyden-

huollon erillisyyttä ja palvelujen järjestelmäkeskeisyyttä ylläpitävät sitkeästi menneen maailman legitimaatiot, vaikka sekä palveluiden käyttäjät että markkinat niitä kyseenalaistavat, eri lähtökohdista tosin. Sosiaalialan koulutuksen ja työn emansipatorinen rooli näyttyy siinä, että se tuo julki ja pitää esillä asiakasnäkökulmaa, ihmisten arjen todellisuutta ja siinä esiintyviä epäkohtia. Koulutuksen tehtävä onkin pohtia ja kyseenalaistaa ammatillisessa työssä niin tavoitteita, toiminnan perusteluja kuin käytäntöjäkin. Tämä edellyttää, että systemaattisesti ja innovatiivisesti kehitetään työtapoja ja etsitään uusia asiakaslähtöisiä ja asiakasta osallistavia ratkaisuja.

Arkielämän sujuvuuden lisääminen on keskeinen tavoite. Satka (1995) korostaa, ettei ammattikunnilta, joiden asiantuntijuus on yhteiskunnan ja kansalaisten välissä arkielämän sujuvuutta ja jatkuvuutta ylläpitäen, yltäen aina kansalaisten arkielämän sääntelyyn, ainakaan tehtävät ole loppumassa.

Kun sosiaaliset ongelmat näyttävät vaikeutuvan, syrjäytymisprosessit kärjistyvän ja ihmisten elämänsä ja sosiaalinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus olevan aina vain mutkikkaampaa, tarvitaan enemmän ihmisten toimintakykyä tukevaa työtä. Arjen analyysi ja siitä nousevat uudenlaiset työkäytännöt edellyttävät kehittävää ja arkea tutkivaa työtä. Tavoitteena on ihmisten osallistaminen oman arkensa sujuvuuden lisäämiseen. Arjen vaikeuksia voidaan ennakoida ja estää niiden kärjistymistä varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työn keinoin.

Yhteisöllisten palvelujen tuottamisen merkitys korostuu. Uuden sosiaalipolitiikan vaihtoehtoehdoksi nouseekin yhteisöllisten palvelujen tuottaminen yksityisten ja julkisten palvelujen täydentäjänä. Yksilö tarvitsee lähiyhteisön tukea selviytyäkseen muutoksen maailmassa. Vanhat toimintatavat eivät toimi monimutkaistuvan arjen ja syrjäytymiskehityksen tekijöiden kohtaamisessa. Tarvitaan yhteisöjen organisoijia ja innostajia, jotka auttavat löytämään tapoja saada ihmisten ääni kuuluville ja kehittämään osallistumisen mahdollisuuksia. Mielestämme esimerkiksi syrjäytymiseen liittyvien ongelmien ennalta ehkäisemisessä tai yhteiskunnallisten muutosten seurannaisvaikutuksena ilmenevien alueellisten ongelmien

lievittämisessä tarvitaan yhteisöllisiä palveluja. Vertaisyhteisöt ja muut intressiyhteisöt ovat todellinen voimavara.

Projektityyppisen toiminnan kehittäminen on haasteena. Sosiaalialan työssä vahva alue on avopalveluiden tuottaminen. Hyvin organisoituna se on myös taloudellisesti kilpailukykyinen, mutta ennen kaikkea inhimillinen ja asiakaslähtöinen palvelutuotannon muoto. Alueellisten projektien käynnistäminen, johtaminen, koordinointi ja seuranta yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden ja muiden alan ammattilaisten sekä järjestöjen kanssa tarjoaa työelämän tarpeista nousevia mahdollisuuksia organisoida ja toteuttaa työtä uudella tavalla. Ihmisten ja yhteisöjen voimavaroja voidaan suunnata mielekkäällä tavalla käyttöön heidän omista tarpeistaan käsin julkisia palveluja täydentämään. Tämän tyyppisiin tehtäviin sosiaalialan ammattikorkeakoulutus pyrkii vastaamaan laaja-alaisella ammatti-pätevyydellä, joka on koulutuksen tavoitteena.

Laaja-alainen asiantuntijuus mahdollistaa joustavan toimimisen uudistuvassa sosiaalialan työssä. Tämän päivän työelämästä kuuluvat viestit ja odotukset sosiaalialan työssä viittaavat kokonaisvaltaisuuden ja monimuotoisuuden sekä innovatiivisen työotteeseen arvostamiseen. Ne kulmineituvat ajatukseen laaja-alaisesta ammattitaidosta. Perinteiseen kapea-alaiseen, tiukkaan työnjakoon perustuvaan työnteon malliin ei työyhteisöissä enää uskota, eikä koulutuksenkaan tule uusintaa sitä toteuttamalla vanhaa työtapaa ja entisiä ajattelumalleja uusin nimikkein. Toisaalta tarvitaan erikoistuneita osaajia, mutta laaja-alaisuus ei sulje pois erityisosaamisen rakentamista.

Ammatillinen laaja-alaisuus voidaan nähdä sekä horisontaalisena että vertikaalisena. *Horisontaalinen laaja-alaisuus* on suoraan johdettavissa työelämän rakennemuutokseen, joka edellyttää työntekijöiltä monialaista osaamista, jotta joustava siirtyminen työtehtävästä toiseen mahdollistuu. *Vertikaalinen laaja-alaisuus* taas vaatii työntekijää laajentamaan ja syventämään henkilökohtaisen osaamisensa aluetta oman työn vaativuuden lisääntyessä tai työn kehittämisen näkökulmasta. Ammatillisen laaja-alaisuuden tavoitteena voidaan pitää myös oman työn laajempien yhteiskunnallistaloudellisten kytkentöjen ymmärtämistä. (Eteläpelto 1992).

Ammattikorkeakoulututkinto, joka koulunuudistuksen jälkeen on korvannut useita aikaisempia kapea-alaisia tutkintoja, edustaa osaksi ammatillisen pätevyyden horisontaalista laajenemista. Tällöin ammatissa toimijan on hallittava perustaitoja ja -tietoja useilta erityisaloilta ja osattava joustavasti siirtyä työtehtävästä toiseen. Oppimaan oppimisen taidot nousevat silloin merkityksellisiksi, sillä uuden alueen syventävä oppiminen tapahtuu aina uudessa työyhteisössä tai työtilanteessa ammatillisen perusosaamisen pohjalta. Osaan työtehtävistä sen sijaan kohdistuu yhä lisääntyviä työn teoreettisen hallinnan, käytännön osaamisen, projektiosaamisen, luovuuden ja innovoinnin sekä ohjauksen ja esimiestyön vaatimuksia, siis vertikaalisesti lisääntyviä kompetenssivaatimuksia. Kaiken kaikkiaan **uudenlaisen ammatillisuuden rakentamisessa, ammatillisen tiedon ja työn uudella tavalla hahmottamisessa ns. metataidot, joustavuus, oppimaan oppimisen taito, itseohjautuvuus, innovatiivisuus ja luovan ongelmaratkaisun taidot sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot ovat olennaisia.**

Sosiaalialan ammateissa on perinteisesti työskennellyt rinnakkain monen eri koulutuksen saaneita ammattilaisia. Yhteistyö, verkostoituminen ja moniammatillinen työ koetaan haasteellisenä ja uutta luovana. Erityisosaamista arvostetaan ja sitä tarvitaan, mutta moniammatillisen työn etuna pidetään mahdollisuutta jakaa asiantuntijuutta laajemmalle, jolloin saavutetaan synergiaetu. Laaja-alaisessa ammattitaidossa painotetaan yhteisöllistä toimintakykyä ja vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, joita moniammatillinen työ edellyttää.

Suomalaisen sosiaalipedagogisen toimintaperinteen kehittymisen edellyttää dialogia. Suomalaisen sosiaalipedagogisen toimintaperinteen kehittäminen koulutuksen orientaatioksi edellyttää syventävää dialogia tiedekorkeakoulujen kanssa. Koska ammattikorkeakoulujen kehittämisen ja järkevän tehtävämäärittelyn kannalta dialogi tiedekorkeakoulujen ja ammattikorkeakoulujen välillä on tärkeää, koulutuksen viitekehyksen tulee olla linjassa tiedekorkeakoulujen antaman sosiaalipedagogiikan opetuksen kanssa.

Tampereen yliopistossa on määritelty sosiaalipedagogiikka oppialaksi, ”*jossa sosiaalinen ja kasvatuksellinen näkökulma yhdisty-*

vät.” Se tarkoittaa sosiaalityössä sellaisten tekijöiden huomioon ottamista ja kasvatustieteessä sellaista suuntautumista, jossa kasvatusta tarkastellaan yksilöllisten merkitysten ohella erityisesti myös yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten yhteyksien kautta (Nieminen 1996). Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tavoitteena olevan toimintapätevyyyden määrittelyissä ja opetus suunnitelman kehittämistyössä tämä toimii lähtökohtana.

Edellä esitetyt näkökulmat ovat sosiaalipedagogisen viitekehyksen valinnan perusteluita, joihin tämä tutkimus antaa lisäselvitystä. Tavoitteemme on, että valittu viitekehys on OPS:n kautta jatkuvassa, kehittyvässä vuoropuhelussa työelämän ja asiantuntijoiden kanssa, ja se on tietoisesti käynnistetty tämän tutkimuksen aikana.

4.2 Toimintapätevyys sosiaalipedagogisesti orientoituneessa työssä

Ammattikorkeakouluilta edellytetään työelämän kehityksen suhteen tietoista tulevaisuusperspektiiviä. Ammattikorkeakoulujen kehittämisen lähtökohdaksi tulee syventää käsitystä siitä, millainen on aktiiviseen muutoshallintaan ja joustavuuteen kykenevä tulevaisuuden asiantuntija. Sitä kautta tulee pohdittavaksi millaisia ovat ne oppimisen organisoimisen ja ohjaamisen tavat, jotka voisivat luoda edellytyksiä tällaisen asiantuntijan kouluttamiselle. (Ekola, 1992).

Tutkivaan työotteeseen ja reflektiivisyyteen kasvattamista voidaan pitää ammattitaidon ydinalueena ja koulutuksen keskeisenä tavoitteena, sillä ammattikorkeakoulujen merkitystä voidaan hahmottaa työelämän käytäntöjen kehittäjänä ja uudistajana. Ammattikorkeakoulun ominaislaadun löytämiseksi tarvitaan ennakkoluulotonta, aitoa ja tasavertaista dialogia tieteellisen ja ammatillisen perinteen kesken siitä miten ammattikorkeakoulut kouluttavat henkilöitä, jotka kykenevät kehittämään oman ammattialansa käytäntöä tieteelliseen perusteltavuuteen nojautuen. (emt.)

Ammatillisen ja tieteellisen perinteen välinen keskustelu on haasteellista. Yliopistokoulutuksen saaneet sosiaalityöntekijät ja ammattikorkeakoulutuksen saaneet sosionomit työskentelevät osaksi

samoilla työkentillä. Työnjako ei ole ongelmatonta ja työn rajapinoilla käydäänkin jatkuvaa keskustelua ammatillisesta osaamisesta ja muodollisesta pätevyydestä. Sosiaalialan työ ei perinteisesti ole ollut kovin hierarkkisesti järjestäytynyttä, mikä yhteiskunnallisen murroksen tilanteessa on antanut liikkumavaraa ja mahdollisuuksia kehittää uusia, luovia ratkaisuja. Tämän ajan ”professionaalisten projektien” sosiaalialan työn sisällä voidaan nähdä johtavan sellaiseen moniammatilliseen yhteistyöhön, jossa sosiaalinen ja pedagoginen kohtaavat. Se saattaa synnyttää uusia, luovia työkäytäntöjä vastapainoksi medikalisoitumisilmiölle.

Koulutuksen kannalta haasteellista on, että koulutettavien mielikuvat useimmiten ovat vielä sidoksissa vanhoihin rakenteisiin. Suuntautuminen kohti tuntematonta, luovuus ja mahdollisuuksien omiehtoinen luominen sekä itsenäinen vastuunotto ovat vain harvoille itseäänselvyyksiä, mutta niihin voidaan kasvaa. Tämä edellyttää koulutuksessa tietoisuutta tavoitteista, selkeää oppimiskäsitystä ja sen suuntaisia didaktisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat ja tukevat asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Oppimisen tavat näin ollen poikkeavat perinteisistä, koska niiden tulee jatkuvasti kytkeä oppimista muuttuvaan tulevaisuuden työhön.

Sosiaalialan työssä keskeistä on Rauhalan (1989) mukaan työn jäsentäminen toimintajärjestelminä ja sosiaalisiin sidonnaisuuksiin perustuvina suhteina. Uusien kehitysmahdollisuuksien löytämiseksi tarvitaan välineitä arkikokemuksen erittelemiseen ja työn ristiriitojen analysoimiseen.

Nämä eivät ole useinkaan yksilön ratkaistavissa olevia kysymyksiä, vaan koskettavat koko toimintajärjestelmää, ja edellyttävät ”sosiaalisen” monipuolista ymmärtämistä (Engeström 1989). Muutoksessa oleva työ edellyttää ammatillisen pätevyyden analysointia siten, että se peilaa omaa oikeutustaan, tarpeellisuuttaan ja käytäntöjään suhteessa kehittyviin toimintajärjestelmiin. Tällöin työntekijät itse ovat keskeisimpiä työnsä kehittäjiä.

Ellström (1992) tarkastelee ammattipätevyyden moniulotteista käsitettä kvalifikaation ja kompetenssin käsitteitä pohtien. **Kompetenssi** voidaan määritellä käsitteiden yksilö ja työ avulla. Työllä

tarkoitetaan tässä tehtäviä tai ongelmia, jotka yksilön on tarkoitus ratkaista tavoitteenaan saavuttaa tiettyjä tuloksia. Kompetenssi määrittyy **yksilön toimintakyvyksi suhteessa tiettyyn tehtävään, tilanteeseen tai kontekstiin**. Se voidaan nähdä myös kykynä menestyksellisesti suorittaa työ tai tehtävä, ja kykynä identifoida, hyödyntää ja laajentaa työn tarjoamia tulkinta, toiminta- ja arviointimahdollisuuksia. Tätä kykyä määrittävät yksilön psykomotoriset, kognitiiviset, affektiiviset, sosiaaliset ja persoonallisuustekijät. Näiden kompetenssin osatekijöiden suhteen on tärkeää kiinnittää huomio sekä yksilön ominaisuuksiin että niihin mahdollisuuksiin, joita toimintaympäristö tarjoaa.

Huomionarvoista on, että kompetenssi sisältää taitoon verrattuna ongelmanratkaisun ulottuvuuden, joka edellyttää pohdintaa ja ajattelua. Taitohan sinänsä voidaan oppia vaikka ”yrityksen ja erehdyksen” tietä. Niiniluoto (1989) pohtiessaan erilaisia tiedon lajeja nimittää taitoa ja osaamista tiedon esiasteiksi, jotka eivät välttämättä edellytä kykyä ymmärtää tai kuvata kirjallisesti kyseistä toimintaa.

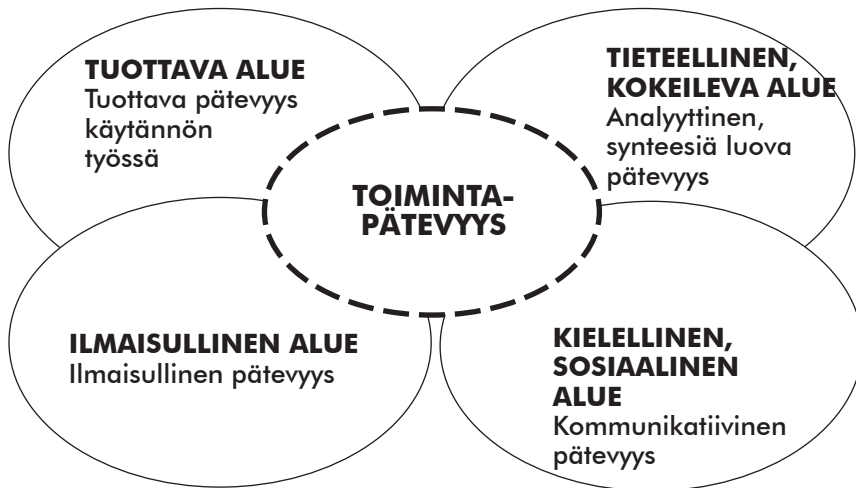
Kompetenssia voi tarkastella myös sopeutumisen tai kehittymisen perspektiivistä. Sopeutumisperspektiivistä on olennaista se millaista pätevyyttä vaaditaan, jotta yksilö voi mahdollisimman tehokkaasti suoriutua työtehtävistään. Ei ole kyse kehittymisestä tai muutoksesta, yksilö voi jopa joutua laskemaan vaatimustasoaan tai lopettamaan työnsä turhautuneena. Kehittymisperspektiivistä tarkastellen yksilö yrittää vaikuttaa työ- ja elinehtoihinsa sekä muuttaa niitä. (emt.)

Kvalifikaation Ellström (emt.) määrittelee olevan sellaista pätevyyttä, jota työtehtävien luonne tai työnantaja edellyttävät. Tällöin huomio kiinnitetään työhön ja sen yksilön pätevyydelle asettamiin vaatimuksiin, päinvastoin kuin kompetenssi käsitteessä. Tämä käsite on tärkeä työelämän ja koulutuksen välistä yhteyttä tutkittaessa.

Näiden käsitteiden määrittelyn vaikeus, moninaisuus ja epätarkkuus osoittavat, että arkikielinen puhe ammatillisesta pätevyydestä voi merkitä asiayhteydestä ja tarkastelukulmasta riippuen kovin erilaisia asioita. Koulutuksen kannalta on tietenkin tärkeää olla selvillä työelämän odotuksista ja tarpeista. Mutta joskus on aiheellista

kysyä kärjistäen, tarvitaanko ja halutaanko sopeutuvaa kompetenssia vai edellytetäänkö ja sallitaanko kehittävän työotteen mukaista kompetenssia? Koulutuksella tulee olla kiinteät yhteydet työelämään ja vastuullinen, emansipatorinenkin rooli. Tärkeintä on jatkuvan dialogin ylläpitäminen sekä yhteissuunnitteluprosessien käynnistäminen.

Ammatillisia valmiuksia tarkastellaan tässä esityksessä erityisesti **muutoksessa olevan sosiaalialan työn ja koulutuksen kontekstissa** ja pyritään konkretisoimaan mitä ammatilliset valmiudet yksilön kasvun tavoitteina merkitsevät. Lähtökohtana voidaan pitää tanskalaisen sosiaalipedagogiikan edustajan B. Madsenin (1993) esittämää näkemystä sosiaalipedagogisen koulutuksen tuottamasta pätevydestä (kuvio 1.).

Kuvio 1. "Madsenin kukkanen"

Madsen (emt.) näkee **toimintapätevyydelle** neljä tärkeää ulottuvuutta, jotka liittyvät ammatilliseen toimintaan työn eri alueilla. Seuraavassa hiukan sovellettuna Madsenin toimintapätevyyden analyysia. **Tuottava alue** on käytännössä toimimista, työskentelyä sen tehtävän parissa ja sellaisella työn alueella, jota ihmisten arkipäivä ja sen tukeminen edellyttävät. Konkretisoiden ja sosiaalialan ammatilliseen työhön soveltaen: tuottava pätevyys on esim. **taitoa työskennellä niissä hoidon, huolenpidon, kasvun tukemisen ja kuntoutuksen tehtävissä, joita työ edellyttää.**

Tieteellinen, kokeileva alue on työn filosofisten ja teoreettisten perusteiden tuntemisen ja ymmärtämisen pohjalta työtoiminnan havainnoimista, jäsentämistä ja johtopäätösten tekoa, jonka tavoitteena on johtaa työn kehittämiseen. Konkretisoiden: analyttinen, synteesiä luova pätevyys on esim. **kykyä analyttiseen, tieteelliseen ajatteluun ja ongelmanasetteluun. Se on kriittisen reflektion ja itsereflektion taitoja, taitoja tuottaa sekä soveltaa tietoa ja transformoida sitä, johtopäätösten ja kokoavan synteessin tekemisen taitoja, kykyä löytää uusia näkökulmia ja työtapoja, kykyä ”tehdä toisin.”**

Kielellinen, sosiaalinen alue on itsensä ilmaisemista ja ymmärrettäväksi tekemistä kielellisesti, toimimista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisten ja erilaisissa olosuhteissa elävien ihmisten kanssa, kykyä ”tulla ihmisten kanssa toimeen”, kykyä kohdata ja kulkea rinnalla. Kielellä on myös kirjallinen ilmaisunsa, jota tarvitaan ammatillisessa työssä. Kommunikatiivinen pätevyys olisi siten konkretisoituna ja sosiaalialan työhön sovellettuna lähinnä **ymmärtävän, ihmistä kunnioittavan ja hänen subjektiivtaan tukevan vuorovaikutuksen taitoja ja erityisesti esimies- ja johtamistyössä myös kirjallisen viestinnän taitoja.**

Vuorovaikutuksessa nousee merkitykselliseksi ”antropologinen näkökulma,” jolloin on tärkeää löytää kommunikaatiossa oikea, asiakkaan lähtökohdat huomioon ottava taso tai tyyli, jolloin myös asiakkaan elämänhistoria ja -tilanne on yksilöllisesti huomioitu. Vuorovaikutuksessa molemmat osapuolet antavat ja saavat. Dialogipedagogiikan mukaisesti ohjaaja oppii vuorovaikutteisesti ohjattaviensa näkökulmaa tarkastelemalla itse yhdessä heidän kanssaan, jolloin hän löytää oikeita tapoja esim. motivaatiotyöhön, alkaa paremmin ymmärtää heidän tarpeitaan sekä oppii tulkitsemaan oikein heidän viestintäänsä ja käyttäytymistään.

Ilmaisullinen alue merkitsee syvempää ilmaisun tasoa kuin arkinen kommunikaatio. Se merkitsee taiteen ja kulttuurin keinojen käyttämistä ilmaisussa kokemuksellisesti ja elämyksellisesti, jotta opitaan tunnistamaan omaa ja toisen ihmisen todellisuutta. Vaikeitakin asioita voidaan lähestyä esim. musiikin, draaman tai kuvallisen ja liikunnallisen ilmaisun avulla. Ilmaisullinen pätevyys olisikin

siten taitoa ymmärtää erilaisten taiteen, kulttuurin ja ilmaisun alueiden olemusta, niiden merkityksiä, myyttejä ja symboleja sekä taitoa käyttää työssä hyväksi niiden erilaisia muotoja. Se on myös riittävää osaamista käytännön tasolla niin, että kykenee innostamaan ja ohjaamaan erilaisia ryhmiä kulttuuristen ja ilmaisullisten toimintojen pariin. Ilmaisullisen alueen taidot palvelevat myös omaa henkistä kasvua ja kehittymistä sekä auttavat jaksamaan työn paineissa, tarjoten luovan ongelmanratkaisun keinoja ja purkautumisteitä.

Neljän ulottuvuuden kehittyessä muodostuu yksilölle viimein henkilökohtainen toimintapätevyys, joka on enemmän kuin osiensa summa. Toimintapätevyys syntyy syvästä ymmärtämisestä, tietämisestä ja osaamisesta sekä kehittävästä työotteesta, jossa tulee esille persoonallinen näkemyksellisyys. Se antaa mahdollisuuden syvään sitoutumiseen ja kokonaisvastuullisuuteen työssä, joten voidaan puhua myös oman elämänkutsumuksen saavuttamisesta.

Oma käsityksemme sosiaalialan työn monimuotoisella kentällä tarvittavasta ammatillisesta osaamisesta on myös muodostunut sen laajan vuorovaikutuksen kautta, johon sosiaalialan opettajina olemme saaneet osallistua työn erilaisilla sektoreilla. Erityisesti olemme saaneet elää työn haasteita kohtaavien opiskelijoiden ja muutospaineissa elävien työyhteisöjen reaaliaikaisen reflektion todellisuudessa. Näemme Madsenin (1993) esittämän toimintapätevyyden mallin hyväksi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tuottaman ammatillisen osaamisen jäsentäjäksi. Se kuvaa mielestämme selkeästi sosionomin (AMK) ammatillisen kehittymisen tavoitteita ja niistä muodostuvaa toimintapätevyyttä.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Tutkimustehtävänä on sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tuottaman toimintapätevyyden määrittely opetussuunnitelman kehittämissuunnitelman tueksi yhdessä sosiaalialan työelämän ja sosiaalipedagogikan asiantuntijoiden kanssa. Toimintapätevyyden määrittelyn suurin haaste on, että se vastaa sosiaalialan työelämän muutostarpeisiin.

Tutkimuksen tavoitteena on sosiaalialan työntekijöiltä kerätyn tiedon avulla selvittää millainen käsitys sosiaalialan työn luonteesta ja todellisuudesta sekä niiden mahdollisesta muutoksesta työelämässä vallitsee. Lisäksi selvitetään työelämän näkemys siitä, millaisen työorientaation avulla vastataan uudistuvan työelämän tarpeisiin. Pyritään myös selvittämään ja analysoimaan työelämän käsityksiä kokonaisuutena, missä määrin ne ovat tai eivät ole sosiaalipedagogisen ajattelun ja toimintaorientaation mukaisia. Näiden tulkin-
tojen, vertailujen ja johtopäätösten tuloksena määritellään sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tavoitteeksi asetettavaa toimintapätevyyttä.

Sosiaalialan muutoshaasteisiin vastaavaa ammatillista pätevyyttä kuvataan toimintapätevyytenä suhteessa sosiaalialan työn todellisuuteen. Tarvittavan uuden toimintapätevyyden jäsentämisen apuna käytetään Madsenin (1993) kuvaamaa sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden mallia. Sosiaalialan työn todellisuutta lähestytään tässä tutkimuksessa työssä käytettävien arvojen, ihmiskäsityksen ja yhteiskuntakäsityksen avulla. Ne luovat kontekstin, jossa työntekijöiden käsitykset muutoksesta ja siinä tarvittavasta osaamisesta tulevat julki.

Tutkimusongelmana on, millaisena työelämän edustajat näkevät sosiaalialan muutoshaasteisiin vastaavan toimintapätevyyden so-

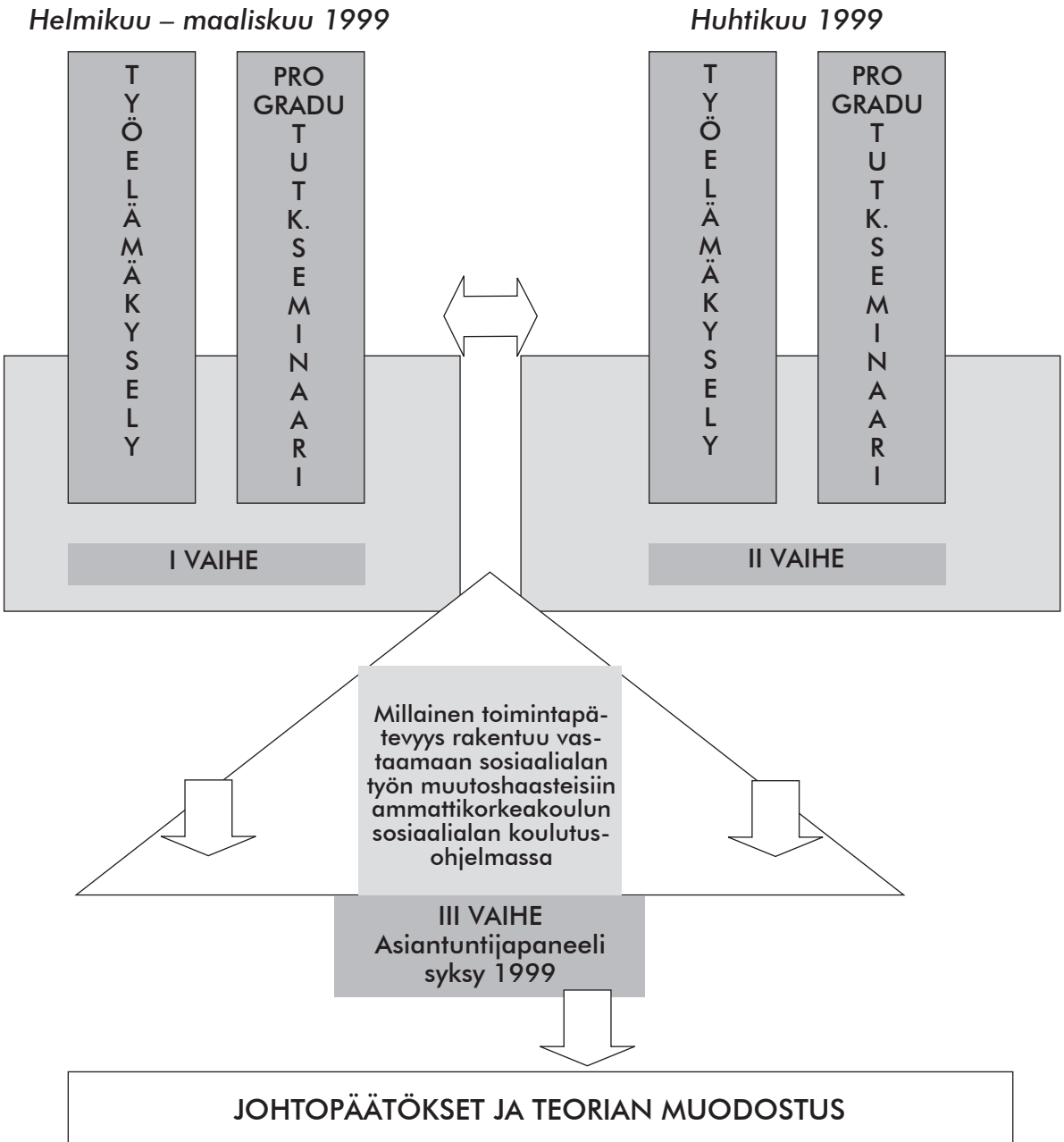
sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tavoitteena. Tutkimusongelma jäsentyy seuraavasti:

- 1. Millainen on sosiaalialan työelämän näkemys tarvittavasta osaamisesta?**
  - Millaisiin arvoihin, ihmiskäsitykseen ja yhteiskuntakäsitykseen työelämässä sitoudutaan?
  - Miten ihmisten arki kohdataan työssä?
  - Millaisia muutoksia uudistuvassa työssä kohdataan?

- 2. Millainen sosiaalialan työn orientaatio vastaa uudistuvan työelämän tarpeisiin?**
  - Millaisia työmenetelmiä erilaisilla orientaatioilla toimivat työntekijät käyttävät?
  - Millä tavalla toimien työntekijä vastaa työelämän muutostaasteisiin?
  - Millaisia osaamisen ulottuvuuksia pidetään tärkeänä?

- 3. Millainen toimintapätevyys rakentuu vastaamaan sosiaalialan työn muutostaasteisiin ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa?**
  - Millainen orientaatio valitaan sosiaalialan ammattikorkeakoulun koulutusohjelmaan?
  - Millaisten toimintapätevyyden osa-alueiden avulla vastataan työelämän muutostarpeeseen?

Tarvittava aineisto kerättiin kolmivaiheisena delfi-kyselynä. Vaiheittain etenevän kyselyn avulla tarkennettiin, laajennettiin ja syvennettiin käsitystä sosiaalialalla tarvittavasta toimintapätevyydestä. Kaksi ensimmäistä tiedonkeruuvaihetta toteutuvat delfi-kyselynä ja kolmas vaihe yhteisen seminaarityöskentelyn asiantuntijaneulissa. Delfi-vaiheiden välissä olivat sosiaalipedagogiset asiantuntijakeskustelut. Tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisesti. Analyysin perusteella rakennettiin seuraava vaihe.

Millainen on sosiaalialan työelämän
näkemys tarvittavasta osaamisesta?

Millainen sosiaalialan työn orientaatio
vastaa työelämän tarpeisiin?

Kuvio 2. Tutkimusasetelma

6 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTAOLETUKSET

Tutkimuksemme pyrki selvittämään missä määrin työelämän näkemykset sosiaalialan työn peruslähtökohdista, muutoksista ja tarvittavasta toimintapätevyydestä antavat tukea ajattelullemme koulutuksen kehittämisen suunnasta. Tavoitteemme oli siis hankkia tietoa, joiden perusteella muodostuu työelämän edustajien ja kouluttajien ”yhteinen näkemys” tarvittavasta toimintapätevyydestä. Lisäksi pohdimme työelämän asiantuntijoiden ja sosiaalipedagogiikan asiantuntijaryhmän kanssa millainen yhteisesti tuotettu näkemys oli suhteessa sosiaalipedagogiseen teoriaan. Tutkimuksemme lähti liikkeelle varsin holistisesti ja pyrimme koko tutkimuksen ajan kehittämään sen tulkinnallista rakennetta.

Tutkimustehtävät ja tutkimusongelmat ovat luonteeltaan laadullisia. Niinpä mielenkiintomme suuntautui toimintapätevyyden laadulliseen määrittelyyn eikä sitä juurikaan kuvattu määrällisin mittauksin. Vaikka otos edusti lähes kaikkia sosiaalialan työn alueita, se oli määrällisesti niin pieni, ettei sillä sen perusteella ole yleistettävyyttä. Lisäksi työ on nähtävä alueellisessa viitekehyksessä. Toisivalle laadulliselle analyysille otos oli riittävän suuri.

Kun puhutaan tutkijan ontologisista taustasitoumuksista, tarkoitetaan tutkijan käsityksiä ihmisen olemassaolosta ja sosiaalisen maailman luonteesta. Tutkija joutuu siis pohtimaan millaiselle ihmis- ja todellisuuskäsitykselle tutkimus perustuu. (Syrjäläinen & al. 1994, 77) **Tässä tutkimuksessa näemme tutkittavat oman todellisuutensa rakentajina, yksilöinä, jotka kykenevät reflektiiviseen ja kriittiseen asioiden tarkasteluun.**

Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää, ei selittää ilmiöitä. Tavoitteena on inhimillisen ymmärryksen lisääminen. Tieto, jota tutkija etsii ja saa, on inhimillistä, sub-

jektiivista, arvosidonnaista. Tiedon tuottajaa ei siis voida sivuuttaa. Tieto on rajallista, se on sidoksissa ihmisen sosiaaliseen elämään ja kulttuuriin. Tutkimuksen tehtävä on pyrkiä ymmärtämään ihmismielen prosesseja ja tekojen taustalla vaikuttavia prosesseja. Mitä intensiivisempään ja avoimempaan vuorovaikutukseen tutkija pääsee tutkittavansa kanssa sen luotettavampia tulkintoja hän voi tehdä. Kielellä on tärkeä merkitys. (emt.76–77) **Tämä tutkimus on luonteeltaan hermeneuttis-fenomenologista tutkimusta, jonka tarkoituksena on ymmärtää työelämän eri alueiden asiantuntijoiden käsityksiä sosiaalialan työstä, siinä tarvittavasta osaamisesta ja sen perusteluista.**

Fenomenografisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu ihmisten elämismaailmaan ja siihen millaisena ihminen sen kokee. On vain yksi maailma, joka ilmenee ihmisten käsityksissä eri tavoin. Ilmiö ja käsitys ovat kaksi asian eri puolta. Fenomenografit vertailevat eri ihmisten käsityksiä tai suhteuttavat jotain käsitystä heidän muihin käsityksiinsä. Käsitteitä suhteutetaan siis käsitteisiin. Käsitys on konstruktio, jonka varassa ihminen edelleen jäsentää uutta asiaa koskevaa informaatiota. (emt. 116–117)

Syrjäläisen (1994, 90–96) mukaan tutkijan taustalla on yleensä laaja-alainen ajattelukehikko. Prosessin myötä tutkimustehtävä fokusoituu, jolloin ”makrotasolta” siirrytään ”mikrotasolle,” kunnes tulosten yhteenvedossa ja lopullisessa tulkinnassa palataan yleisempään ja teoreettisempaan tasoon. Tutkimuksen aineiston analysointi on siis sekä jatkuva prosessi, että mitä suurimmassa määrin tutkijan ajattelutyötä ja tulkintaa. **Tässä tutkimuksessa tulosten tulkinnassa sosiaalipedagoginen teoria on tutkimuksellinen makrotaso, johon tulokset peilautuvat.**

Laadullinen, fenomenografinen tutkimus on tulkinnallista: tutkija tulkitsee tutkittavien tulkintoja. Tässä yhteydessä tulkinnalla tarkoitetaan tutkimustulosten, analyysin tulosten yhteyteen ja ympärille rakentuvaa tulkintaa, jossa tuloksia tarkastellaan teoreettisella tasolla. Tällöin kyseenalaistetaan ilmeinen ja tuodaan esiin piilevä. Tutkimuksen ”kerronnallisen” materiaalin, erilaisten kuvausten kautta paljastuvat sosiaalisten ilmiöiden tarkoitukset ja merki-

tykset. Tulkinnat toimivat siten perspektiiveinä tutkittavan ilmiön kokonaisuuteen rikastuttaen inhimillistä ajattelua. (emt.) **Tämän tutkimuksen tarkoituksena on etsiä työelämän tulkintoja sosiaalialan työn todellisuudesta ja sen edellyttämistä työn muutoksista sekä ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tavoitteeksi asetettavasta ammatillisesta toimintapätevyydestä.**

Etnografisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää sosiaalista todellisuutta. Tutkimukselle luonteenomaista on, että se tehdään todellisissa oloissa ja kiinteässä vuorovaikutuksessa tutkimuksen piiriin kuuluvien ihmisten kanssa (Hämäläinen & Kurki, 1997, 44–45). **Tutkimustamme voidaan pitää etnografisena tutkimuksena niiltä osin, kun tulkintoja tehdään yhdessä työelämän edustajien kanssa.** Tutkimukseen osallistujien tulkinnat ovat lopulta vuoropuhelussa tutkijoiden tulkintojen kanssa, tavoitteena yhteisen todellisuuden ymmärtäminen ja yhteisten johtopäätösten tekeminen.

7 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimustavoitteeseemme pyrimme asiantuntijatiedon keräämisen ja sen prosessinomaisen työstämisen avulla. Tiedon keräämisen menetelmäksi valitsimme delfi-tekniikan. Delfi-tekniikalla voidaan tavoittaa tietoa, jolla pyritään luoviin ja tavoitteellisiin ratkaisuihin. Sitä voidaan käyttää taite- ja käännepisteiden löytämiseen. (Mäenpää 1993, 170). Tässä työssä käännepisteenä voidaan pitää toisaalta sosiaalialan työn ja koulutusrakenteen muutosta, toisaalta sosiaalialan koulutusohjelman sisällöllistä kehittämistä vastaamaan sosiaalialan työn muutokseen.

Delfi – tekniikka oli tunnettu jo 1920-luvulla. Sen varsinaisena lähtökohtana pidetään 1953 RAND – yhtiöiden toimesta tehtyä Yhdysvaltain puolustusstrategiaan liittyvää tutkimusta. Helmer (1963) on julkaissut tutkimuksen kritiikin vasta 1960-luvulla, koska tutkimus oli salainen. Kuusi (1993, 135) mainitsee, että kyseinen tutkimus on ollut laajasti siteerattu. Kuusen mukaan Linstonen ja Turoffin (1975) delfi-tekniikan menetelmäkirjoitukset ovat muodostuneet klassikoiksi. (Kuusi 1993, 132–140)

Perinteisesti delfi-tekniikan idea on siinä, että kerätään tietoa asiantuntijoiden mielipiteistä. Kun asiantuntijoiden mielipiteet on koottu, ne lähetetään uudelleen samoille asiantuntijoille arvioitaviksi. Delfi-kierroksia käydään läpi niin monta kertaa, että voidaan katsoa asiantuntijoiden antaneen yhden yhteisen mielipiteen.

Kuusi (1993, 1995) kuvaa delfi-tekniikoita yhdistäviä piirteitä seuraavasti:

1. Tutkimusta varten on koottu asiantuntijaryhmä
2. Asiantuntijat muotoilevat kantansa tutkimuksen tekijöille erikseen

3. Asiantuntijoille välitetään anonyymisti kirjallisesti tietoja toisten asiantuntijoiden kannanotoista
4. Asiantuntijat voivat yhden tai useamman kerran muuttaa kannanottojaan esitetyn aineiston perusteella.

Delfi-tekniikoiden arvo on konsensuksessa ja anonymiteetissä. Anonymiteetti tarkoittaa sitä, että asiantuntijat eivät tiedä, mitä kukaan on mielipiteenään ilmaissut. Menettely mahdollistaa siten tasa-vertaisuuden. Vahvojen persoonien vaikutus eliminoituu (Linstone & Turoff 1975, Williams & Webb 1994, 1981).

Delfi-tekniikka ehkäisee arvovalta- ja intressiristiriitojen vaikutuksia tutkimuksen tuloksiin. Jokainen vastaaja vastaa ”mies ja ääni periaatteella”, joten kaikkien mielipiteet ovat yhtä arvokkaita. Delfin paneelityöskentelyssä on luovuttu äärimuodoissaan konsensusvaatimuksesta. Panelistien ei tarvitse sitoutua yhtä voimakkaasti mielipiteisiin kuin esim. komiteamietinnössä. (Metsämuuronen 1998, 54) Kaivo-oja ja Kuusi puolestaan korostavat erityisesti (1997, 18) anonymiteetin tuomia etuja.

Kriittinen tekijä on asiantuntijoiden valinta ja määrä. Menetelmän asiantuntijat ovat sitä mieltä, että kukaan ei pysty sanomaan kuinka monta asiantuntijaa tarvitaan. On ollut paneeleja, joissa on ollut yli 1000 asiantuntijaa. Toisaalta on ollut paneeleja, joissa on ollut 10–15 asiantuntijaa. Kukaan ei myöskään pysty sanomaan, kuka on riittävä asiantuntija. (Williams & Webb 1994, 182, Ziglio 1996, 14).

Tässä tutkimuksessa työelämän asiantuntijuus on määritelty paikallisen sosiaalialan työn tuntemuksena. Sosiaalipedagogista ajattelua edustivat sosiaalipedagogiikan laudaturseminaarin opiskelijat ja heidän ohjaajinaan professori Leena Kurki ja yliassistentti Irene Roivainen. Tutkimus sisälsi kaksi asiantuntijakierrosta ja päätöspaneelin.

Toteutimme delfi-tekniikkaa sekä kyselynä että paneelina. Kysely kohdentui työelämän edustajille. Työelämästä saatua analysoitua tietoa käytimme arvioinnin ja jatkotyöskentelyn pohjana sekä toisella delfi -kierroksella että seminaarissa. Etuna oli, että kukaan seminaariin osallistuva ei tiennyt, kenen yksittäisen henkilön tietoa

hän oli joutunut kyselyssä analysoimaan. Vastaajat eivät tieneet toistensa henkilöllisyyttä eivätkä voineet sillä perusteella arvottaa mielipiteitä. Paneeliin osallistujina olivat tutkimuksessa mukana olleet työelämän edustajat. Paneelin konsensus-näkemykseen ei pyritty. Tavoite oli vahvistaa, rikastaa ja konkretisoida kyselyjen ja niiden analysoimisen avulla saatua tulosta.

Arvioidessaan varhaisia delfi-tutkimuksia Kuusi toteaa, ettei niissä pidetty tärkeänä oikeiden kysymysten laatimista ensimmäiselle kierrokselle. Kuusi suosittaa kuitenkin asiantuntijoiden käyttöä laadittaessa kysymyksiä. Tämä on merkittävä vaihe tutkimuksen onnistumiselle. (Kuusi 1993,19) Olemme käyneet kysymysten sisältöä ohjaavia keskusteluja professori Leena Kurjen kanssa. Tavoitteemme on ollut kohdentaa kysymykset sosiaalialan työn perusasioihin riittävän tarkasti. Samalla olemme pyrkineet kohdentamaan kysymykset sillä tavalla, että ne suuntaavat tutkimustehtäväämme seuraavaan vaiheeseen. Sosiaalipedagogista asiantuntemusta ja kriittikiä olemme saaneet myös laudaturseminaariryhmältä.

Oleellista delfi-tutkimuksissa lopulta kuitenkin on riittävän konsensuksen syntyminen. Konsensuksen ongelma perustuu kvalitatiiviseen mielipiteiden arvottamiseen. Täydellistä konsensusta ei siis enää toivota, koska sen katsotaan johtavan tärkeän informaation katoamiseen. (Kuusi 1993, 136, Turoff & Hiltz 1996,56) Riittävän konsensuksen katsoimme löytyvän kahden kyselykierroksen ja lopuksi pidetyn asiantuntijapaneelin ja siihen liittyneen ryhmätyöskentelyn avulla. Katsoimme, että tutkimus ei antaisi kolmen kyselykierroksen avulla tutkimustehtävää olennaisesti eteenpäin vievää uutta tietoa. Emme myöskään halunneet väsyttää useasti toistuvilla kysymyksillä työelämän edustajia. **Sosiaalipedagogisen seminaarin asiantuntijapaneelissa käyty dialogi vahvisti tutkimuksen tuloksena syntyneitä työelämän käsityksiä kahdesta erilaisesta sosiaalialan työntekijätyypistä ja niiden osaamisessa painottuvista eroista. Samalla se tarkensi tutkijoiden tekemiä käsitelmäärittelyjä.**

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimusotteemme oli hermeneuttis-fenomenologinen. Fenomenologisen tutkimuksen luotettavuudessa on kyse intentionaalisuudesta, ihmisen ulkoisen ja sisäisen todellisuuden suhteesta. Tällöin toisen ihmisen konstruktio ja tutkijan tekemä rekonstruktio ovat mahdollisimman identtiset (Perttula 1995, 45) Luotettavuuden kriteerit koskevat tässä tutkimuksessa sekä kerättyä aineistoa että kategorioiden validiteettiä. Luotettavuuden arvioinnissa käytimme sosiaalityön sosiaalipedagogiikan laudaturseminaarilaisia kategorioiden arvioitsijoina, koska tässä tutkimuksessa heidän roolinsa oli olla yliopiston (oppimassa olevia) asiantuntijoina. Heidän tehtävänsä oli olla sosiaalipedagogisen substanssin asiantuntijoita sekä kerätyn aineiston analysointia arvioivia asiantuntijoita. Seminaarityöskentelyn tavoite oli lisätä tutkimuksen luotettavuutta.

Kuvio 3. Fenomenografisen tutkimuksen luotettavuuskriteerit

	AINEISTO	KATEGORIAT
AITOUS	Koskeeko aineisto tutkijan ja tutkittavan kannalta samaa asiaa	Vastaavatko kategoriat tutkittavien tarkoittamia merkityksiä
RELEVANSSI	Onko aineisto relevanttia tutkimuksen teorian kannalta	Ovatko kategoriat relevantteja tutkimuksen teorian kannalta

(Syrjälä, Ahonen, Syrjänen, Saari 1996, 130)

Lukija voi arvioida tutkimusprosessin luotettavuutta seuraavien näkökulmien perusteella:

- Seikkaperäinen kuvaus prosessista
- Teoreettiset lähtökohdat löytyvät ja niiden liittyminen tutkimusongelmiin näkyy
- Kuvaus tutkimushenkilöistä ja tutkimustilanteesta löytyy
- Aineiston keruu näkyy
- Tutkimusprosessin periaatteet ja kulku näkyy
- Merkitysten tulkinta tulee todennettua esimerkein, jotta lukija voi arvioida merkityksiä, joita ilmaisulle on annettu.
(Syrjälä, Ahonen, Syrjänen, Saari 1996, 131)

Tutkimuksen analysoinnissa on systemaattisesti pyritty noudattamaan edellä kuvattuja näkökulmia. Oleellista on ollut, että aineiston tarkastelu, jäsentäminen ja kategorisointi on vaatinut aina tulkintaa, jolloin tutkijoiden oma subjektiviteetti on ollut tiedonmuodostukseen osallinen. Hermeneuttinen lähestymistapa hyväksyy ontologisena tosiasiana sen, että ymmärtämiseen vaikuttaa aina tutkijan oma kulttuuri, sitoutuminen aikaan ja paikkaan. Tämä tosiasia meidän on tutkijoina toisaalta tullut hyväksyä ja toisaalta se on saanut meidät valppaiksi pohtiessamme ovatko aineistomme perusteella tehdyt havainnot ja tulkinnat ”oikeita”, vastaajan tarkoittamia.

Salmi (1990) arvioi tulkinnallisen paradigman tuovan ongelman tutkijan ja muiden tutkimuksessa olevien tulkintojen epätasapainosta. Hänen mukaansa subjektiiviset tulkinnat ovat sinänsä arvokkaita ja yksi tutkimuksen lähtökohdista. Tutkijalla on kuitenkin mahdollisuus tutkimuksen aikana hankkimansa monipuolisen tiedon perusteella luoda perspektiivi omalle tulkinnalleen. Tähän olemme pyrkineet tietoisesti. Hermeneuttinen ymmärtäminen voi tuoda johtopäätöksiin syvyyttä ja mahdollisuutta käydä dialogia käytännössä, esiymmärrystä tarkentaen. Esiymmärryksenä tässä tutkimuksessa oli käsityksemme sosiaalialan työn muutoksesta sekä sosiaalipedagogisesta ajattelusta johdetun toimintapätevyyden soveltumisesta ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opetusseminaarin perustaksi.

Delfi-tutkimuksen reliabiliteetti eli toistettavuus on epämääräinen (Williams & Webb 1994, 182) Mielenkiintoinen on hoitoalan kom-

petensseihin liittyvä tutkimus, jossa verrattiin kahden rinnakkaisen paneelin vastauksia (Duffield 1993, 236). Tämän perusteella voitiin havaita, että asiantuntijapaneelit olivat varsin yhtä mieltä keskeisistä kompetensseista. Delfi-tekniikkaan sisään on rakennettu muutoksen mahdollisuus. Mikäli esim. yhteiskunnan kontekstuaaliset asiat muuttuvat, niillä voi olla vaikutusta tuloksiin. Delfi-tekniikan tuntijoiden mukaan, voimme käyttää tätä menetelmää sosiaalipedagogisen tulevaisuuden tekemisessä sosiaalialalle, mikäli työelämän näkemys osoittautuu sen suuntaiseksi. (vrt. Seppälä 1985, 81, Kuusi 1993, 139, Kuusi 1996, 15)

Tutkimuksen tuloksena sosiaalialan työssä tarvittavaa ammatillista osaamista uudella tavalla jäsentävien käsitteiden luotettavuus perustuu prosessin aikana saadun aineiston ja teorian jatkuvaan vuoropuheluun. Jokaisen delfi-kierroksen jälkeen saatua aineistoa on analysoitu teoriaan tukeutuen. Samalla jokaisen kierroksen tulokset ovat suunnanneet seuraavaa vaihetta. Tutkimuksen toistettavuudesta voidaan todeta, että tulokset kuvastavat työelämässä käynnissä olevan prosessin tämän hetkistä tilannetta ja sen mukaista näkemystä muuttuvassa todellisuudessa. Tutkimustavoittemme kannalta tulos on selkeästi suuntaa antava.

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen ensimmäinen delfi-kysely toteutettiin maaliskuussa 1999 (Liite 1.). Kysely lähetettiin kymmenelle sosiaalialan työntekijälle, jotka edustivat työn eri tehtäväalueita. Vastaajista viidellä oli opistotasoinen ja viidellä yliopistotasoinen koulutus. Työkokemus vaihteli kolmesta kahteenkymmeneenviiteen vuoteen. Työtehtävien luonnetta voidaan kuvata itsenäiseksi ja esimiestytyypiksi työksi kaikilla työntekijöillä. Kahdella vastaajista oli kokemusta sosiaalialan opettajuudesta. Vastaajien ikä vaihteli 33 vuodesta 53 vuoteen. Kaikki vastasivat lähetettyyn kyselyyn. Vastaukset oli pääsääntöisesti tehty huolellisesti kuvaten tiukasta aikataulusta huolimatta. Jotkut kysymykset koettiin liian vaikeiksi, sitä tuotiin esille myös viimeisessä paneelikeskustelussa.

Delfi-kyselyn I -vaiheen tarkoituksena oli selvittää *millainen on sosiaalialan työelämän näkemys työstä, sen muutoksesta ja tarvittavasta osaamisesta.*

Kysymystä lähestyttiin seuraavin teemoin:

- *Millaisiin arvoihin, ihmiskäsitykseen ja yhteiskuntakäsitykseen sitoudutaan?*
- *Millaisia muutoksia uudistuvan sosiaalialan työn nähdään edellyttävän?*
- *Miten ihmisten arkielämän hallinta sosiaalialan työssä kohdataan?*
- *Millaista ammatillista osaamista ja pätevyyttä sosiaalialan työn nähdään edellyttävän?*

Yliopiston laudaturopiskelijaryhmä ohjaajineen arvioi tutkijoiden työskentelyä ja antoi palautetta kyselyn vastausten laadullisesta analysoinnista. Laadullisen analyysin perusteella ja teoriaan tukeutuen rakennettiin toisen vaiheen delfi-kysely, joka toteutettiin toukokuussa 1999. (Liite 2–4)

Delfi-kyselyn II -vaiheen tarkoituksena oli selvittää *millaisella sosiaalialan työn orientaatiolla vastataan uudistuvan työelämän tarpeisiin.*

Tämän vaiheen tarkoituksena oli edelliseen vaiheeseen perustuen kerätä vastaajien, työelämän asiantuntijoiden mielipiteet ja tarkentaa heidän käsityksiään ammatillisesta orientaatiosta **kahta työntekijätyyppiä vertailemalla ja ottamalla kantaa ammatillisen osaamisen eri ulottuvuuksiin.** Nämä työntekijätyyppit oli muodostettu laadullisen kategorisoinnin perusteella aineistolähtöisesti ja rikastamalla niitä teorialla.

Vastausten perusteella oli rakennettu kaksi sosiaalialan työn toimintaorientaatiota, jotka nimitettiin ”**Hyvinvointijärjestelmäosaajaksi**” ja ”**Laaja-alaiseksi palveluosaajaksi**”. (Liitteet 5–6)

Delfi-kysely II -vaiheessa vastaajia lähestyttiin seuraavin teemoin:

- *Mitkä ovat työntekijätyyppien vahvuudet ja heikkoudet?*
- *Kumpi kuvatuista työntekijätyypeistä vastaa paremmin uudistuvan työelämän tarpeisiin?*
- *Millä tavalla toimien työntekijätyyppi vastaa työelämän muutoshasteisiin?*
- *Millaisia sosiaalialan osaamisen ulottuvuuksia pidetään tärkeinä?*

Delfi-asiantuntijapaneelin III -vaiheen tarkoituksena oli muodostaa yhteinen näkemys ammatillisesta toimintapätevyydestä.

Edellisten vaiheiden perusteella konstruoidut toimintaorientaation mallit ”Hyvinvointi-järjestelmäosaaja ja ”Laaja-alainen palveluosaaja” esiteltiin, ja paneelin pohdittavaksi tuli **millainen toimintapätevyys rakentuu vastaamaan sosiaalialan työn muutoshasteisiin ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa?**

Keskustelua käytiin seuraavien teemojen avulla:

- *Millaiset ovat työntekijätyyppien osaamisen vahvuudet ja heikkoudet sekä mikä on niiden kyky vastata työelämän muutostarpeisiin?*

- *Millaisten toimintapätevyiden osa-alueiden avulla vastataan työelämän muutostarpeisiin?*
- *Millainen orientaatio valitaan sosiaalialan ammattikorkeakoulun koulutusohjelmaan?*

Delfi-tutkimuksen III vaihe toteutui 8.11.99 Hämeen ammattikorkeakoulussa pidetyssä seminaarissa, jossa tutkimukseen osallistujat ja heidän valitsemaansa asiantuntijat toteuttivat asiantuntijapaneelin. Seminaaria seurasivat myös sosionomiopiskelijat. Paneelin alussa tutkijat kuvasivat tutkimuksen kulkua ja siihen mennessä saatuja tuloksia. Sen jälkeen asiantuntijat kävivät vilkkaan yleiskeskustelun ja jakautuivat ryhmiin. Ryhmätöiden tulokset purettiin keskustellen. Paneelin tuloksista tehtiin yhteenveto. Yhteenvedon tuottama uusi toimintaorientaatio nimettiin ”**Palvelevaksi hyvinvointiosajaksi**”. (Liite 7.)

Käyty keskustelu tarkensi käsitteitä, linjasi työorientaatiota ja otti kantaa ammattipätevyyteen. Samalla pohdittiin nykyisten hallinnollisten rakenteiden mahdollisuutta toteuttaa saatua näkemystä uudesta toimintaorientaatiosta.

9.1 Empiirisen aineiston käsittelyprosessi

Ensimmäisessä delfi-kyselyssä saadut vastaukset litteroitiin ensin vastaajittain ja luotiin kokonaiskuvaa aineistosta. Tämän jälkeen tehtiin kyselyn teemojen mukaan yhteenvedot sosiaalipedagogiikan laudaturseminaarina varten, jossa asiantuntijoina olivat professori Leena Kurki ja yliassistentti Irene Roivainen opiskelijoineen. Aineistosta oli nähtävissä, että vastauksissa tuli esille **työntekijöiden erilainen työorientaatio: palvelujärjestelmäkeskeisyys, ihmis- ja yhteisökeskeisyys, rakenteellinen näkökulma**.

Työorientaatioiden ero näkyi esimerkiksi siten, että **palvelujärjestelmäkeskeisesti ajattelevat** pitäytyivät lähinnä sosiaalialan julkilausutuissa arvoissa ja asiantuntijakeskeisessä kohtaamisessa. Palvelujärjestelmäkeskeisesti orientoitunut pohti työn muutoksia palvelujärjestelmän muutoksina.

”Sosiaalityöntekijä on sitoutunut ISWF:n (kansainvälinen sosiaalityöjärjestö) eettisiin sääntöihin... Oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, vapaus, rehellisyys, ihmisarvo, lähimmäisenrakkkaus. Polku arvoihin on koulutus: ammatti - opettaja - opiskelija.”

”Muutosten ja suurien järkyttävien ja pienien ”uusien” asioiden kohdatessa on ammatti-ihmisenä nähtävissä kokonaisuus ja ohjattava (olla tiedon välittäjänä) mahdollisiin tarpeista lähteviin avun saanti foorumiin - lääkäri -lääkkeet - ammattiauttajat.”

Ihmis- ja yhteisökeskeisesti ajattelevat toivat esiin dynaamisia ja läheisesti asiakkaan elämässä läsnä olemiseen liittyviä arvoja, kuten lähimmäisenrakkautta. Myös oman työn ja työn muutoksen näkökulmasta erot tulivat esiin. Ihmis- ja yhteisökeskeisesti orientoitunut pohti työn muutoksia enemmän ihmisten elämäntilanteiden näkökulmasta.

”Rakkaus / välittäminen: vilpitön halu ja kyky tukea ihmistä ja hänen perhettään tukea ihmistä hänen elämäntaipaleella kohti persoonallista subjektiutta. Rinnalla kulkemista. Yhteenliittyminen / yhteisöllisyys : tukea yhteisön jäseniä, jotta yhteisö puolestaan pystyy tukemaan jäseniään kokonaisvaltaiseen eheytymiseen. Palvelutarjonnassa tulisi huomioida sekä dialoginen että yhteisöllinen palvelutarve.”

”Olemmeko olemassa omaa palvelua ja sen organisaatiota varten vai näitä apua tarvitsevia ihmisiä varten. Mielestäni tässä sosiaalialan työntekijän ja arjen kohtaamisessa on kehitettävää sekä organisaatorisesti: sektoriorganisaatiosta yksilö ja yhteisö organisaatioon .... sekä yksilötasolla: työntekijän tulisi kehittää dialogisia taitojaan, aitoa vuorovaikutusta tässä ja nyt ja kokonaisvaltaisesti hahmottaa asiakkaan tilanne.”

Rakenteellisesti orientoitunut henkilö kuvasi sosiaalialan työtä ja sen muutoksia laajan hallinnollisen kehyksen kautta.

”Sosiaaliala on aina mukana muutoksessa. Lähitulevaisuudessa muutospaineet ovat mm. julkistalouden kriisi, väestörakenteen muutos, pitkäaikaistyöttömyys, kansainvälistyminen jne. Muutos edel-

lyttää sosiaalialalta jatkuvaa omaa uusiutumista, uudenlaista rajojen ylittämistä ja kumppanuutta. Työssä korostuu aiempaa enemmän projektimaisuus... Yksittäisten ihmisten arki nousee harvoin arvioitavaksi yleisemmällä tasolla, jotta arjen tietoa voitaisiin käyttää mm. yhteisön kehittämisessä.”

”Muutos rytmi vain kiihtyy ja työ tulee aiempaa sirpaleisemmaksi. Tällä hetkellä korostuu yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja elinkeinoelämän kanssa samoin kuin viranomaisyhteistyö. Yhä voimakkaammin nousee tarve työskennellä em. toimijoiden kanssa kun taas vastaavasti perinteinen kunnan sisäinen yhteistyö tulisi vähentyä = byrokralialla on tai ainakin tulisi olla aiempaa vähemmän merkitystä.”

Asiantuntijoiden arvioinnin perusteella todettiin, että tutkimusaineistoa tulee jatkokäsittelyssä kategorisoida laadullisen tutkimuksen periaattein. Aineisto jatkotyöstettiin siten, että se kategorisoitiin edellä kuvatun työorientaation pohjalta siten, että samansisältöisesti vastanneet määriteltiin samaan kategoriaan kuuluvaksi.

Kategorisointi eteni aineistolähtöisesti analysoimalla vastaukset ja muodostamalla niistä kolme tyyppiä, joiden keskeiset piirteet voidaan ilmaista seuraavasti:

1. palvelujärjestelmäkeskeisesti orientoitunut (2/10)
2. ihmis- ja yhteisökeskeisesti orientoitunut (5/10)
3. rakenteellisesti orientoitunut. (3 /10)

Vastaajien lausunnot sellaisinaan kirjattiin sisällön perusteella, ottamatta huomioon koulutusta tai muita taustamuuttujia, ja luokiteltiin kolmeen kategoriaan. Nämä kategoriat muodostivat empiiriset tyypit.

Muodostettuja kolmea tyyppiä koottiin siten, että aluksi jokaisen kysymyksen alle kirjattiin empiirisesti kaikki vastaajien tuottama aineisto kuhunkin kategoriaan. Näin tarkasteltiin vielä kokonaisuutena oliko aineisto muodostettuun kategoriaan soveltuvaa, oliko vastaaja oikeassa kategoriassa. Yksittäisiä ajatuksia ja luonnehdintoja tuli esiin, jotka olisivat kenties sopineet paremmin johonkin toiseen kategoriaan, mutta annoimme kokonaisvaikutelman ratkaista, emme siis hajoittaneet vastauksia useampaan kategoriaan.

Jatkotarkastelussa etsimme kunkin tyyppin keskeisiä piirteitä. Palvelujärjestelmäkeskeisesti orientoitunutta tyyppiä luonnehti hyvinvointia tukevan palvelujärjestelmän tuntemus ja sen näkeminen ensisijaisena. Tämä tyyppi nimettiin **Sosiaalityöstä suuntautuneeksi** (n = 2). Rakenteellisesti orientoitunut tyyppi ja Ihmis- ja yhteisökeskeisesti orientoitunut tyyppi osoittautuvat olevan ajattelultaan lähellä toisiaan. Rakenteellisesti orientoitunut tyyppi erosi jonkin verran tarkastellen asioita enemmän hallinnollisesta näkökulmasta, mutta sosiaalialan työhön sisällöllinen orientaatio oli molemmilla tyypeillä sama. Siinä korostui arjen näkökulma, yhteisöllisyys ja ihmisten osallistaminen oman elämänsä asiantuntijoiksi. Tämän perusteella muodostimme niistä yhden tyyppin, jonka nimesimme **Sosiaalipedagogisesti suuntautuneeksi tyyppiä** (n = 8).

Vastaajien ikä ja koulutus eivät määrittäneet työorientaatiota. Esimerkiksi akateemisen sosiaalityön koulutuksen saaneita sijoittui kaikkiin kolmeen kategoriaan ja edelleen molempiin tyypeihin. Vastaajien sijoituttua kahteen eri tyyppiin aloimme pelkistää tyyppjä aineistolähtöisesti sekä rikastaa niitä teorian avulla seuraavaa delfi-kierrosta varten. Tämä tarkoittaa vertailua sekä sosiaalityön teoriaan että sosiaalipedagogiikan teoriaan ja analogioiden etsimistä niistä. Ideaalityyppejä kuvattiin seuraavien teemojen avulla:

- Sosiaalialan työn perustana olevat arvot
- Sosiaalialan työn lähtökohtana oleva ihmiskäsitys
- Sosiaalialan työn arki, muutostarpeet ja uudistuminen
- Tarvittava ammatillinen osaaminen

Teemojen sisältö muodostui kunkin tyyppin tuottamasta aineistosta, mutta sitä tiivistettiin ja selkeytettiin. Muodostettiin kaksi **ideaalityyppiä**, jotka **nimettiin sosiaalityösuuntautuneeksi tyyppiä ja sosiaalipedagogiikkasuuntautuneeksi tyyppiä**. (Kuvio 5.)

Ideaalityyppien kehittymisen prosessi

I Vaihe Kokonaiskäsityksen perusteella jäsentyvät kolme tyyppiä:

- laaja-alaisesta sosiaalialan työstä suuntautunut tyyppi
- sosiaalityöstä suuntautunut tyyppi
- sosiaalipoliittisesti suuntautunut tyyppi

Koko empirinen aineisto sijoittunut tyypeittäin

II Vaihe   **Empiirinen aineisto sulautuu kahdeksi empiiriseksi
tyypiksi.**

- Sosiaalityöstä suuntautunut tyyppi
- Sosiaalipedagogisesti suuntautunut tyyppi

*Empiirisen aineiston analysointi ja tulkinta:
Luokittelua, vertailua ja erojen/yhteisyyden etsintää.
Aineistolähtöinen arvo- sekä ihmiskäsitys­määrittely.*

III Vaihe   **Ideaalityypit muodostuvat ja erot selkeytyvät.**

- Sosiaalialan työntekijätyyppi 1. (sosiaalityö-suuntautunut tyyppi)
- Sosiaalialan työntekijätyyppi 2. (sosiaalipedagogiikka-suuntautunut tyyppi)

Aineiston rikastaminen teorian avulla ja tiivistäminen kahdeksi ideaalityypiksi

IV Vaihe   **Työelämän näkemys osaajista täsmentyy**

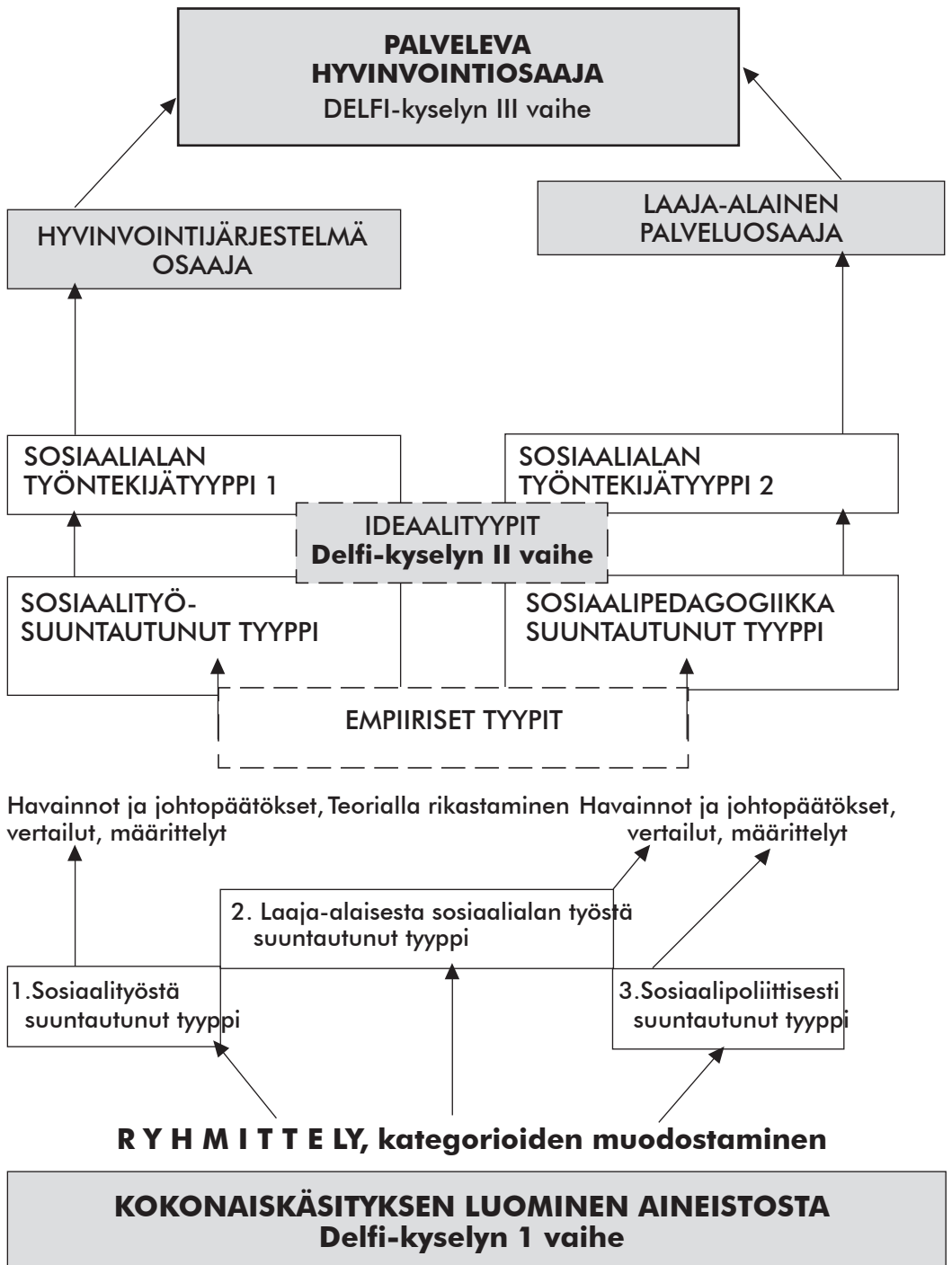
- Hyvinvointijärjestelmäosaaja
- Laaja-alainen palveluosaaja

Idealityyppien arvioinnin jäsentely, tulkinta ja sisällöllinen täsmennys.

V Vaihe   **Sosiaalialan toimintapätevyden määrittely**

Palveleva hyvinvointiosaaja

Synteesin muodostaminen ideaalityypeistä työelämän asiantuntijaseminaarissa.

Kuvio 4.
DELFI- kyselyn empirisen aineiston laadullisen käsittelyn kuvaus

9.2 Ensimmäisen Delfi-kierroksen tuloksia

Jaoin aluksi aineistomme yleisten havaintojemme perusteella kolmeen kategoriaan, jotka sen jälkeen yhdistyivät kahdeksi ns. empiiriseksi tyyppiä. Jako perustui havaittuihin yhtäläisyyksiin ja eroihin. ”Empiirinen” tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että kaikki vastaajien ilmaisut ja luonnehdinnat oli koottu kahden tyyppin yhteenvetoon, mitään poistamatta tai tiivistämättä. Uutta delfi-kierrosta varten jatkossa tiivistimme aineistoa ja rikastimme sitä sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan teorialla. Näin menettelimme saadaksemme selkeästi esille ja arvioitaviksi kaksi erilaista ns. ideaalityyppiä. ”Ideaali” tässä yhteydessä viittaa siihen, että empiriasta nostettua aineistoa on tiivistetty ja rikastettu, korostettu eroavaisuuksia, eivätkä tyypit siten sellaisinaan vastaa täysin empiiristä aineistoa, vaikka ovat sieltä selkeästi nousseet.

Vastaajien arvolähtökohdat näyttivät aineistossa osittain yhteisiltä. Tämä on ymmärrettävää, koska kaikki ovat sosiaalialan työssä toimivia. Toisaalta arvojen määrittelyssä oli havaittavissa selviä painotuseroja. Erot tulivat ehkä eniten esille siinä, miten arvot työn kautta vietiin todellisuuteen eli miten niitä luonnehdittiin oman työn periaatteina tai toimintamallina. ”Sosiaalityösuuntautuneesta tyyppistä” yhdellä vastaajalla oli julkilausuttuna arvolähtökohdanta kansainvälisen sosiaalityön liiton (ISWF) hyväksymä ja 1998 tarkistettu eettinen ohjeisto, joka on laajasti tunnettu sosiaalialan työssä ja jota vastaaja korosti. Sen mukaisia arvoja esitettiin kaikissa vastauksissa.

Rakentaessamme ideaalityyppejä toista delfi-kierrosta varten otimme ISWF:n eettisen ohjeiston mukaiset arvot lähtökohdaksi toiselle työntekijätyypille:

- Ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus
- Itsenäisyys ja elämän hallinta
- Syrjäytymisen poistaminen
- Syrjinnän vastustaminen
- Väkivallan vastustaminen
- Asiakkaan yksityisyyden suojaaminen
- Asiakkaan osallisuus
- Henkilökohtainen vastuu

Sijoitimme ISWF:n eettisen ohjeiston julkilausuttuja arvoja vastaavien käsitteiden alle empiirisestä aineistosta nostettuja ”sosiaalityöstä suuntautuneen tyyppin” vastauksia ja käsitteisiin soveltuvia luonnehdintoja.

Toiselle ryhmälle muodostimme sosiaalipedagogisesti suuntautuneet arvot ottamalla heidän vastauksensa eli empiirisen aineiston lähtökohdaksi ja vertailukohdaksi. Arvot jäsennettiin oman sosiaalipedagogisesti orientoituneen näkemyksemme ja empiirisen aineiston välisenä dialogina:

- Kulttuurinen demokratisatio
- Universaalisuus
- Julkinen vastuullisuus
- Vapaus
- Dialogisuus
- Täysi osallisuus elämään
- Yksilöllinen arvokkuus
- Lähimmäisen rakkaus

Muodostimme ensin itse käsityksen mitä tarkoitamme niillä sosiaalialan työssä ja sen jälkeen kokosimme kunkin käsitteen alle soveltuvia luonnehdintoja empiirisestä aineistosta, jonka oli tuottanut ”sosiaalipedagogiikkasuuntautunut tyyppi.” Joitakin pitkiä vastauksia jaoimme osiin asiasisällön mukaan ja sijoittelimme useamman käsitteen alle. Joistakin muodostimme kokonaisia lauseita. Muuten siteeraukset ovat täysin lähtöisin empiirisestä aineistosta.

Tulkitsimme siis vastaajien arvomäärittelyjä ja heidän julkituomiaan työn toimintaperiaatteita ja -malleja sijoittelemalla niitä sellaisten julkilausuttujen arvojen alle, joihin ne mielestämme sisällöllisesti ja hengeltään painottuivat tai kuuluivat. Myös kaikki yksittäiset sanat otettiin mukaan lauseiksi muodostettuina. Lopuksi tiivistimme jokaista arvoa koskevan luonnehdinnan niin, että sen lopulliseen julkilausuttuun muotoon tuli mahdollisimman paljon niitä ilmaisuja, joita vastaajat olivat käyttäneet. Näin saimme esiin ns. ideaalityyppien mukaiset käsitykset sosiaalityön ihmiskäsityksestä ja arvoperustasta.

Samalla tavalla kokosimme yhteenvedoksi vastaajien käsityksen ihmisen arjen ja sosiaalialan työn kohtaamisesta sekä sosiaalialan työn muutoksesta, samoin kuin heidän näkemyksensä siitä, millaista ammatillista osaamista muuttuva työ edellyttää.

Näistä yhteenvedoista rakentuivat lopulta Sosiaalityösuuntautunut tyyppi 1 sekä Sosiaalipedagogiikka suuntautunut tyyppi 2. Näitä määrittelyjä emme tuoneet julki vastaajille, vaan nimesimme ja numeroimme tyypit neutraalisti toisen delfi-kierroksen arviointia ja vertailua varten. (Liite 3.)

9.3 Toisen Delfi-kierroksen tuloksia

Toisessa delfi-kyselyssä pyydettiin arvioimaan työntekijätyyppi 1. ja 2. sosiaalialan työntekijöinä. Kyselyyn liittyi edellisessä luvussa kerrotulla tavalla rakennettu kuvaus kahdesta työntekijätyypistä. Vastaajia pyydettiin arvioimaan erikseen molempien tyyppien osalta:

- osaamisen vahvuudet
- osaamisen heikkoudet
- sopivuus sosiaalialan työhön
- muutokseen vastaaminen

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan asteikolla 1–5 miten hyvin tyypit 1 ja 2 vastasivat heidän omaa käsitystään sosiaalialan työssä tarvittavasta työntekijästä. Lisäksi heitä pyydettiin arvioimaan sosiaalialan työssä tarvittavia toimintapätevyyden osa-alueita ja niiden painottumista. Toimintapätevyyden jäsentäjänä käytettiin Madsenin kuvaamaa sosiaalipedagogista toimintapätevyyttä ja siitä muotoiltiin kunkin osa-alueen mukaisia koulutuksellisia tavoitteita taitoina ja kykyinä, joita vastaajien tuli arvioida ulottuvuuksilla ei lainkaan - erittäin tärkeä, asteikolla 1–5. (Liite 4.)

9.3.1 Sosiaalityösuuntautunut tyyppi työelämän asiantuntijoiden näkemänä

Sosiaalityösuuntautunut tyyppi nojaa vahvasti hyvinvointiyhteiskunnan palvelujärjestelmän toimintaan ja sen eettiseen perustaan.

Häntä voidaan luonnehtia luotettavaksi työntekijäksi, joka palvelee asiakasta etuuksien ja työkäytänteiden avulla, jotka ovat luonteenomaisia viranomaistyössä.

Vahvuudet

Työntekijätyypin orientaatio nousee hyvinvointipalvelujärjestelmästä ja sitä ohjaavasta lainsäädännöstä, jolloin vahvuutena nähdään objektiivisuus, legitimizeetti ja normien mukainen toiminta.

Tätä tyyppiä edustavalla työntekijällä on laaja näkemys ja tieto asiakkaan ongelmista. Hänen työnsä on lähellä asiakkaan arkea. Työntekijä on hyvin tunnollinen työssään. Hänen vahvuutensa onkin empatia ja ymmärtäminen sekä halu kuulla ja asettua asiakkaan asemaan. Hän pyrkii työssään oikeudenmukaisuuteen ja ihmisten tasavertaiseen kohteluun sekä tekemään laadukasta työtä.

Tyyppiä luonnehtii hyvin käsitys, jota yksi vastaajista kuvaa sanomalla, ”periaatteessa kelpo tyyppi”. Työntekijätyypin kuvattiin vaikuttavan myös vanhan, hyvän ajan virkamieheltä, joka näkee objektiivisesti, mitä apua asiakas tarvitsee.

”Työntekijätyyppi vaikutti vanhan, hyvän ajan virkamieheltä, joka näkee objektiivisesti, mitä apua asiakas tarvitsee.”

”Ehdottomana vahvuutena koen, että hänen toiminnassaan legitimizeetti todentuu. Toiminta on siten objektiivisesti mitattavaa: voidaan laatia laatuksiteerit ja -standardit, laadun seuranta mahdollistuu. Ko. työntekijän rationaalinen toimintatapa mahdollistaa työn ennustettavuuden, sitä kautta vaikuttavuuden todentamisen (tosin itse koen tämän liian yksipuoliseksi, liian rajatuksi vaikuttavuudeksi).”

”Korkeitten arvojen tunnistaminen työssä, jatkuva arviointi ja ammattitaidon ylläpitäminen ja arviointi pitävät työntekijän herkkänä työlle.”

Heikkoudet

Työntekijätyypin heikkoutena nähtiin liian voimakas yksilökeskeisyys. Sen vuoksi työssä perättiin yksilön ja ympäristön suhteen näkymistä. Työntekijätyyppi ei pystynyt näkemään asiakastyötään

laajemmassa kontekstissa. Toisaalta työntekijää vastuutetaan henkilökohtaisesti ja asiakaskohtaisesti.

Heikkoutena nähtiin työntekijätyypin arvojen ja muuttuneen todellisuuden välinen ristiriita. Todellisuudessa asiakas ei ole vapaa valitsemaan sosiaalialan palveluja. Niitä ei ole tarpeeksi kaikille. Toisaalta myöskään sosiaalipalvelujen asiakkaaksi ajautumista ei voida pitää asiakkaan omana valintana. Oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisessa kontekstissa voi toteutua palvelukeskeisessä työssä vain pienelle asiakasryhmälle.

Holistisuuden kyseenalaisti yksi vastaaja, koska resurssit ovat puutteellisia ja yhteistyöverkko ei hänen mielestään toimi. Työntekijätyyppi ei käytä hyväksi eri työntekijöiden työn yhteensovittamista, eikä priorisointia ja jalkautuminen on puutteellista hänen työssään. Työtä hallitsee sektorikeskeisyys ja ongelmakeskeinen ajattelu.

Työntekijätyypin heikkoutena saattaa olla myös väsyminen ja turtuminen työhön. Pelkkä ymmärtäminen ja empatia ei pitemmän päälle riitä antamaan intoa omaan työhön. Toisaalta se ei myöskään anna asiakkaalle riittävää ohjeistusta ja tukea mahdolliseen elämän muutoksen ja oman elämän hallintaan. Työntekijä näkee palvelujärjestelmäkeskeisesti ja kaavamaisesti, hän toimii asiantuntijuudesta käsin. Aitoa dialogia koetaan puuttuvan.

”Usko vuorovaikutuksen muutosmahdollisuuksiin, ”yli-ihmissyys”???, persoonattomuus??? Itsensä kuormittaminen, burn-out riski. Joustamaton, jäykkä, kaavamainen työskentely. Työntekijän venyttäminen ja vastuuttaminen henkilökohtaisesti ja asiakaskohtaisesti. Taustalla kuitenkin ”usko” työntekijän antamaan hyvään (keskiluokkainen ???) elämänmalliin ?? (Arvoasetelma).”

”En pysty aloittamaan vahvuuksista, koska niitä on mielestäni aika vähän. Sosiaalialan työn perustana olevien arvojen huomioon ottaminen on mielestäni kyseenalaista, kun ihminen joutuu sosiaalitoimen asiakkaaksi, on hän jo menettänyt osan ihmisarvostansa - ei hän ole enää oman elämänsä täysivaltainen subjekti. Ei voi sanoa, että ihminen on vapaa valitsemaan sosiaalialan palveluja – ei niitä ole tarpeeksi kaikille. Oikeudenmukaisuus voi toteutua vain pientä

asiakasryhmää katsoen, ei laajasti koko yhteiskunnan tilannetta huomioonottaen. Ainoa arvo, minkä toivoisin toteutuvan sosiaalialan työssä on se, että rehellisyys säilyy asiakassuhteissa. Ei toteudu myös holistisen ihmiskäsityksen työote. Miten voisi sovittaa yhteen elämän palapeliä, kun resurssit ovat puutteelliset ja yhteistyöverkko puutteellinen?”

”Elävässä elämässä ihminen on enemmän kuin osiensa summa ja hänen elämänsä on monimuotoisempi kuin ”elämän eri osista koottu palapeli”, eli ihmiskäsitys on liian suppea ja käsitys elämästä liian yksipuolinen. Esim. kulttuurin monitahoinen ilmentymä ei tässä työotteessa todennu. Mielestäni suurin heikkous tässä on pyrkimys ihmisen ja hänen elämänsä objektiiviseen ennustettavuuteen ja sos. alan työ koetaan asiantuntijainterventioksi oikeassa paikassa ja oikeaan aikaan. Aito dialogi asiakkaan kanssa, hänen elämässään, puuttuu. Tähän ei kuulu ”uutta luova työtapu.”Mielestäni juuri tämä työorientaatio aiheuttaa osalle asiakkaistamme palveluistamme syrjäytymistä.”

”Kuvaus sosiaalityöntekijätyypistä 1. oli teoreettisesti hyvä, mutta käytännössä ei sellaista työtä tehdä. Uskon, että siitä ristiriidasta johtuu työntekijöiden väsymys ja loppuunpalaminen - teoria-arvot, käsitykset ja todellisuus eivät kohtaa.”

Sopivuus sosiaalialan työhön

Sosiaalialan työntekijänä tämä työntekijätyyppi vastaajien mielestä sopii monien sosiaalipalveluja antavien tehtäväalueiden työntekijäksi. Tämän tyyppistä työntekijää katsottiin tarvittavan esim. kotipalvelussa, vanhustyössä, vammaistyössä, perhetyössä, päiväkotityössä, maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä. Tätä työntekijätyyppiä tarvitaan lisäksi moniammatillisuuteen liittyvissä tehtävissä, sillä hänellä on tuntemus sosiaalialan palvelutehtävistä. Pääsääntöisesti hänet sijoitettiin hoiva- ja huolenpitotyöhön ja hänellä nähtiin olevan valmius työskennellä myös asiakkaan kotona.

Työntekijätyyppi on parhaimmillaan sellaisessa auttamistyössä, joihin asiakas hakeutuu vapaaehtoisesti, jossa kohdattavilla ihmisillä on voimavaroja jäljellä ja halu tulla autetuksi.

Erityisenä puutteena nähtiin, että työntekijällä ei ole valmiuksia työskennellä sosiaalitoimiston asiakasvastaanotossa. Pikemminkin laitostyyppinen toimintaympäristö sopii paremmin työntekijälle.

”Päiväkoti tuli mieleen ehdottomana ykkösenä! Lastenneuvola? Perheneuvola? Sosiaali- ja terveysalan palveluja tarjoavat yhteisöt, joihin asiakas hakeutuu **vapaachtoisesti**. Tämä työntekijätyyppi on parhaimmillaan sellaisessa auttamistyössä, jossa kohdattavilla ihmisillä on voimavaroja jäljellä ja halu tulla autetuiksi. Tällöin hän ei myöskään uuvuta itseään. Voi olla vaikeuksia kohdata ”poikkeavia”, kapinoivia, kriminaaleja jne. asiakkaita. ”Hyvien ihmisten auttaminen.” ”

Hyvinvointipalveluja pidettiin ensisijaisina auttamismuotoina. Kolmannelle sektorille ja moniammatilliselle yhteistyölle annettiin arvoa. Ihmisten auttaminen perustuu kuitenkin vahvaan ja taidokkaaseen sosiaalityöhön.

” ”Kolmas sektori” on voimakkaasti tulossa kunnallisen auttamisen rinnalle. Mielestäni olisi säilytettävä yhteiskunnallinen auttaminen korkeatasoisena, suuntaa antavana apuna. Kaikkia auttamismuotoja tarvitaan: ”omaa asumista”, palveluasumista, kevyttä laitosaumista/hoitoa, laitoshoidoa (TK:ssa ja/tai vanhainkodin tyyppisessä yksikössä). Moniammatillisuus on hyväksi ja moniammatillisen yhteistyön on oltava mutkatonta ryhmätyötä ilman kateutta ja muita raja-aitoja. Työ on tehtävä yli ammattirajojen, tekniikkaa apuna käyttäen. Kaiken perustana on Työntekijän vahva henkinen voima, jonka avulla taitavasti ja mutkattomasti tehdään työtä asiakkaan ja yhteistyökumppaneiden kanssa, korkeatasoista sosiaalityötä.”

Muutokseen vastaaminen

Vastaajat eivät valinneet sosiaalialan työntekijätyyppiä 1 muutokseen vastaavaksi työntekijäksi. Tällöin voi nähdä, että kyseinen työntekijätyyppi kykenee käyttämään erittäin hyvin olemassaolevaa sosiaalipalvelutarjontaa ja hyödyntämään sitä myös verkostollisessa työssä asiakkaan eduksi. Itse hän ei ole palveluja uusiva tai muutoksen perusteella orientoitunut työntekijä. Hänen orientoitumisensa taustalla on sosiaalipalvelujärjestelmä ja sen suomat mahdollisuudet asiakkaan auttamiseksi.

”Tämä vastaa erittäin huonosti nyt ja tulevaisuudessa, mutta tästä on mahdollista kehittyä kun tämän ensin tiedostaa. Tällä orientaatiolla työskentelevä ihminen tekee yleensä työnsä hyvin ja tekee paljon työtä, mutta tulevaisuudessa se ei yksin riitä.”

9.3.2 Sosiaalipedagogiikkasuuntautunut tyyppi työelämän asiantuntijoiden näkemänä

Sosiaalipedagogista työntekijätyyppiä luonnehtii vahva yhteisöllinen asiakastyön orientaatio. Hän liikkuu joustavasti palveluja tuottavassa järjestelmässä, mutta samanaikaisesti kykenee työskentelemään ilman palvelujen antamaa suojaa asiakkaan maaperällä.

Vahvuudet

Useat vastaajat luonnehtivat tätä työntekijätyyppiä ”perinteisestä poikkeavaksi”, työssään ”syvemmälle edenneeksi”, luovaksi ja työtä kehittäväksi työntekijäksi, joka on vahvasti sitoutunut työssään todellisen muutoksen edistämiseen. Hänet nähdään innovatiivisena, kriittiseen reflektioon kykenevänä ja kokeilevana, uusia työtapoja etsivänä.

”Nykypäivää elävän työntekijän tyyppi. Ongelmat yhteiskunnassa ovat jo niin pitkällä, ettei etäällä oleva viranomainen, sosiaalityöntekijä, kykene vastaamaan haasteisiin.”

”...ovat menneet työssään syvemmälle, pitemmälle, he haluavat muuttaa asioita - he välittävät todella työstään. He ovat menneet askeleen pitemmälle kuin työntekijätyyppi 1.”

”Rohkeus, luovuus, yksilöllinen kohtaaminen. Kutsumus työhön.”

”Uutta luova, innovatiivinen, kokeileva työtapo mahdollistuu, kriittinen reflektio, oman työn ja työmenetelmien muutos...”

”2- tyyppin vahvuudet ovat tarmokkuus, asioihin rohkea tarttuminen ja rajojen ylittäminen. Yleensä tulosta syntyy jo pienessä ajassa. Uskaltaa ottaa kantaa.”

Tämä työntekijätyyppi on hyvin tietoinen arvoistaan ja tietoinen työorientaatiostaan. Hän kouluttautuu jatkuvasti ja pyrkii olemaan selvillä viimeisimmistä tutkimuksista ja työmenetelmistä. Tietoisuus nähdäänkin kehittymisen edellytyksenä. Työntekijällä ei ole ristiriitaa teorian ja käytännön välillä. Häntä luonnehtii myös vahva sitoutuminen työhön

”Kehittymisen edellytyksenä on tietoisuus omasta työorientaatiosta, arvoista, peruseriaatteista ja ihmiskäsityksestä, mikä mahdollistaa oman työnsä ja yhteisön/organisaation kehittämisen...”

Sosiaalipedagogisen tyyppin arvopohjan rakentuu yleisinhimillisten, humanististen, sosiaalialan työlle ominaisten arvojen perustalle. Ne todentuvat dialogisessa suhteessa yksilöön ja yhteisöön. Työntekijä nähdäänkin paitsi asiakkaan omien resurssien esiin auttajana, myös yhteistyön, verkostoitumisen ja yhteisöllisyyden rakentajana. Merkittävää on myös ammatillisuuden ja asiantuntijuuden näkeminen vuorovaikutteisena, jolloin asiantuntijakin on oppivana osapuolena.

”Näen yhtäläisyyksiä tyyppi 1:n kanssa, mutta tämä työntekijä sitoutuu ehdottomammin tekemään vain sitä, mikä on asiakkaan omin sanoin ilmaisema tarve (asiakkaan kieli). Työntekijä vastuuttaa asiakkaan yhteisöä, etsii ihmisen omat voimavarat ja lähtee tekemään työtä niistä käsin.”

”Asiakkaan persoonallisuus ja tarpeet sekä työntekijän persoonallisuus ovat tärkeitä työvälineitä.”

”Työntekijä hallitsee kokonaisuudet, mutta saa silti yksittäisen ihmisen parhaat kyvyt esille eli yksilötasolla pystyy auttamaan yksilöitä auttamaan itseään.”

”Työn tavoitteena on, että yksilö/perhe rakentaa omaa elämäänsä omista voimavaroistaan lähtien yhteisön tuella. Tällöin yhdessä rakennetaan asiakkaan arkea, ei työntekijän standardoimaa arkea. Tällöin myös opitaan yhdessä ja mahdollistetaan sekä asiakkaan että työntekijän kasvu ja kehitys.”

”Mahdollistaa kumppanuuteen perustuvan, dialogisen asiakassuhteen, jolta pohjalta rakentuu verkostoituva, yhteistyöhön perustuva moniammatillinen sos.työ. Voimavarat yhdentyvät, resurssointi kohdentuu paremmin.”

”Työntekijä arvioi ja pyrkii kehittämään omaa toimintaansa, yhteisön toimintaa, koko organisaation toimintaa. Hän vastaa asiakkaiden, sekä yksilöiden että perheiden ja yhteisöjen palvelutarpeeseen, jolloin olennaista on dialoginen kohtaamissuhde ja verkostoituva yhteistyösuhde. Hän pyrkii kasvamaan ja kehittymään dialogisessa suhteessa.”

Arvot nähtiin Sosiaalipedagogisen tyyppin työn todelliseksi perustaksi. Ainoastaan ”solidaarisuus” nähtiin yhdessä vastauksessa epäuskottavana, liian vaativana terminä. Sosiaalipedagogisen tyyppin vahvuutena pidetään myös hänen ihmiskäsitystään, erityisesti hänen uskoaan oppivaan ihmiseen. Tosin todetaan, että ”asiakkaseen uskominen ja usein pettyminen on ammattitaidon koetuskivi.” Työntekijä näkee työssään arvokkaana mahdollisuutena yksilönä kasvun, yhteisönä kehittymisen ja työntekijänä kehittymisen.

”Arvot ja ihmiskäsitys näkyy kaikessa, mitä työntekijä tekee: asiakkaan kohtaamisessa, asennoitumisessa, vuorovaikutuksessa, työmenetelmien valinnassa ja sitoutumisessa eettisesti. ...tyyppi 2. kohtaa ihmisen kokonaisuutena olentona, jolla on monitasoisia tarpeita ja ongelmiakin. Hän ei kuitenkaan pidä ihmistä avuttomana olentona, vaan lähtee ajatuksesta, että ihminen on elämänsä paras asiantuntija...”

Tämän työntekijätyypin työn katsotaan vastaavan hänen arvojaan ja ihmiskäsitystään, joten se ei synnytä ristiriitaa teorian ja käytännön välille. Onnistumisen nähdään kuitenkin vaativan paljon työtä. Työntekijän arvojen ja ihmiskäsityksen nähdään todellistuvan juuri siinä, että toimimattomien, perinteisten työtapojen sijaan etsitään syvempää ymmärrystä, yhteistyömahdollisuuksia ja uusia tapoja toimia. Toisin sanoen uudella tavalla orientoituminen ja työn kehittäminen nähdään arvovalintana.

Heikkoudet

Sosiaalipedagogisen tyypin osaamisen heikkoudeksi nähdään ennen kaikkea työntekijän oma jaksaminen, loppuun palamisen vaara. Omien voimavarojen tiedostamista, ”tankkausta”, työkyvyn arviointia ja työnohjausta pohditaan.

”Tämän tyypin heikkous on aktiivisuudessa ja innovatiivisuudessa – työ vie liikaa mukaansa ja oma elämä jää huonolle hoidolle.”

Työntekijätyypin heikkoutena saattaa myös olla vaikeus ottaa amatillinen rooli: ääripäänä voi olla liikaa kaverina oleminen. Yhtä vastaajaa epäilytti myös vastakkainasettelu ja kapinointi julkisen vallan ja päättäjien sekä yksilön välillä. Hänen mukaansa heikkoutena voi olla yksipuolisuus.

Heikkoutena nähdään uuden työtavan sopimattomuus vanhoihin rakenteisiin sosiaalipalvelujen kontekstissa.

”Työntekijä astuu toisten varpaille pyrkiessään auttamaan avun tarpeessa olijoita.”

Sopivuus sosiaalialan työhön

Vastaajat toteavat monin erilaisin äänenpainoin, että sosiaalipedagoginen tyyppi on sellainen, jota kipeästi työssä tarvitaan. Eräs vastaaja perustelee tätä mielipidettään vertaamalla sosiaalipedagogisen tyypin arvopohjaa nykyiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siitä nouseviin haasteisiin. Monet vastaajat korostavat tämän työntekijätyypin olevan juuri oikeanlainen vastaamaan muutoksiin ja ajan haasteisiin.

”Olen sitä mieltä, että työntekijätyyppi 2. on nykypäivän haasteisiin vastaava.”

”Mielestäni tällaista työntekijää tarvitaan kaikilla sosiaalialan työkentillä, koska asiakkaiden tarpeet monimutkaistuvat.”

”Mielestäni sos. alan asiakkaiden tulevaisuuden tarpeisiin vastaa parhaiten tyyppi 2. mukainen työntekijä, työyhteisö ja organisaatio...”

”Yhteiskunnan nopeat muutokset on huomioitava...Avoin suhtautuminen muuttuvaan ympäristöön on säilytettävä. Mitä enemmän on käytännön työstä kokemusta eri sektoreilla, sitä laajempi näkemys työhön on.”

Sosiaalipedagoginen tyyppi nähdään verkostotyön ja moniammatillisen yhteistyön erityisosajana. Häntä tarvitaan nimenomaan ”verkonkutojana,” kokoamassa ja organisoimassa erilaisia ryhmiä ja aktivoimassa yksilöitä ja yhteisöjä.

”Tyyppi 2. sosiaalityöntekijänä tekee verkostotyötä. Kaikessa auttamistyössä hän vetää mukaansa asiakkaan lähellä olevat tärkeät ihmiset, koska ratkaisun avaimet tai keinot ovat asiakkaalla/yhteisössään/lähipiirissään.”

”Hän kokoaa asuinalueelle erilaisia toiminnallisia ryhmiä, kuten esim. miesten (yksinäisten, työttömien) kokkikerho tai päihdeongelmaisten naisten itseapuryhmä.”

”Tekee moniammatillista yhteistyötä. Hänen tavoitteensa on luoda toimiva asiantuntijaverkosto, joka on rakenteeltaan olemassa, vaikka työntekijät vaihtuisivatkin...”

Myös ehkäisevään työhön sosiaalipedagoginen tyyppi nähtiin tarpeellisena, samoin palveluihin ohjaus nähdään hänen työtoteutuksensa sopivaksi. Hänen repertuaarinsa on hyvin monipuolinen ja erityisesti hänen alaansa ovat yhteiskunnan marginaalissa elävät ihmiset ja ryhmät. Kaksi vastaajista katsoi, että työntekijätyyppi sopii myös perussosiaalityöhön, kuten vanhus- ja vammaispalveluihin. Samalla korostettiin sitä, että ihmisten aktivointi toimintaan auttaa eri ikäisiä ja erilasta tukea tarvitsevia.

”Toiminnallinen ennaltaehkäisevä työ ja miksei korjaavakin työ on tulevaisuuden avainsanoja: ihmiset (kaupungissa) tarvitsevat enemmän toimintaa (lapset, nuoret, työttömät, ikäihmiset). Päihdetyö, mielenterveystyö/avotyö, moniongelmaiset nuoret, maahanmuuttajat, lastensuojeluperheet, pitkäaikaistyöttömät ovat mielestäni niitä ryhmiä, kenelle tämä työntekijätyyppi on tarkoitettu.”

”Sijoittuisi parhaiten yhdyskuntatyöhön sosiaalityöntekijänä tai kasvattajana. Valikoidut asiakasryhmät, mariginaaliryhmät. Vastahaikoiset asiakkaat. Sosiaalitoimiston kenttätyö. Erityispalvelulaitokset (päihdehuolto, katkaisuhuolto, mobileasemat), projektit jne.”

Muutokseen vastaaminen

Sosiaalipedagoginen tyyppi hallitsee kokonaisuudet, mutta saa silti yksittäisen ihmisen parhaat kyvyt esille. Hänen työskentelyssään on tärkeää erittäin asiakaslähtöiset ja luovatkin työtavat, joiden tavoite on asiakkaan osallistaminen, hänen itsenäisyytensä lisääminen ja hänen vahvistamisensa yhteisön jäsenenä.

”Tyyppi 2. sosiaalialan työntekijänä tekee työtä asiakkaan arjessa asiakkaan rinnalla, toiminnallisesti. Työ viedään asiakkaan kotiin tai asiakkaan yhteisöön tai lähdetään yhdessä jonnekin ulkopuolelle.”

”Yksilöohjaus, ryhmäohjaus, sosiaalinen tuki, verkostotyö, palveluihin ohjaus, kuuntelu ja läsnäolo, toiminnallinen tukiryhmätoiminta. Lähtökohtana on asiakas ja elämäntilanne sekä hänen toivomuksensa ja odotuksensa. Siitä menee etsimään ratkaisuja. Tavoitteena on tukea ihmistä niin pitkälle, että hän selviytyy jatkossa itsenäisesti eikä ole ”minusta” =sosiaalipalveluista enää riippuvainen.”

”...Siinä nostetaan esiin ihmisen henkinen ulottuvuus muiden ulottuvuuksien lisäksi. Työssäni olen kokenut hyvin merkittäväksi ihmisen elämää ja sen kulkua määrittäväksi tekijäksi juuri ihmisen henkisen ulottuvuuden...Ihmisen henkiseen pääomaan on ihmisen ympäristöllä, sekä elin- ja sosiaalisella ympäristöllä että omalla kokemusympäristöllä/kokemusmaailmalla suuri merkitys. Tähän ympäristöön voimme sosiaalialan työssä vaikuttaa...”

”Työntekijä käyttää luovia työmenetelmiä, esim. elämyspedagogiikkaa ja seikkailukasvatusta. Hän on valmis ottamaan haasteita vastaan ja hänellä on kykyä lähteä kokeilemaan uutta, ennen kokematon. Hän hankkii tietoa ja tiedostaa yhteiskunnan muutokset ja niiden vaikutukset/vaativuudet. Hänellä on ennakoiva, ”kuunteleva” työote. Hänellä on innostava työote, innostaa muitakin. Hallitsee kansainvälisiä tuulia ja soveltaa toimintatapoja sieltä.”

Tämän työntekijätyypin työmenetelminä ovat verkostotyö, kognitiiviset- ja ratkaisukeskeiset menetelmät sekä toiminnalliset menetelmät. Niiden avulla tuetaan asiakkaan mahdollisuutta selviytyä yhteiskunnassa, ylläpitää terveyttään ja hyvinvointiaan, mahdollisuuttaan katkaista syrjäytymiskehitys tai mahdollisuuttaan omaksumaa rikokseton elämäntapa. Työntekijän periaate on, että asiakas on vastuussa omasta kasvustaan ja työntekijä on vastuussa tulevaisuuden edistämisestä yhteiskunnalle. Työntekijän arvot ja ihmiskäsitys näkyvät haluna olla etsimässä ja muuttamassa työkäytäntöjä ja työmenetelmiä, jotka eivät enää ole toimivia.

Sosiaalipedagogisen työntekijätyypin keskeinen tavoite on yhteistyön kehittäminen yli hallintorajojen, koska yksi hallintokunta ei pysty vastaamaan niihin haasteisiin, mitä asiakkaan elämäntilanteen parantaminen tuo mukanaan. Tämä tuo uutta yhteistyötä esim. työvoimatoimen, asuntotoimen, eri järjestöjen ja seurakunnan kanssa. Yhteistyö eri sidosryhmien kanssa nähtiin tärkeänä.

Tämä työntekijä panostaa ihmiskäsityksen toteutumiseen, jossa uskotaan ihmisen mahdollisuuteen muuttua. Asiakkaalla on vastuu omista tekemisistään kaikissa tilanteissaan. Samalla työntekijä on halukas käyttämään työtapoja, joilla vaikutetaan ihmisten kulttuuriseen toimintaan ja elämäntavan uudistamiseen.

10 SOSIAALIALAN TYÖNTEKIJÄTYYPPIEN LUONNEHDINTAA JA ARVIOINTIA

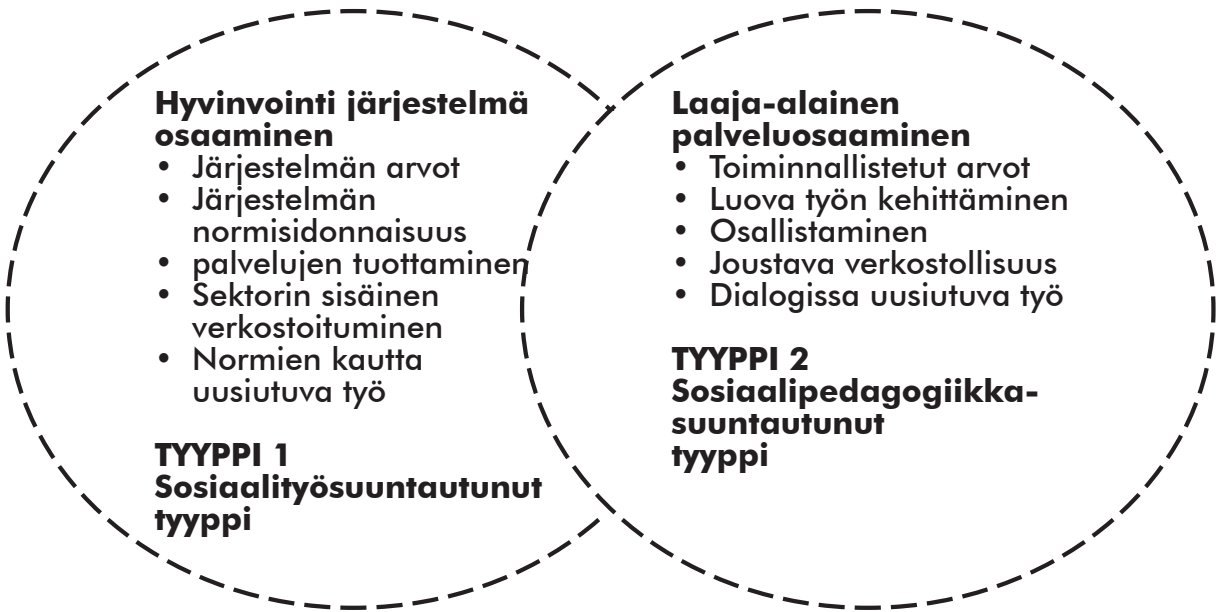
Asiantuntijapaneelissa esittelimme edellä kuvatut työntekijätyypit, joiden keskeisiksi vahvuuksiksi olimme nostaneet esiin *hyvinvointijärjestelmäosaamisen* (tyyppi 1.) ja *laaja-alaisen palveluosaamisen* (tyyppi 2). (Liitteet 5–6)

Paneelissa työntekijätyyppien luonnehdinnat herättivät runsasta keskustelua, josta ilmeni, että käsitteiden semanttinen merkitys oli erilainen eri asiantuntijoilla. Asiantuntijapaneelin yhtenä tuloksena voidaan pitää käsitteiden sisällöllistä selkiytymistä ja sosiaalialan työn muutosta kuvaavien uusien käsitteiden syntymistä.

Todettiin, että molempien työntekijätyyppien osaamista tarvitaan ja kummankin osaamisella on merkittävä asema tuotettaessa hyvinvointia kansalaisten elämään. Työntekijätyyppien tehtävät hyvinvoinnin lisääjinä edellyttävät osin samanlaisia taitoja ja osin erilaisia taitoja. Kuviossa kuusi kuvataan pääperiaatteet molempien tyyppien osaamisen vahvuusalueista.

Hyvinvointijärjestelmäosaaminen

Vahva hyvinvointijärjestelmän osaaja toimii mm kotipalvelussa, päivähoitossa, laitostyössä jne. Hän tuntee hyvinvointipalvelun perustana olevan arvopohjan ja palvelujärjestelmän sekä kykenee siten tuottamaan oman hallinnollisen sektorinsa verkostoituneita palveluja. Hän uusii rakenteellisesti työtään, jos hallinnolliset normit niin edellyttävät ja haluaa tuottaa standardien mukaista, mitattavaa laatua. Työntekijätyypin orientaatio nousee hallinnollisesti johdetusta työstä. Työntekijä ei ole aktiivisesti muutokseen pyrkivä työntekijä, mutta hän saattaa olla aktiivisesti muutokseen vastaava työntekijä.

Kuvio 5. Työntekijätyyppien osaamisen vahvuusalueiden kuvaus

- Toisen asteen tutkinnon suorittaneet hyvinvointijärjestelmäosaajat hallitsevat peruspalvelujen ja perusturvan kohdentamisen sekä niihin liittyvät hoito- ja huolenpitopalvelut päivähoitossa, kotipalvelussa, vanhusten ja vammaisten hoivayksiköissä jne.

Toisen asteen tutkinnon suorittaneet

(lähihoitajat; kodinhoitajat, perushoitajat, kehitys-vammaisten hoitajat ja päivähoitajat)

- Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet hyvinvointijärjestelmäosaajat toimivat hallinnollisessa työssä ja vastaavat perusturvan jakamisesta. Heidän tehtävänä on ohjata palvelujen uusiutumista, laatua ja niihin liittyviä resursseja sekä kehittää palvelujärjestelmää. He vastaavat myös sektorin sisäisten verkostojen toimivuudesta ja hyvinvointipalvelujen moniammatillisesta yhteistyöstä.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet

(sosiaalityöntekijät, sosiaalialan ohjaajat, sosiaaliohjaajat, kehitys-vammaistenohjaajat, sosiaalikasvattajat)

Laaja-alainen palveluosaaminen

Laaja-alainen palveluosaaja kiinnittää teorian ja käytännön sekä työtään että yhteiskunnallisia rakenteita uusivaksi sosiaalialan työksi. Tavoitteena on saada asiakkaat ja kansalaiset omia voimavarojaan aktivoivaan ja omaa elämäänsä uudistavaan yhteistoimintaan. Perusajatuksena on verkostollisen työn avulla kiinnittää osaajia yhteisen päämäärän saavuttamiseen yhdessä niiden ihmisten kanssa, joiden elämästä on työssä kysymys. Arvopohja ja työn periaatteet korostavat yhteiskunnallista vastuuta ja vastuuseen kasvamista osallistamisen avulla.

- Asuinalueilla tehtävä rakenteita uudistava työ, jonka erityisinä kohderyhminä ovat marginaaliset ryhmät esim. mielenterveydenongelmista kärsivät, moniongelmaiset nuoret, pitkäaikaistyöttömät ja syrjäytymisvaarassa olevat sekä maahanmuuttajat. Työ verkostoi osaajia yli sektorirajojen.
- Omaehtoinen ja järjestäytynyt kansalaisyhteiskunnan toiminta, joka ei toimi perinteisen järjestötoiminnan tapaan omalla tehtäväalueellaan, vaan verkostoituu erilaisiin yhteiskunnallisiin palvelujärjestelmiin.
- Alueelliset palvelut muodostavat toiminnallisia yksiköitä. Tältä alueella löytyvät erilaiset ”verkonkutojat”. Heidän tehtävänä on erilaisten projektien avulla liittää yhteen tarvittavaa erityisosaamista ja käynnistää hyvinvointia edistävää yhteiskunnallista toimintaa osallistamalla kansalaisia.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet

Sosiaalityöntekijät

Yhteisötyöntekijät

Projektityöntekijät

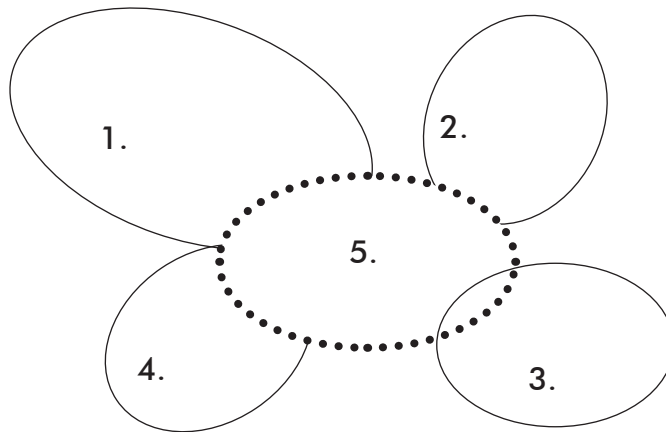
Etsivän työn tekijät

Palveluyksiköiden esimiehet

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet laaja-alaiset palveluosaajat toimivat uudennalaisissa tehtävissä, joissa keskeistä on uuden toimintamallin ja uusien työkäytäntöjen kehittäminen. Tällaista on esim. uudenlainen yhteisötyö.

11 SOSIAALIALAN KOULUTUS- OHJELMAN AMMATILLISET TAVOITTEET TYÖELÄMÄN EDUSTAJIEN NÄKEMÄNÄ

Kyselyn avulla (Liite 4.) työelämän asiantuntijat arvioivat mitä toimintapätevyiden osa-alueita koulutuksessa tulisi painottaa, jotta vastataan uudistuvan työelämän tarpeisiin. **Sosiaalityösuuntautunut tyyppi painotti** toimintapätevyiden osa-alueista eniten elämönhallintaa ylläpitävää osaamisen aluetta. Dialoginen alue, analyttinen alue ja ilmaisullinen alue painottuivat tasavahvasti, mutta selvästi elämönhallintaa vähemmän. Näkemyksellistä aluetta arvostettiin vähiten.

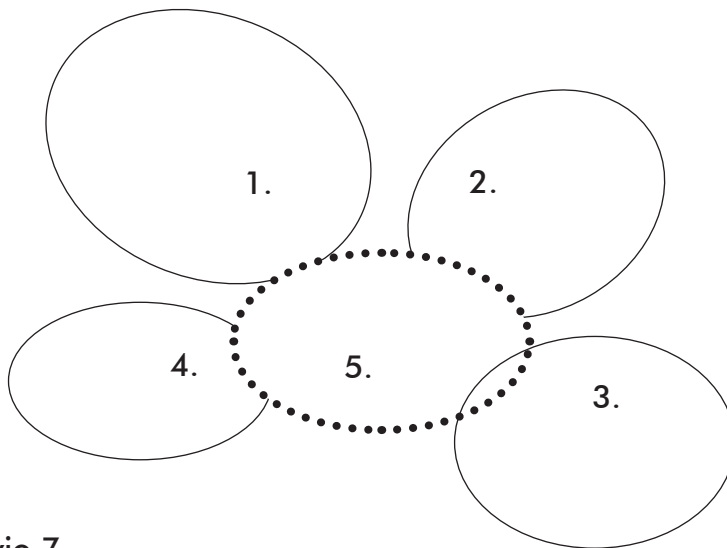

Kuvio 6.
**Ammatillinen pätevyys sosiaalityösuuntautuneen tyyppin
näkemänä**

1. Elämönhallintaa ylläpitävä alue	35%
2. Dialoginen alue	18 %
3. Analyttinen, kokeileva alue	17 %
4. Ilmaisullinen alue	17 %
5. Näkemyksellinen alue	13 %

(n = 2)

Sosiaalipedagogiikkasuuntautunut tyyppi painotti vieläkin voimakkaammin elämänhallintaa ylläpitävää aluetta. Dialoginen ja analyttinen alue nousivat painoarvoltaan seuraaviksi. Ilmaisullisen alueen sosiaalipedagogiikkasuuntautunut tyyppi näki vähemmän merkittävänä kuin sosiaalityösuuntautunut tyyppi. Tätä saattaa selittää sosiaalipedagogisen tyypin kriittinen suhtautuminen kysymykseen terapeutisesta työstä. Näkemyksellinen alue sai saman painotuksen kuin ilmaisullinen alue.

Kuvio 7.

Ammatillinen pätevyys sosiaalipedagogiikkasuuntautuneen tyypin näkemänä

1. Elämänhallintaa ylläpitävä alue	38 %
2. Dialoginen alue	17 %
3. Analyttinen, kokeileva alue	17 %
4. Ilmaisullinen alue	14 %
5. Näkemyksellinen alue	14 %

(n = 8)

Tulos kertoo ammatillisten pätevyysalueiden melko perinteisestä hahmottamisesta. Vaikka työntekijät osasivat kuvata sosiaalialan työn muutosta realistisesti ja asettaa uudenlaiselle työtavalle vaatimuksia, heidän oli vaikea opetussuunnitelman tasolla lähestyä ammatillisen osaamisen ulottuvuuksia. Ilmaisullisen pätevyuden vähäinen merkitys voi selittyä tätä kautta. Voidaan myös arvioida,

ettei sen merkitystä uuden, luovan toimintatavan mahdollistajana ja toiminnallisena menetelmänä osattu nähdä käytännön tasolla.

Tutkijoina toteamme, että laatimamme mittari ei ollut riittävä mit-
taväline ja tältä osin tarvitaan lisäselvitystä, mikäli ilmaisullinen
pätevyys halutaan nostaa tarkempaan tarkasteluun. Sosiaalipedago-
gisen teorian perusteella ilmaisullinen toimintapätevyys näyttäytyy
saatua tulosta merkittävämpänä. Elämänhallintaa ylläpitävän alu-
een painottuminen sosiaalipedagogiikkasuuntautuneella tyypillä
saattaa kertoa sosiaalipedagogisen työn tavoitteen mukaisesta it-
seapuun ohjaamisen näkemyksestä. Näkemyksellisen alueen pai-
nottaminen ammatillisen pätevyyden osa-alueena näyttää jääneen
kaikille melko vieraaksi.

11.1 Palvelevan hyvinvointiosaajan kuvaus

Palveleva hyvinvointiosaaja käsitteenä syntyi työelämän asian-
tuntijapaneelissa ryhmä-analyysien tuloksena. Sen pohjana olivat
edellä esitellyt toisen delfi-kierroksen tuloksina muodostuneet ”Hy-
vinvointijärjestelmäosaajan” ja ”Laaja-alaisen palveluosaajan” ku-
vaukset, joita ensin analysoitiin yleiskeskustelussa. Tarkempi erit-
tely ja synteesi tuotettiin ryhmäanalyysien tuloksena. Ryhmäana-
lyysien tuloksista muodostettiin vertailevan analyysin perusteella
ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tavoitteeksi
amatillisen pätevyyden kuvaus, joka nimettiin ”**Palvelevaksi hy-
vinvointiosaajaksi**”.

**”Palveleva hyvinvointiosaaja” on työelämän kannanotto sosi-
aalialan ammattipätevyyteen. Kannanotto on syntynyt moni-
amatillisenä yhteistyönä ja koulutuksen sekä työelämän
dialogisena prosessina. Seuraavana on ”Palvelevan hyvinvoin-
tiosaajan” jäsenelty kuvaus, jota pidämme lähtökohta opetus-
suunnitelman kehittämistyössä. (Liite 7.)**

Dialogissa rakentuva arvolähtöisyys

Palvelevan hyvinvointiosaajan amatillisuuden ydin on dialogissa
rakentuva arvolähtöisyys. Yleisinhimilliset arvot ja humanistis-
holistinen ihmiskäsitys ovat dialogin perustana. Arvoja ei määritellä

asiakkaan tai yhteisön elämään ulkopuolelta, vaan niille haetaan sisältö ja ymmärrys ihmisen arkea kunnioittavalla tavalla. Tavoitteena on, että ihminen tulee tietoiseksi omaa elämäänsä ohjaavista arvoista kriittisen reflektion ja tietoisuuden lisäämisen kautta. Arvoja pidetään koko ajan tarkastelun alaisena suhteessa ammatilliseen toimintaan, siten että työssä toteutuvat eettisesti kestävä sosiaaliset prosessit.

Sosiokulttuurinen innostaminen ja arkiorientoitunut toiminta

Ihmisten arkielämä ja todellisuus on tunnettava. Sen tulee olla ammatillisen tutkimuksen kohteena osallistavan tutkimuksen keinoin, jolloin tutkittavaa ilmiötä jäsentävät ja selvittävät siihen osallisina olevat ihmiset itse. Näin rakentuva autenttinen, ihmisten itsensä määrittelemä todellisuus antaa mahdollisuudet heidän omien tavoitteidensa ja resurssiensa mukaisen tulevaisuuden rakentamiseen. Avun tarpeessa olevia ihmisiä voidaan heidän omista kulttuurisista lähtökohdistaan käsin auttaa itseapuun, löytämään uusia keinoja elinolosuhteidensa parantamiseen. Tämä voidaan tehdä sosiokulttuurisen innostamisen keinoin, jolloin omanarvontunne ja elämisen hallinta paranevat. Sosiaalipalvelut nähdään mahdollisina resursseina, joita opitaan käyttämään oman elämänhallinnan apuna. Työntekijä osaa innostaa luovasti muokkaamaan toimintaympäristöä erilaisia työvälineitä ja menetelmiä käyttäen. Hän kykenee ratkaisemaan myös kädentaitoja edellyttäviä arkipäivän ongelmia ja ohjaamaan asiakasta niissä.

Asiakkaan resurssit tuntevat työntekijät

Yksilön resurssit opitaan löytämään dialogissa ja yhteistoiminnassa hänen lähiyhteisöjensä kanssa, siksi vuorovaikutustaitoihin, ryhmädynamiikkaan ja muuhun sosiaalipsykologiseen osaamiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Yksilöä osataan ohjata löytämään omat mahdollisuutensa ja uskomaan kykyihinsä asettaa omia tavoitteita. Yksilöä autetaan kokemuksiin, jotka vahvistavat häntä luottamaan omiin valmiuksiinsa toimia yhteisön vastuullisena jäsenenä. Opitaan saamaan esille myös yhteisöjen resurssit, kuten vertaistuki, keskinäinen solidaarisuus ja kyky ekspansiiviseen, rikastavaan oppimiseen. Yhteisöjen resurssit voivat olla myös materiaalista laatua, yhteistyön, naapuriavun sekä vaihdon ja jakamisen muodossa. Sosiaaliset verkostot yksilön tukena tai niiden puuttuminen opitaan

tunnistamaan ja toimimaan niitä tukien, elvyttäen tai niille mahdollisuuksia luoden.

Moniammatillinen sektorirajat ylittävä työ

Sosiaalisten verkostojen lisäksi opitaan luomaan viranomaisverkostoja ja sektorirajat ylittävää avunsaamisen mahdollisuutta. Opitaan luomaan yhteyksiä alan järjestöihin ja vapaaehtoistyötä tekeviin tahoihin. Opitaan tuntemaan eri ammattiryhmien ajattelua ja toimintatapoja ja hahmottamaan oma osuus ja sekä sen merkitys avun antamisessa. Opitaan resurssien käytön logistiikkaa, jolloin moniammatillinen apu osataan kohdentaa auttamistyön eri vaiheissa resursseja säästävästi.

Tietoisuus työorientaatiosta

Sosiaalialan työtä lähestytään ammattianalyysin ja yhteiskunnallista todellisuutta tutkien. Hahmotetaan ammatillisen työn sosiaalista tilausta ja oikeutusta kulloisessakin yhteiskunnallisessa tilanteessa. Tutkitaan ammatillista pätevyyttä ja sen osa-alueita pyrkien hahmottamaan millaisilla valmiuksilla voidaan parhaiten vastata työelämän vaatimuksiin ja jatkuvaan muutokseen. Tutkitaan työn monitieteistä teoriaa ja sosiaalipedagogista lähestymistapaa. Rakennetaan tiedollisesta, kokemuksellisesta ja elämyksellisestä oppimisesta teorian ja käytännön vuoropuhelua, joka johtaa työn todellisuuden ja siihen liittyvien ilmiöiden ja kokonaisuuksien ymmärtämiseen. Pyritään muodostamaan omaa käyttöteoriaa ja omaa persoonallista tyyliä ammatillisessa toiminnassa. Ohjataan myös tiedon rajallisuuden ja oman toiminnan rajallisuuden ymmärtämiseen sekä epävarmuuden ja epäonnistumisen sietämiseen.

Muutokseen sitoutuminen ja työn luova kehittäminen

Työntekijällä on välineitä työn tutkimiseen ja sen kehittämiseen. Tutkimalla muutosta yksilön, yhteisön ja yhteiskuntien tasolla pyritään ymmärtämään sen lainalaisuuksia ja vaikutuksia eri tasoilla. Hankitaan tutkimustiedon rinnalle kokemuksellista tietoa, jota kautta ymmärretään oman työn perustelut ja merkitykset. Pyritään luomaan muutostilanteissa ”turbulenssilla ratsastamisen”, eteenpäin menon ja muutoksesta oppimisen näkökulma. Tästä nousee luovien ratkaisujen kehittämismahdollisuus ja sitoutuminen tekemään työtä paremman muutoksen puolesta niin yksilönä kuin yh-

teisönäkin. Työtä luovasti kehittävä työntekijä etsii kaikki saatavilla olevat ja myös uudet mahdollisuudet kehityksen tekijöiksi, eikä tyydy olemassa oleviin malleihin ja pelkkiin traditioihin. Hän osaa yhdistellä luovasti erilaisia elementtejä ja etsiä uusia näkökulmia ja toimintatapoja asioihin.

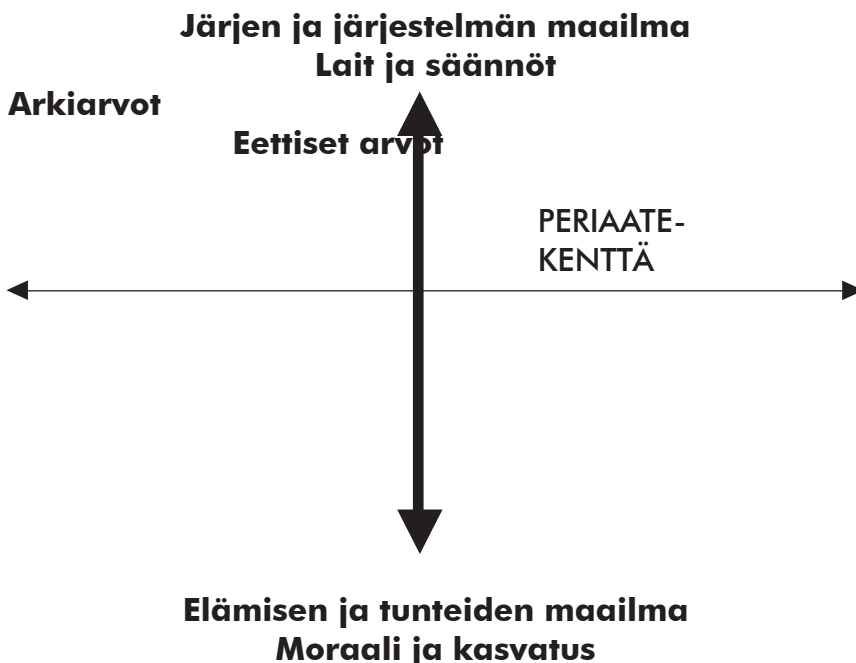
Rohkea, luova, joustava ja kasvuun kykenevä persoona

Työntekijän ihmiskäsitys perustuu ihmisen näkemiseen koko elinlän ajan oppivana ja kehittyvänä, kohti omaa ainutlaatuista persoonaa. Työntekijä sisäistää persoonakeskeisen kasvatuksen ajatukset kasvusta ja kehityksestä vuorovaikutuksessa, yksilönä yhteisössä, jossa sekä kasvatettava että kasvattaja ovat antavana ja saavana osapuolena. Itsearviointin ja tietoisuuden lisäämisen kautta saadaan aineksia omaan persoonalliseen kasvuun. Omien merkitysperspektiivien tunnistaminen ja toisaalta itsetuntoa tukevan palautteen saaminen lisäävät mahdollisuuksia persoonalliseen joustavuuteen ja kehittymiseen kohti persoonallista vapautta, itseksi, ”siksi joka on”. Persoonallinen vapaus antaa rohkeutta ja tuottaa sisäistä yrittäjyyttä, jolloin työntekijä kykenee omaehtoiseen innovoivaan toimintaan.

12 LUOVA TOIMINTAKULTTUURI SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMAN TAUSTALLA

Sosiaalipedagogisesti orientoituva koulutusohjelma tuottaakseen viitekehukseensä sitoutuvaa osaamista, edellyttää sitä tukevan toimintakulttuurin luomista. Se merkitsee sosiaalipedagogisen toimintaperustan rakentamista ja jatkuvaa arvokeskustelua. Oppimistoiminnan ja sitä tukevan valmistelevan työn on rakennuttava julkilausuttujen arvojen perustalle. Näkemyksellisyys on koettava jo koulutusaikana henkilökohtaisessa oppimisprosessissa. Aaltonen & Junkkari (1999) esittää mielenkiintoisen kuvion oppimisen ja eettisen perustan jännitteistä ja periaatteista, joilla arjessa liikutaan.

Luotaessa arvoja koulutusohjelman tavoitteena olevalle ammatil-

(Aaltonen & Junkkari 1999, 72)

Kuvio 8. Oppimista ja elämää rakentava eettinen perusta

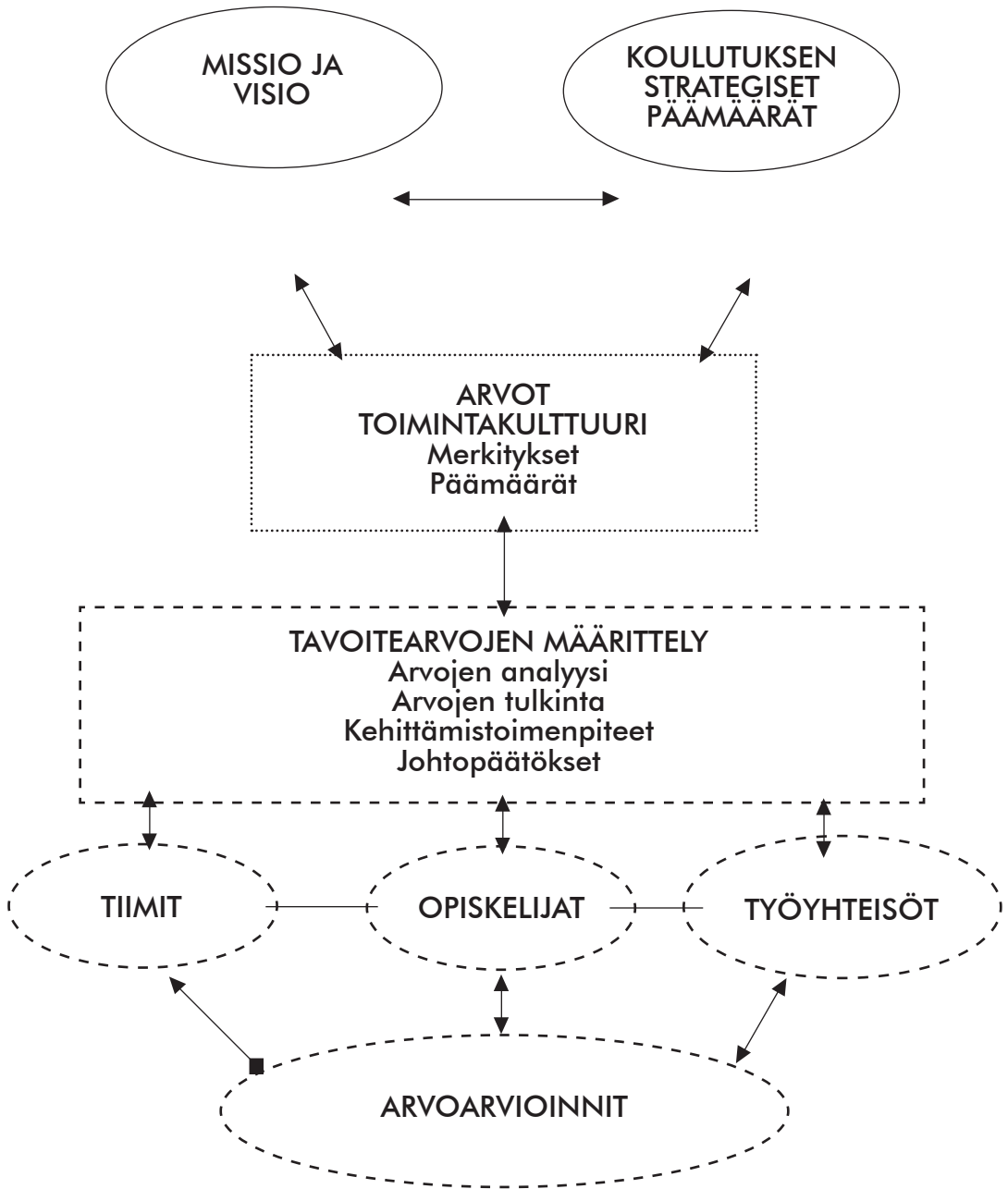

liselle osaamiselle arvoista on keskusteltava. Arvokeskustelu on myös kyettävä kytkemään koulutusta ohjaavaan toimintaan. Opetussuunnitelman arvopohja merkitsee sosiaalialan työlle asetettavien arvojen pohdintaa ja toisaalta opetussuunnitelman toteuttamiseen liittyvien tiimien ja koulun palvelukulttuuria ohjaavien arvojen pohdintaa. Julkilausuttujen ja toteutettavien arvojen tulee olla yhtäpitäviä. Koulutuksen arjessa eletävät arvot ohjaavat sosiaalialan työn todellisuudessa toimimista. Koulutusohjelman on myös kyettävä elämään enemmän, sen tulee voida toteuttaa persoonana kasvamisen mahdollistavia arvoja antamalla vapautta yksilölliseen kasvuun sekä vastuuta omasta persoonallisesta ja ammatillisesta kehittämisestä.

Kouluyhteisöjen ollakseen ”uusien ihmisten sosiaalisessa luomisprosessissa” mukana on nähtävä vaivaa oman eettisen perustansa tietoiseksi tekemisessä. Oppimisen yhteisöt tarvitsevat siten keskustelua arvoista ja siitä toimintatavasta, millä ne ovat arjen elämän todellisuutta etsittäessä yhteydessä toisiin ihmisiin ja luomassa prosesseja, jotka mahdollistavat vahvemman elämisen kokemuksen. Järjen ja järjestelmien maailmassa on löydettävä yhteys elämisen ja tunteiden maailmaan, laista ja säännöksistä väylä moraaliseen kasvuun. Koulu- ja työyhteisöt ovat niitä periaatekenttiä, joissa tulee näkyä arkiarvojen ja eettisten arvojen yhteys.

Opetussuunnitelma on väline, jolla voidaan ottaa kantaa oppimisyhteisössä muodostuvaan toimintakulttuuriin. Se antaa yhteisölle mahdollisuuden määritellä arvot ja niistä johdettavat toimintakäytännöt.

Oppimisyhteisöissä arvopohjaisten prosessien luomisessa tarvitaan jokapäiväisen elämän kriittisiä analyyskejä siitä, mitkä ovat ihmisten mahdollisuudet tyydyttää tarpeitaan juuri tietyissä sosiaalisissa rakenteissa. Ihmiset ovat vastuullisia luomaan kohtaloon ja heillä tulee olla siihen mahdollisuus myös ammatillisen korkea-asteen opettajina, kasvattajina, opiskelijoina, hallinnon edustajina aina kulloisessakin työelämän kontekstissa ja omassa henkilökohtaisessa kontekstissaan.

Kuvio 9. Opetussuunnitelman dialoginen toimintakulttuuri

13 ARVOPOHJA SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMAN OPETUSSUUNNITELMASSA

Oman näkemyksemme sosiaalipedagogisen työn perustana olevista arvoista olemme muodostaneet pääasiassa sosiaalipedagogiseen kirjallisuuteen ja tieteellisiin artikkeleihin perehtyen. Oman tärkeän lisänsä ovat antaneet osallistuminen sosiaalityön sosiaalipedagogiikan luennoille, joissa kriittiset näkökulmat ja keskustelut ovat antaneet omille tulkinnoille sekä perusteluja että uusia ulottuvuuksia. Sosiaalipedagogisten arvojen kiteyttämisessä käytimme myös tutkimusaineistoamme. Sen kategorisoinnin yhtenä perusteena oli juuri julkituotujen arvojen erot ja yhtäläisyydet, erityisesti miten arvot konkretisoitiin käytännöiksi. Teorian ja empiirisen aineiston dialogissa, niiden yhdistelmänä syntyneet sosiaalipedagogisen työn arvot määrittelemme seuraavalla tavalla:

Kulttuurinen demokratisaatio arvona korostaa yksilöiden ja yhteisöjen kulttuurisen identiteetin vahvistumista ja saattamista sellaiseen kasvuun, joka vapauttaa luovuutta ja auttaa ihmisiä kehittymään osana yhteisöä. Se tarkoittaa siten ihmisten ja heidän yhteisöjensä arjen ottamista auttamistyön välineeksi. Ihmisiä autetaan arvostamaan ja kunnioittamaan kulttuurisia lähtökohtiaan. Sosiaalialan työn on siis vahvistettava kulttuurisen demokratisaatio-arvon toteuttamista ihmisen ja yhteisöjen kasvuun saattamiseksi. Ihmisille luodaan siten mahdollisuus kasvaa omista voimavaroistaan ja arjestaan käsin sekä vahvistaa näin omalla sosiaalisella liittymisellään yksilöllistä ja kulttuurista identiteettiään toiminnassa.

Universaalisuudella arvona kuvataan elämän ylläpitämistä olemassaolon ulottuvuutena, joka koskee koko maailmanyhteisöä. Universaalisuus sisältää siten ajatuksen ihmisarvon kunnioittamisesta, loukkaamattomuudesta, oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta. Sosiaalialan työssä se tarkoittaa sosiaalisen herkkyyden laaja-alaista tukintaa, heikomman puolelle asettumista

ja erityisesti syrjäytyneiden auttamista heidän elämässään omaa aktiivisuuttaan vahvistamalla.

Julkinen vastuullisuus arvona tarkoittaa julkisten toimijoiden vastuuta toteuttaa yksilöiden ja yhteisöjen subjektiivista persoonaa ja ihmisarvoa kunnioittaen. Julkisen vallan haltijoiden tulee nähdä ihmiset ja yhteisöt muuttuvina ja kehityskykyisinä. Ihmisillä on potentiaalia kasvaa yhteiseen vastuuseen. Julkinen vastuullisuus sosiaalialan työn arvona tarkoittaa siten yhteisen vastuullisuuden lisäämistä ja vahvistamista sekä normien ylläpitämistä.

Vapaus arvona merkitsee ihmisen persoonallisen subjektiivisuuden toteutumista. Ihmisellä on siten oikeus inhimilliseen kasvuun ja kehitykseen, vapaus kasvaa omaksi itsekseen, persoonaksi joka on. Se merkitsee aidon läsnäolon kokemista, toisen ihmisen kohtaan, toiseuden kunnioittamista. Sosiaalisen läsnäolon aidon kokemuksen avulla ihminen sitoutuu yhteisönsä arvoihin. Sen pohjalta saavutetaan vastuullinen, persoonallinen vapaus. Vapaus elämisen arvona antaa myös yksilöä ja yhteisöä uhkaavissa olosuhteissa oikeuden puuttua ja etsiä uusia rakenteita elämän ja persoonallisen vapauden turvaksi.

Dialogisuus arvona merkitsee sosiaalisten prosessien ottamista persoonallisen kasvun välineeksi. Dialogin avulla yksilö tiedostaa ja vahvistaa elämänsä merkityksiä, luoden toimintamalleja arkielämäänsä. Yksilön tiedostaminen avaa kriittisiä näkökulmia ympäröivään todellisuuteen ja yhteisöön. Yhteisön osallisuudessa ihminen pystyy persoonalliseen eheytymiseen saaden edellytyksiä tarvittavalle muutokselle.

Dialogisuus sosiaalialan työssä tuo työntekijän rinnallakulkijaksi ihmisten elämään. Silloin ammatillinen suhde on vastavuoroisuutta, jossa tuetaan ja saadaan tukea, jossa jaetaan ja kasvetaan kokonaisvaltaisesti. Dialogisuus tukee siten sekä asiakkaan että työntekijän persoonallista kasvua sekä antaa voimavaroja jaksaa vaativassa elämässä ja työssä.

Täysivaltaisuus elämässä arvona tarkoittaa kaikkien yksilöiden ja ryhmien oikeutta elämään. Tämä arvo korostaa ihmisten ja yhteisö-

jen mahdollisuuksien löytämistä ja mahdottomuuksien ylittämistä. Mahdollisuudet tulee löytää jokaisesta yksilöstä tai yhteisöstä itseltään. On tuettava heille oikeita ja tärkeitä valintoja voimavara- ja ratkaisukeskeisyyden keinoin. Tavoitteena on, että yhteisöjen arjen kulttuurit löytävät paikkansa ja siirtyvät pois marginaalista. Tämä tarkoittaa yhteisön jäsenten täysivaltaisuutta sekä toimijoina että vastuunkantajina.

Yksilöllinen arvokkuus arvona korostaa persoonakohtaista arvokkuutta. Se yksilöllinen arvokkuus merkitsee ihmisten omien, luovien voimavarojen aktivointia niin, että oman arkielämän halluunotto ja itsekunnioitus vahvistuvat. Yksilöllisen arvokkuuden kokemukset yhteisössä auttavat yksilöä eheytytymään ja kasvamaan, rakentamaan omaa elämäänsä, tekemään omia valintojaan ja elämään niiden mukaisesti. Se merkitsee myös arvokkaiden yhteisöjen kehittymistä. Yksilöllinen arvokkuus edellyttää myös sosiaalisten rajojen kunnioittamista ja yksityisyyden suojaamista. Yksilöllisen arvokkuuden huomioon ottava sosiaalialan työ rakentuu ihmisten kohtaamiseen ja palvelemiseen arvokkaina persoonina.

Lähimmäisen rakkaus arvona korostaa auttamista, aitoa läsnäoloa ja vilpittöntä halua kulkea rinnalla sekä kutsumusta tukea ihmisiä ja heidän läheisiään kohti yksilöllistä elämänkulkua. Lähimmäisenrakkaus sosiaalialan työssä sisältää siten turvallisuuden kokemisen ja puuttumisen arjessa selviytymiseen silloin, kun ihmiset eivät itse jaksakaan tai pysty. Lähimmäisenrakkaus on ihmisen kokonaisvaltaista hyväksymistä silloinkin kun on tarpeen tehdä sosiaalisia interventioita.

14 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli käynnistää työelämän ja ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman vuoropuhelu opetussuunnitelman kehittämistyöstä. Tutkimuksen teoreettinen lähtökohta opetussuunnitelman kehittämisessä oli sosiaalipedagogisesta viitekehyksestä nouseva, joten työelämän näkemyksiä haluttiin vertailla ja tutkia suhteessa sosiaalipedagogiikan teoriaan. Haluttiin saada käsitystä työelämän ja koulutuksen lähtökohtien ja tavoitteiden yhteisyydestä tai eroavaisuudesta. Tutkijoina halusimme selvittää ja pohtia sosionomin ammatillisen kehittymisen näkökulmasta erilaisten näkemysten merkitystä ja suhdetta yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

Tutkimus toi paikallisten toimijoiden näkemyksenä esiin sen, että ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman tehtävänä on kouluttaa osaajia, joiden työn orientaatio on dynaaminen ja selkeästi asiakkaan arjessa elämiseen ja kulttuuriseen kohtaamiseen perustuva. Toiminnan lähtökohdat kumpuavat silloin yhteisöjen kulttuurisesta olemuksesta ja yksilöllisten merkitysrakenteiden ymmärtämisestä. Arjen erilaiset kulttuurit ja niiden syvälinen ymmärtäminen antavat sosiaalialan työlle haasteet, jotka on otettava huomioon koulutusta rakennettaessa.

Tutkimus osoitti myös, että sosiaalialan eri sektoreiden toimijat kokiivat vaativina muuttuvan työn haasteet. Tutkimukseen osallistuneiden mielestä työssä on löydettävä uusia tapoja toimia ja vanhoja, ”perinteisiä” toimintatapoja kritisoitiin melko ankarastikin. Kritiikki kohdistui myös akateemisen sosiaalityön mahdollisuuksiin vastata niihin työn uudenaikaisiin ”kentälle jalkautumisen haasteisiin”, joita omalla työalueella nähtiin tulevaisuudessa yhä enemmän tarvittavan. Tässä yhteydessä tutkijoina pohdimme kriittisten puheen- vuorojen merkitystä ja niiden viestiä koulutukselle.

Kehitys ja ongelmien kasautuminen on ollut niin nopeaa, että rakenteellinen ja järjestelmäkeseinen sosiaalityö ei ole pystynyt vastaamaan kaikilta osin esiin nousseisiin haasteisiin. Kolmas sektori on noussut sosiaalityön rinnalle tuottamaan tarvittavia palveluja usein määräaikaisten projektien. Projektityössä vastataan akuutteihin tarpeisiin ja haasteisiin kehittämällä uusia, sosiaalialan työn sektorirajat ylittäviä toimintamalleja. Projekt- ja vapaaehtoistyön sekä rakenteellisen ja järjestelmäkeseisen sosiaalityön kohtaamisessa olevat ongelmat, työnjaon ja koordinoinnin epämääräisyys sekä moniammatillisen kohtaamisen vaikeudet saattavat heijastua esitetystä kritiikistä.

Toisaalta on huomattava, että sosiaalityössä on myös suuntauksia, joiden lähtökohdat ja toimintatavat viittaavat muuhun, kuin järjestelmäkeseiseen sosiaalipalveluun, kuten ekologisen sosiaalityön, yhdyskuntatyön ja psykososiaalisen työn suuntauksia. Myös sosiaalipedagoginen työ on Suomessa nähty osana sosiaalityötä. Koulutuksen kannalta on tärkeää pohtia näitä rajapintoja ja etsiä sosionomin (amk) ammatillisen työn ydintä ja erityisosaamista uusien toimintamuotojen kehittämisessä sekä pyrkiä määrittelemään sosionomin paikkaa työnjaon kokonaisuudessa.

Vaikka tutkittavien itse tuottaman aineiston (I delfi-kierros) perusteella konstruoidut kaksi sosiaalialan työntekijätyyppiä olivat aineistossa erittäin epätasaisessa suhteessa, oli tällainen ”toinen ääni”, työtään enemmän palvelujärjestelmän kautta hahmottava, kuitenkin aineistosta selkeästi erotettavissa. Tämän pienen joukon (2/10) tuottamaa aineistoa kunnioittaen konstruointiin toinen arvioitava työntekijätyyppi, vaikka se kokonaisaineistossa edusti määrittäen ”heikkoa signaalia.” Toinen työntekijätyyppi konstruointiin enemmistön (8/10) sosiaalipedagogisesti orientoituneeksi tulkitun aineiston perusteella. Tutkittavat eivät tienneet näitä painoarvoja arvioidessaan jatkossa (II delfi-kierros) työntekijätyyppejä, vaan ne olivat tasavertaisina arvioitavissa.

Toinen delfi-kierros vahvisti ensimmäisellä kierroksella syntyneet asetelmat. Toisen delfi-kierroksen tuloksista noussut järjestelmäorientoitunut työntekijä, joka nimettiin ”Hyvinvointijärjestelmäosaajaksi” sekä arkiorientoitunut työntekijä, joka nimettiin ”Laa-

ja-alaiseksi palveluosaajaksi” tuottivat lopullisessa vertailussa ja keskustelussa (III delfi-kierros, työelämän asiantuntijaseminaari) **yhteistä, uutta näkemystä koulutuksen tavoitteesta**. Työntekijätyyppejä ei nähty toistensa vastakohtina, vaan niiden synteessä kristallisoitui ”Palvelevan hyvinvointiosaajan” käsite, jonka voidaan nähdä olevan työelämän ja koulutuksen dialogissa syntynyt sosionomin ammatillisen osaamisen ja toiminta-pätevyuden **metafora**. Se antaa opetussuunnitelmatyölle sisäisen olemuksen, joka konkretisoituu jatkossa työn todellisuudessa, tuottaen vähitellen kehittyvää sosionomin ammatillisen asiantuntijuuden profilia työn eri alueilla.

Tutkijoina mielestämme on tärkeää, että voitaisiin luoda enemmän osallistavaa, yhteistä ymmärrystä etsivää, dialogista kulttuuria työn, koulutuksen ja tutkimuksen välille. Tutkijan roolissa toisaalta voi asettua oman yhteisönsä ulkopuolelle ja toisaalta astua uteliaana ulos maailmaan. Omien lähtöoletustensa tarkastelu kriittisesti erilaisten mielipiteiden peilissä on edellytys kehittävälle dialogille. Silloin tutkijan ei tarvitse olla yksin työelämän asiantuntijoiden käsitusten tulkitsijana, vaan hän voi herättää keskustelua keskeisistä teemoista, tarkentaa ja käyttää ryhmien tuottamaa materiaalia tukena loogisessa päättelyssä ja tulkinassa.

Vertailussa sosiaalipedagogiikan teoriaan, erityisesti sen kriittis-emansipatoriseen suuntaukseen (Freire, 1998, Hämäläinen-Kurki, 1997) ja toisaalta sosiokulttuurisen innostamisen teoriaan (Kurki, 2000) ”Palvelevan hyvinvointiosaajan” lähtökohtien voidaan nähdä olevan sosiaalipedagogisen työorientaation mukaisia. Toisaalta myös saksalaisesta sosiaalipedagogiikasta löytyy Hans Thierschin (1986) arkiorientoitunut sosiaalipedagogiikka, jonka tulkitsemme olevan jossain määrin lähellä tutkittavien tulkintoja sosiaalialan työssä tarvittavasta ajattelusta. **Tutkimuksemme tulokset osoittavat siis tutkittavien käsityksiä tulkiten sosiaalipedagogisen teorian käyttökelpoisuuden sosiaalialan työn teoriaperustana.**

Tutkimuksen johtopäätöksiä haluammekin kuvata tuloksia erilaisten metaforien avulla. Niiden merkitys korostuu sosiaalialan toimijoille eri tavoin ja antaa siten sosiaalipedagogista kosketuspintaa elämisen todellisuuden monimerkityksisyydestä.

Sosiaalialan työntekijätyypeistä johdetut toimintaorientaatiot ovat metaforia, jotka kuvaavat tuloksia ja sosiaalialan työn erilaisia orientaatioita.

Hyvinvointijärjestelmäosaaja kuvaa uskoa palvelujärjestelmän mahdollisuuksiin vastata ihmisten tarpeisiin. Työntekijä käyttää palvelujärjestelmään sisältyviä, jo olemassaolevia toimintamalleja ja auttamisen muotoja. Hän tarkastelee sosiaalisia ongelmia tunnollisesti, empaattisesti ja objektiivisesti. Asiakas saa mitattavissa olevaa, normien mukaista ja laadukasta apua.

Laaja-alainen palveluosaaja kuvaa uskoa ihmisten kohtaamiseen ja siitä rakentuvaan muutokseen. Työntekijä näkee palvelujärjestelmän ihmisten kohtaamista tukevana verkostona, jonka resurssit otetaan käyttöön tarvittaessa. Työntekijä kykenee yhdistämään yksilöllisiä, yhteisöllisiä ja palvelujärjestelmän resursseja.

Palvelevassa hyvinvointiosaajassa yhdistyvät kahden edellisen työntekijätyypin metaforat dynaamiseksi, uudistavaksi toimijaksi. Työntekijä lähtee liikkeelle asiakkaan arjen lähtökohdista ja käyttää hyvinvointipalveluita tukena asiakkaan yksilöllisten elämänpolkujen rakentamisessa. Hän tukee asiakkaan osallisuutta dialogisin menetelmin. Yksilön kasvun ja muutoksen kautta muuttuvat arjen kulttuurit ja hyvinvointipalvelujen käytännöt.

Kulttuuriset elämän merkitysrakenteet ja niiden syvä ymmärtäminen ovat sosiaalialan koulutusohjelman lähtökohtana. Se merkitsee ammatillisen korkeakoulutuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia siten, että oppija voi olla henkilökohtaisessa dialogissa erilaisten arjen kulttuurien kanssa koulutuksensa alusta pitäen. Ihmisten ja heidän kulttuuriensa uudenlainen lähestyminen on osa luovaa oppimisprosessia, joka hyödyntää samanaikaisesti opiskelijaa, erilaisissa arjen kulttuureissa eläviä ihmisiä, työelämän osaajia ja koulutuksen edustajia. Tämä merkitsee myös ammattikorkeakoulutuksen jalkautumista varsin varhaisessa vaiheessa ja dialogisuuden ottamista tietoisesti työväliseksi arvioitaessa avuntarvetta niissä yhteisöissä, joissa opiskelijat oppivat ja avuntarvitsijat elävät. Hyvinvointijärjestelmästä tulee yksi työväline ja sen rinnalle nousevat

monet erilaiset ihmisen kasvuun ja yhteisöjen kehitykseen liittyvät työmenetelmät. Tässä orientaatiossa hyvinvointipalvelujärjestelmä on ”*renki, ei isäntä*.” Se merkitsee myös sitä, että sosiaalialan erityispalveluiden rooli kulttuurisena merkitysrakenteena muuttuu ”*raskaasta kotrollista inhimilliseksi avuksi*.” Sosiaalialan työn tämänhetkisistä suurista haasteista voidaan todeta, että ”*kun Muhammed ei tule vuoren luokse, on vuoren tultava Muhamedin luokse*”. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen on uskallettava korostaa ihmisten ja yhteisöjen mahdollisuuksien löytämistä ja mahdollisuuksien ylittämistä sekä kohdata ihmiset arkisessa elämässä.

Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman on rohkeasti tultava esiin edellä kuvatun orientaation pohjalta. Se edellyttää tämän tutkimuksen mukaan sosiaalipedagogisen teoriaperustan edelleen vahvistamista ja toimintaperinteen dialogista syventämistä yhdessä asiakkaiden, työelämän asiantuntijoiden sekä muiden korkeakoulujen ja yliopistojen kanssa. **Tutkimus osoittaa, että polun alku on voitu todeta, nyt on ”lähdettävä kulkemaan kartalla”.**

Sosiaalialan ammattikorkeakoulun koulutusohjelmalla tulee olla sen sosiaalipedagogisesta taustateoriasta nousevaa arvo-osaamista. Arvot ja niiden pohjalle syntyvä julkinen vastuullisuus tarkoittaa arjessa toimijoiden vastuuta luoda mahdollisuuksia yksilöiden ja yhteisöjen kulttuuriselle kehittymiselle. Ihmisiä autetaan ”*tulemaan näkyviksi itselleen ja yhteisöilleen persoonina*”. Myös julkisen vallan haltijoiden tulee nähdä ihmiset ja yhteisöt muuttuvina ja kehityskykyisinä.

Ammattikorkeakoulutuksen aikana opiskelijan on luotava pohja aidolle kohtaamiselle. Se merkitsee opiskelijan olemista tilanteissa, joissa ihmisestä sosiaalisesti välitetään, häntä kuunnellaan ja toisen henkilön elämään annetaan aidon läsnäolon kokemus. Sosiaalisen läsnäolon aidon kokemuksen avulla myös opiskelija sitoutuu ammatilliseen kasvuunsa. Arvojen dialogissa myös opiskelija saavuttaa vastuullisen, persoonallisen vapauden. **Vapaus henkisenä kokemuksena** antaa myös opiskelijalle oikeuden puuttua yksilön arjen valintoihin yhteisöä uhkaavissa olosuhteissa ja mahdollisuuden etsiä uusia rakenteita elämän ja persoonallisen vapauden turvaksi.

Palvelevan hyvinvointiosaajan olemus ja työorientaatio on saanut lähtökohtansa ja kehyksensä työelämän asiantuntijoiden välisessä dialogissa. Palvelevan hyvinvointiosaajan profiili on kristallisoitunut ja konkretisoitunut sosiaalipedagogisen teorian ja työelämän näkemyksen välisessä prosessissa. Palveleva hyvinvointiosaaja tulee ammattikorkeakoulun opetussuunnitelman kautta toimimaan ikään kuin metaforana, joka tekee näkyväksi sosiaalipedagogisen työn haasteen toimia ihmisten arjessa samalla kertaa ”*herkkinä ja realistisina*”.

LÄHDELUETTELO

- Aaltonen, J & Junkkari, 1999. Yrityksen arvot ja etiikka. WSOY: Porvoo
- Bettelheim, B. 1984. Satujen lumous. Porvoo: WSOY
- Böhnisch, L. 1997. Sozial pädagogik der Lebensalter. Eine Einführung. Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Duffield, C .1993. The Delphi technique. The Australian Journal of Advanced Nursing 6 (2) 41-45.
- Ekola, J. 1992. Opetussuunnitelma - joustava pedagoginen opas. Teoksessa Ekola, J. (toim.) 1992. Johdatusta ammattikorkeakoulupedagogiikkaan. Juva: WSOY
- Ellström, P-E. 1992. Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Stockholm: Publica
- Engeström, Y. (1986) Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Eteläpelto, A. 1992. Tulevaisuuden asiantuntijuuden kehittämiseen. Teoksessa Ekola, J. (toim.) 1992. Johdatusta ammattikorkeakoulupedagogiikkaan. Juva: WSOY
- Frankl, V. 1984. Olemisen tarkoitus. Helsinki: Otava
- Freire, Paulo, 1998 Pedagogy of hope . The Continuum Publishing Company. New York
- Granfelt, R. Jokiranta, H. Karvinen, S. Matthies, A-L. Pohjola, 1993, Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus

- Hermansson, H-E. & I. Berggren. 1990. *Djävlar Amanda. Arbetslösa flickor på gång i Eskilstuna.* Daidalos, Uddevalla.
- Hjort, H. 1995. *Etsivän työn psykologia.* Jyväskylä. Gummerus.
- Hyttinen, M. 1992. *Sosiaalityön ihmiskäsityksestä.* Dialogi 4 (2)
- Hämäläinen, J. 1995. *Sosiaalipedagogiikan oppihistoriallinen kehitys Saksassa.* Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 26.
- Hämäläinen, J. 1987. *Sosiaalipedagogiikka - teoriaa ja käytäntöä. Sosiaalipolitiikka 1987.*
- Hämäläinen, J. 1998. *Sosiaalipedagoginen ajattelu ja toiminta myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Raportti valtakunnallisilta sosiaalipedagogisilta päiviltä Porissa 14. - 15.11.1997.* Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry.
- Hämäläinen J. & Kurki, L. 1997. *Sosiaalipedagogiikka.* Porvoo. WSOY.
- Karvinen, S. 1993. *Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana.* Teoksessa Granfelt, R. ym. *Monisärmäinen sosiaalityö.* Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Korpela, A. & Terävä, O. 1994. *Jos ihmisestä laulun tekisin.* Gummerus.
- Kauppi, A. 1989. *Aikuiskoulutuksen suunnittelun kehityslinjoja. Valtionhallinnon kehittämiskeskus.* Helsinki: Valtion painatuskeskus
- Kurki, L. 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen.* Tammer-Paino: Tampere.
- Kurki, L. 1997. *Sosiokulttuurinen innostaminen. Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Raportti valtakunnallisilta sosiaalipedagogisilta päiviltä Porissa 14. - 15.11.1997.* Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry.
- Kurki, L. 1996. *Teoksessa: Anttonen, Saila & Huotari, Vesa (toim.) Työn*

alla kasvatustiede. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Julkaisusarja B no.14.

Kurki, L.1993. Pedagoginen johtajuus. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos N.o 28/1993. Tampereen yliopisto.

Kurki,L.1991.Persoonakeskeinen kasvatustieteiden laitosjulkaisusarja A/46.Tampereen yliopisto

Kuusi, O. 1996.Delfoi-tekniikka tulevaisuuden tekemisen välineenä. Teoksessa Vapaavuori, M. (toim.) 1993: Miten tutkimme tulevaisuutta? Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Acta Futura Fennica no 5. Painatuskeskus. Helsinki. 132-140.

Kuusi,O. 1993. Delfoi-tekniikka tulevaisuuden tekemisen välineenä. Teoksessa Vapaavuori, M. (toim.) 1993: Miten tutkimme tulevaisuutta? Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Acta Futura Fennica no 5. Painatuskeskus, Helsinki.

Lindqvist, M. 1985. Ammattina ihminen. Helsinki. Otava.

Linstone, H.A & Tuffort, M. (Eds.) 1975. The Delphi Method: Tecniques and Applications. Addison-Wesley, Massachusetts.

Madsen, B. 1995. Socialpedagogik og samfundsforvandling. Kob enhavn: Munksgaard.

Matthies, A-L. 1996. Ekologinen lähestymistapa sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt & al. Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto. Gummerus. Helsinki.

Metsämuuronen, J. 1998. Maailma muuttuu - miten muuttuu sosiaali- ja terveysala. ESR-julkaisut-sarja. Oy Edita Ab, Helsinki.

Mezirow, J. & al. 1995. Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuis-koulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja 23/1995.

- Niiniluoto, I. 1989. Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsitteanalyysi. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Nurmi, H. 1993. Muuttuuko opettaja - ja mihin suuntaan? Teoksessa Ete­läpelto, A. & Miettinen, R. (toim.) Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjulkaisu. Hel­ sinki. Painatuskeskus.
- Perttula, K. 1995. Kokemus psykologisen tutkimuksen kohteena. Johda­ tus Fenomenologiseen psykologiaan. Tampere.
- Rauhala, L. 1991. Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino
- Rauhala, P-L. 1989. Tietoperusta ja työtehtävät sosiaalialan keskiasteen ammateissa. Käsitteellistä kehittelyä. Työelämän tutkimuskeskus. Tampereen yliopisto. Työraportteja no. 6/1989.
- Rauhala, P-L. 1991. Sosiaalialan työn kehittäminen. Työelämän tutki­ muskeskus. Tampereen yliopisto. Sarja T 11/1991. Tampere.
- Ronby, A. 1986. Sosiaalityön perustelut. Kustannusyhtiö Otavan paino­ laitokset. Keuruu.
- Rostila, I. 1988. Subjektina sosiaalitoimistossa? Asiakassuhteen analy­ sointia toimeentulotuki-, PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden koke­ musten avulla. Helsinki. Sosiaalihallitus.
- Ruohotie, P. 1995. Ammatillinen kasvu työelämässä. Tampereen yliopis­ to. Hämeenlinnan opettajankouluslaitos. Julkaisu no.8
- Salmi, E. 1990. Koulutusprosessin tulkintatasoittainen arviointi. Tampe­ reen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu tutkielma. Tam­ pere.
- Satka, M. 1995. Making social citizenship: conceptual practices from the finnish poor law to professional social work. Jyväskylän yliopisto.

- Seppälä, . 1992. Tulevaisuus eilen ja tänään. Valikoima tulevaisuutta tähyäviä artikkeleita. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu C. Espoo
- Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki. Tammi.
- Skinnari, S. Ihmisen elämänsä vapautteen ja vastuuseen kasvamisen mahdollisuutena. Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Raportti valtakunnallisilta sosiaalipedagogisilta päiviltä Porissa 14. - 15.11.1997. Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry.
- Syrjäläinen, E. 1994. Teoksessa: Syrjälä, L. , Ahonen, S., Syrjäläinen, E., Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki. Kirjayhtymä.
- Tarkka, J. 1996. Yksilöiden oikeus määräämiseen. Yksilö modernin murroksessa. Tammer - Paino Oy: Gaudeamus. Thiersch, Hans 1986 Die Erfahrung der Wirklichkeit. Weinheim und München: Juventa.
- Ziglio, e. 1996. The Delphi method and its Contribution to Decision - Making. Teoksessa Adler, M.& Ziglio, E (toim.) Gazing into the Oracle. The Delphi method and its Application to Social Policy and Public Health. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Williams, P. L. & Webb, C. 1994. The Delphi technique: a methodologic discussion. Journal of Advanced Nursing 19.
- Julkaisemattomat lähteet:Kurki, L. 1997 Luento Tampereen yliopiston

I VAIHEEN KYSELY

Lue ensin kaikki kysymykset ja sen jälkeen vastaa niihin. **Mikäli mahdollista, perustele mielipiteesi.** Tarvittaessa voit käyttää paperin kääntöpuolta tai liittää mukaan erillisen paperin, jossa on lisätietoa. Mikäli käytät erillistä paperia, siinä tulee olla selvästi tieto siitä, kenen ajatuksista on kyse.

Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa

Tutkimuslomake

1. Syntymävuosi

2. Koulutus

1. Opistoasteen tutkinto _____
2. Yliopistotutkinto _____
3. Muu (mikä?) _____

3. Sosiaalialan
työkokemus

1. 1 - 5 vuotta
2. 6 - 10 vuotta
3. 11- 20 vuotta
4. 21 - 29 vuotta
5. yli 30 vuotta

4. Sosiaalialan
opetuskokemus

1. 1 - 5 vuotta
2. 6 - 10 vuotta
3. 11- 20 vuotta
4. 21 - 29 vuotta
5. yli 30 vuotta

10. Kohtaavatko mielestäsi sosiaalialan työntekijän työ ja ihmisen arki toisensa?

Jos kohtaavat niin miten ? Jos eivät kohtaa niin miksi ?

---

11. Mitkä ovat suurimmat muutokset omassa jokapäiväisessä työssäsi ?

II VAIHEEN KYSELY

Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa

Tutkimuslomake

1. Syntymävuosi

2. Koulutus

1. Opistoasteen tutkinto _____
2. Yliopistotutkinto _____
3. Muu (mikä?) _____

3. Sosiaalialan
työkokemus

1. 1 - 5 vuotta
2. 6 - 10 vuotta
3. 11- 20 vuotta
4. 21 - 29 vuotta
5. yli 30 vuotta

4. Sosiaalialan
opetuskokemus

1. 1 - 5 vuotta
2. 6 - 10 vuotta
3. 11- 20 vuotta
4. 21 - 29 vuotta
5. yli 30 vuotta

Liitteenä kuvaukset sosiaalialan työntekijätyypeistä 1. ja 2.

5. Lue kuvaus sosiaalialan työntekijätyypistä 1. ja kerro, mitkä ovat tämän tyypin vahvuudet ja heikkoudet. Arvioi lisäksi, millaisessa työssä tällaista sosiaalialan työntekijää tarvitaan.

Esitä asteikolla 1 - 5 kuinka hyvin työntekijätyyppi vastaa käsitystäsi sosiaalialan työssä tarvittavasta työntekijästä?

Erittäin hyvin 5   4   3   2   1   Erittäin huonosti

6. Lue kuvaus sosiaalialan työntekijätyypistä 2. ja kerro, mitkä ovat tämän tyypin vahvuudet ja heikkoudet. Arvioi lisäksi, millaisessa työssä tällaista sosiaalialan työntekijää tarvitaan.

Esitä asteikolla 1- 5 kuinka hyvin työntekijätyyppi vastaa käsitystäsi sosiaalialan työssä tarvittavasta työntekijästä.

Erittäin hyvin 5   4   3   2   1   Erittäin huonosti

7. Valitse sosiaalialan työntekijätyypeistä se, joka vastaa sosiaalialan työn haasteisiin paremmin. Pohdi valitsemasi työntekijätyyppin arvo- ja ihmiskäsityskuvauksia. Millä tavoin työntekijätyyppin arvot ja ihmiskäsitys näkyvät sosiaalialan työssä?

---

8. Millaisia työmenetelmiä valitsemasi työntekijätyyppi käyttää toimiessaan asiakkaan arjessa ja vastatessaan yhteiskunnan muutokseen?

**9. Arvioi asteikolla 1 – 5 miten merkittäviä seuraavat osaamisen alueet ovat valitsemallesi sosiaalialan työntekijätyypille.
1 = ei lainkaan tärkeä, 2 = erittäin tärkeä**

DIALOGINEN, SOSIAALINEN ALUE

Ei lainkaan tärkeä	Erittäin tärkeä					
1. Kyky itsensä ilmaisemiseen ja ymmärrettäväksi tekemiseen	1	2	3	4	5	
2. Kyky kohtaamiseen ja rinnalla kulkemiseen	1	2	3	4	5	
3. Kyky vuorovaikutukseen arjen tilanteissa	1	2	3	4	5	

4. Kulttuurinen ymmärrys ja toimintakyky	1	2	3	4	5
5. Kirjallisen ilmaisun taito	1	2	3	4	5
6. Ryhmä- ja yhteisöosaaminen	1	2	3	4	5

ILMAISULLINEN ALUE

7. Taiteen ja kulttuurin elämyksellinen käyttötaito	1	2	3	4	5
8. Terapeuttisen taidetoiminnan taidot	1	2	3	4	5
9. Draamallisen ilmaisun taidot	1	2	3	4	5
10. Musiikillisen ilmaisun ja terapeuttisen taidetoiminnan taidot	1	2	3	4	5
11. Seikkailu- ja liikuntaidot	1	2	3	4	5
12. Ilmaisullisen toiminnan ohjaamisen taidot	1	2	3	4	5

ELÄMÄNHALLINTAA YLLÄPITÄVÄ ALUE

13. Arjen tilanteissa toimimisen taidot	1	2	3	4	5
14. Hoito- ja huolenpitotaidot	1	2	3	4	5
15. Kasvatuksen ja kasvun tukemisen taidot	1	2	3	4	5
16. Taloudellinen ohjaustaito	1	2	3	4	5

17. Palveluohjauksen taito	1	2	3	4	5
18. Lainsäädännön soveltamistaito	1	2	3	4	5
19. Projektiosaaminen	1	2	3	4	5
20. Osallistavat taidot	1	2	3	4	5
21. Innostamisen taidot	1	2	3	4	5
22. Psykososiaalisen tuen taidot	1	2	3	4	5
23. Terapeuttisen työn taidot	1	2	3	4	5
24. Johtamisen taidot	1	2	3	4	5
25. Hallinnointitaidot	1	2	3	4	5
26. Pedagogisen johtamisen taidot	1	2	3	4	5

ANALYYTTINEN, KOKEILEVA ALUE

27. Kyky ymmärtää työn filosofisia ja teoreettisia perusteluja	1	2	3	4	5
28. Työtoiminnan analysointitaidot	1	2	3	4	5
29. Työn kehittämisen taidot	1	2	3	4	5
30. Erittelevän tieteellisen ajattelun taito ja ongelman asettelu taito	1	2	3	4	5
31. Kokoavan synteessin tekemisen taidot	1	2	3	4	5
32. Luovan ongelmanratkaisun taidot ¹	2	3	4	5	

NÄKEMYKSELLINEN ALUE

33. Kriittisen itsereflektion taito	1	2	3	4	5
34. Emotionaalis-moraalisen osaamisen taito	1	2	3	4	5
35. Kyky ymmärtää ammattieettisiä perusteluja	1	2	3	4	5
36. Sosiaalisen herkkyyden kyky	1	2	3	4	5
37. Sitoutuminen ammatilliseen kutsumukseen ja tietoisuuteen	1	2	3	4	5

KIITOS VASTAUKSESTASI!

Liite 3. Arvioitavat työntekijätyypit

SOSIAALIALAN TYÖNTEKIJÄTYYPPI 1.

Sosiaalialan työn muutos ja uudistuminen

Sosiaalialan työ on muuttunut paljon ja aikaa yhtä ihmistä kohti on entistä vähemmän. Kiireen taakse piiloudutaan vaikeitten asioiden tullessa eteen useasti. Rikkaiden ja köyhien eron lisääntyessä syrjäytyneisyys ja yksinäisyys lisääntyvät. Yhteiskunnan muutokset vaikuttavat entistä enemmän taloudellisessa mielessä. Kuntien avun palvelukyky ei ole riittävä kattamaan tarpeellista määrää palveluja tasapuolisesti ja kaikille ilmaiseksi tai pienellä rahalla. Ostopalvelut lisääntyvät ja tulevat tasavertaisina yhteiskunnan palveluja korvaamaan ja vaihtoehtoiksi. Kaikilla ei ole taloudellisen tilanteensa huomioon ottaen varaa hankkia yksityisten palveluja. Entistä enemmän kaivataan kolmannen ja vapaaehtoisten ”rinnalla kulkijan” ja kuuntelijan panosta.

Moniammatillisuuden ja verkostojen yhteistyön lisäämisellä ja ”koordinaattorien” avulla laatua ja työn kattavuutta asiakkaan hyväksi voidaan lisätä Vastuun lisääntymisellä ja vastuun kantamisella saadaan asiakkaan luottamus. Samalla vastuu asiakkaan elämästä voidaan antaa asiakkaalle itselleen. Sosiaalialan työntekijän oman työkyvyn ylläpito ja kouluttaminen ovat tärkeitä. Hänen on pidettävä yllä myös fyysistä kuntoaan. Työstä on saatava riittävä korvaus ja sen tuloksellisuutta voidaan mitata sekä sen tulisi näkyä peruspalkassa bonuksina.

Sosiaalialan työntekijäkunnassa työttömyys on lisännyt asiakasmääriä huomasti. Työntekijäresurseja ei ole lisätty, päinvastoin työntekijöitä on irtisanottu. Lakisääteisiä työvelvoitteita on niin paljon, että niistä selviytymine on työlästä.

Sosiaalityöntekijälle lankeaa se työ, mitä muut eivät tee. Työntekijät ovat kuormittuneita ja väsyneitä. Työtä on pakko rajata. Toisaalta vaaditaan laatua ja toisaalta työntekijän on pysyttävä hengissä. Työssä on yhteen sovittamattomia ristiriitoja tällaisena. Työn rajauksessa joudutaan miettimään, mikä asia on ensisijainen, kuka on kiireellinen asiakas. Jatkossa joudutaan yhä enemmän miettimään, ketä palvellaan ja millä kriteereillä esim. kotipalvelussa.

Sosiaalialan työntekijät ovat sitoutuneita ihmisen auttamiseen. Kuormitus ja hätä ihmisten hyvinvoinnista on suurinta suorittavassa tasossa esim. kotipalvelussa, sosiaalityöntekijöillä, tehostetussa perhetyössä. On arvioitava, voiko palvelun rajaukset ja valinnat jatkossa jättää yksittäiselle työntekijälle, yhdelle esimiehelle? Moniammatillinen yhteistyö on yksi keino jakaa taakkaa.

Muutokset ovat johtaneet etuuksien karsinaa, vaikka subjektiivisesti etuudet eivät mahdollista karsintaa. Yhteistyötä on tiivistettävä. On jatkettava keskustelua palveluista ja niiden saamisen edellytyksistä, arvoperusteista ja hallintoa on vastuutettava.

Sosiaalialan työntekijän työn ja ihmisen arjen kohtaaminen

Hoitotyössä ihmisen arki kohtaa konkreettisesti joka päivä. Palvelutalossa ja kotipalvelussa sosiaalityöntekijä on työn suorittaja ihmisen koko elämän ja elämisen alueilla, jokapäiväisissä askareissa ja rinnalla kulijana. Auttajana sellaisissa asioissa, mitä asiakas ei enää pysty tekemään ja kannustajana tehtävissä jotka vielä jaksetaan itse yhdessä toimitella.

Palvelukeskustyössä asiakkaan arki on kauempana ja yleensä kohtaa ”juhla-asiakkaan”. Suurien elämänmuutosten kohdatessa päiväkeskustyössä arjen kohtaa kipeitten asioiden kuuntelijana, ohjaajana. Työssä arki on mukana, kun haetaan apua, kohdataan sairautta ja kuolemaa sekä perheen muita menetyksiä. Iloitsijana voi olla asiakkaan mukana. Onnistumiset perheessä, paraneminen ovat yhteisiä ilon aiheita.

Muutosten ja suurien järkyttävien ja pienien ”uusien” asioiden kohdatessa on ammatti-ihmisenä nähtävä kokonaisuus ja ohjattava (olla tiedon välittäjänä) mahdollisiin tarpeista lähteviin avun saanti foorumeihin ku-

ten lääkäriin, lääkkeiden saamiseen ja ammattiauttajien luo. On vaikea aina asiakkaana nähdä oma tilanteensa ja arki voi olla liian raskas. Näissä tilanteissa sosiaalialan työntekijän ja asiakkaan arvot, arki ja erilaiset näkemykset ovat kaukana toisistaan.

Sosiaalialan työ ja ihmisen arkikohtaa erittäin konkreettisesti. kotihoidossa. Työ edellyttää ihmisen arjen tuntemista ja työ tuottaa myös tietoa ihmisten arjesta. Työntekijän työ ja ihmisen arki kohtaavat parhaiten silloin, kun tehdään työtä asiakkaan kotona tai hänen elinympäristössään.

Sosiaalityöntekijä sovittaa yhteen asiakkaan mitä erilaisempia tietoja. Hänen on luotava hahmo ihmisen arjesta ja todellisuudesta. Ihmistä kuunnellaan ja muodostetaan käsitys hänen kokemastaan arjesta.

Kun puhutaan ihmisen arjesta ja sosiaalialan työn kohtaamisesta puhutaan avoahuollosta. Mielestäni avoahuollossa kohtaamistyö on laadukasta. Laitoksen arki on kokemuksenani monimutkaisempi kokonaisuus ja tällä saralla on paljon parannettavaa.

Suurimmat muutokset jokapäiväisessä työssä

Muutos on edellyttänyt henkisten ja toiminnallisten taitojen lisääntymistä. Yhteistyö eri yhteisöjen, koulujen, päiväkotien, järjestöjen, kansalaisopiston, erikoissairaanhoidon, terveyskeskusten, seurakunnan, fysioterapian, kotipalvelun, perusturvan ym. kanssa on lisääntynyt.

Sosiaalialan yksikön toimivuus on lisännyt henkilöstöhallinnon, taloushallinnon ja suunnittelutaitojen tarvetta. Toiminnan sisällöllinen laajeneminen ja monipuolistuminen on tuonut uusia haasteita käyttösuunnitelmien toteuttamiseen ja vastuu on lisääntynyt nopeasti. Aasukkaiden sosiaalietuuksien hakeminen ja niihin liittyvän tietouden ajan tasalla pitäminen on myös haaste. Hoito- ja palvelusuunnitelman tekeminen ja sen toteutumisen seuranta on osa toimivia työkäytäntöjä. Uudet toiminnot ovat lisänneet koulutuksen tarvetta ja sen tasapuolinen käyttö sekä koulutusmäärärahojen perusteleminen on ollut osa työtä. Henkilöstöpolitiikka arjen työvuorolistoista uusien työntekijöiden työhön ottamiseen ja palkkaukseen kuvaavat työn monipuolisuutta.

Yksikön kehityksestä huolehtiminen ja avaintulokset sekä tulostavoitteet. Yhteiset kehittämiskokoukset.. ATK- taidot ovat välttämättömät. Yhteistyö eri yhteisöjen, järjestöjen, yksityisten, omaisten kanssa on lisääntynyt todella paljon. Tiedotus on myös lisääntynyt.

Laadukkaan työn seuranta ja kannustus ovat tärkeitä Yhteisesti koko työyhteisön korkean työmoraalin ja yhteisesti sovittuun hyvään hoitoon pyrkimisen mahdollistaminen ja kannustus.

Sosiaalityöntekijän työmäärä on kasvanut rajujen asiakasmäärien kasvun seurauksena.. Asiakasjonot ovat loputtomat. Toimistorutiinit ovat lisääntyneet, koska hallinnollisia tehtäviä on palautunut sosiaalityöntekijöille.

Akuuttien kriisiluonteisten, nopeaa reagointia ja toimintaa vaativien työtehtävien lisääntyminen, päivittäiset rutiinit sekaisin. Työtä on pyritty rationalisoimaan. Yhden tunnin puhelinajan käyttöönotto on rauhoittanut puhelinliikenne ja asiakasvastaanottoa.

Lastensuojelun ja mielenterveysasiakkaiden määrä on kasvanut. Tietokonepohjaisen toimeentulotukiohjelman käyttöönotto on helpottanut työtä. Manuaalisten kirjaamisten väheneminen ja tiedon keskittäminen on näkyvissä.

SOSIAALIALAN TYÖNTEKIJÄ TYYPPI 2.

I Sosiaalialan työn perustana olevat arvot

Kulttuurinen demokratia

Kulttuurisella demokratialla tarkoitetaan ihmisten ja yhteisöjen oman arjen ottamista auttamistyön lähtökohdaksi sitä kunnioittaen ja arvostaen. Sosiaalialan perustehtävä on tukea kulttuurista demokratiaa ihmisten ja yhteisöjen kasvuun saattamiseksi. Ihmiset luovat oman kasvunsa suunnan omista voimavaroistaan ja arjestaan käsin sekä vahvistavat näin yksilöllistä ja yhteisöllistä identiteettiään.

Kulttuurista demokratiaa arvona pitävän työn tavoite on yksilöiden ja yhteisöjen kulttuurisen identiteetin vahvistaminen ja saattaminen sellaiseen kasvuun joka vapauttaa luovuutta ja auttaa ihmisiä kehittymään osana yhteisöä.

Universaalisuus

Universaalisuus sisältää ajatuksen ihmisarvon kunnioittamisesta ja loukkaamattomuudesta, oikeudenmukaisesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta. Universaalisuus tarkoittaa sosiaalisen herkkyyden laaja-alaista tulkintaa, heikomman puolella olemista ja erityisesti syrjäytyneiden auttamista heidän arkielämässään omaa aktiivisuuttaan vahvistamalla. Universaalisuus voidaan nähdä olevan elämän ylläpitämistä kulttuurisena ulottuvuutena, joka tuottaa turvallisuutta ja arvostusta yksilöiden ja yhteisöjen kasvulle.

Julkinen vastuullisuus

Julkinen vastuullisuus tarkoittaa sekä yksilön että yhteisön subjektiuden mahdollistamista ihmisarvoisesti, persoonaa kunnioittavasti. Julkisen vallan haltijoiden tulee nähdä ihmiset ja yhteisöt muuttuvina ja kehityskykyisinä. Julkisen vastuun kantamiseen kuuluu myös yksilöä turvaavien normien ylläpitäminen sekä rikollisuuden ehkäiseminen. Tavoite on yhteisen vastuullisuuden lisääminen ja vahvistaminen.

Vapaus

Persoonallinen vapaus edellyttää ihmisen subjektiuden vahvistumista inhimillisen kasvun ja kehittymisen kautta. Ihmisestä välittäminen, kuunteleminen ja todellinen läsnäolo tukee inhimillistä kasvua ja sitouttaa

yksilön yhteisöjen eettisiin arvoihin. Näiden eettisten arvojen pohjalta saavutetaan vastuullinen, persoonallinen vapaus. Tämä asettaa vapaudelle suunnan ja oikeuttaa yksilöä tai yhteisöä uhkaavissa olosuhteissa puuttumisen ja uusien rakentavien mahdollisuuksien etsimisen. Ihminen tarvitsee turvallisuutta, tukea ja rohkaisua kasvaakseen ehjäksi persoonaksi, omaksi itsekseen.

Dialogisuus

Dialogisuuden avulla yksilö tiedostaa ja vahvistaa elämänsä merkityksiä, luoden toimintamalleja arkielämäänsä. Yksilön tiedostaminen avaa kriittisiä näkökulmia ympäröivään todellisuuteen ja yhteisöön, joka on edellytys vapauten kasvamiselle. Yhteisön osallisuudessa ihminen pysyy persoonalliseen eheytymiseen, joka on edellytys tarvittavalle muutokselle.

Dialogisuus sosiaalialan työssä tuo työntekijän rinnallakulkijaksi ihmisten elämään. Silloin yhteisöllisyys on vastavuoroisuutta, jossa tuetaan ja saadaan tukea, jossa vuorovaikutuksessa voidaan jakaa ja kasvaa kokonaisvaltaisesti. Dialogisuus on myös asiantuntijan yhteisöllistä tukea ja persoonallista sekä ammatillista kasvua.

Täysi osallisuus elämään

Täysi osallisuus elämään on kaikkien yksilöiden ja ryhmien oikeus. Sosiaalialan työn tavoitteena on mahdollistaa ja tukea sitä. Tärkeänä nähdään mahdollisuuksien löytäminen ja mahdollisuuksien ylittäminen. Mahdollisuudet tulee löytää jokaisesta yksilöstä tai yhteisöstä itsestään ja on tuettava heille oikeita ja tärkeitä valintoja voimavara- ja ratkaisukeskeisyyden keinoin. Tavoitteena on, että yhteisöjen arjen kulttuurit löytävät paikkansa ja siirtyvät pois marginaalista. Tämä tarkoittaa yhteisön jäsenten täysivaltaisuutta sekä toimijoina että vastuunkantajina heidän resurssiensa mukaisesti.

Yksilöllinen arvokkuus

Yksilöllisen arvokkuuden huomioon ottava sosiaalialan työ rakentuu ihmisten kohtaamiseen ja palvelemiseen arvokkaina persoonina. Persoonakohtainen yksilöllinen arvokkuus merkitsee ihmisten omien, luovien voimavarojen aktivointia niin, että oman arkielämän haltuunotto ja itsekunnioitus vahvistuvat. Yksilöllisen arvokkuuden kokemukset yhteisössä auttavat yksilöä eheytyämään ja kasvamaan, rakentamaan omaa elämään-

sä, tekemään omia valintojaan ja elämään niiden mukaisesti. Se merkitsee myös yksilöllisesti arvokkaiden yhteisöjen kehittymistä.

Yksilöllinen arvokkuus edellyttää myös sosiaalisten rajojen kunnioittamista ja yksityisyyden suojaamista.

Lähimmäisen rakkaus

Lähimmäisenrakkauteen perustuva auttaminen on aitoa läsnäoloa ja vilpitöntä halua kulkea rinnalla sekä kutsumusta tukea ihmisiä ja heidän läheisiään kohti persoonallista elämänkulkua. Lähimmäisenrakkaus sosiaalialan työssä sisältää myös turvallisuuden kokemisen ja puuttumisen arjessa selviytymiseen silloin, kun ihmiset eivät itse jaksakaan tai pysty. Lähimmäisenrakkaus on ihmisen kokonaisvaltaista hyväksymistä silloinkin kun on tarpeen tehdä sosiaalisia interventioita.

II Sosiaalialan työn lähtökohtana oleva ihmiskäsitys

Työn lähtökohtana on humanistis-holistinen ihmiskäsitys, joka ymmärtää ihmisen kokonaisuutena, jossa fyysis-biologisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi on myös henkinen ulottuvuus, spiritualiteetti. Ihminen nähdään aktiivisena toimijana, joka kykenee toimimaan oman elämänsä subjektina. Ihminen nähdään myös oppivana ja kehittyvänä, kasvun potentiaalia omaavana, psyykkisiä ja henkisiä tarpeita omaavana ja henkistä ulottuvuuttaan kehittävä.

Inhimillisen persoonan hyvinvointi perustuu elämää ylläpitävien tarpeiden tyydyttämiseen. Ihmisen olemukseen kuuluu autonomisuuden ja riippuvuuden ulottuvuudet. Tästä lähtökohdasta on ymmärrettävissä ihmisen ambivalentti suhde sosiaalisuuteen. Ihmisellä on tarve liittymiseen ja osallisuuteen yhteisöissä ja toisaalta tarve itsenäisyyteen ja erillisyyteen.

Hyvinvointiin liittyvä koherenssin tunne sisältää kokemusten ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteet. Ihminen nähdään todellisuuttaan rakentavana ja kriittiseen reflektioon kykenevänä suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan.

III Sosiaalialan työn arki, muutostarpeet ja uudistuminen

Työntekijä ja ihmisen arki:

Yleisesti ottaen sosiaalialan työ ja ihmisen arki kulkevat käsi kädessä.. Toisaalta yksittäisen ihmisen arki nousee harvoin arvioitavaksi yleisemmällä tasolla, jotta arjen tietoa voitaisiin käyttää esim. yhteisön kehittämisessä.

Sosiaalitoimisto on perinteisesti ollut byrokraattinen. Siellä on toimittu lakien, asetusten ja toimiston normien pohjalta. Lait, asetukset, säännöt ja toimintatavat ovat vieläkin leimallisia organisaation toiminnassa ja asiakaslähtöisyyttä on vaikea toteuttaa käytännössä tämän perinteen pohjalta. Enin osa kohtaamisesta esim. toimeentulohuollossa tapahtuu melko pinnallisesti. Sosiaalitoimessa joudutaan edelleen tekemään pakkotoimenpiteitä ja normittamaan ihmisten elämää. Tällöin sosiaalialan työntekijän työ ja ihmisen arki kohtaavat melko rajusti.

Sosiaalipalveluiden puolella, päivähoidossa ja vanhusten ja vammaisten huollossa työntekijän työ ja ihmisen arki kohtaavat hyvin konkreettisesti. Esim. kotipalvelussa asiakas joutuu luovuttamaan hyvin intiimien asioiden hoidon työntekijälle

Sosiaalialan työtä voi tehdä hyvin ”steriilisti”, virkamiesmäisesti, jolloin asiakkaan kohtaaminen voi jäädä hyvin pinnalliselle ja näennäiselle tasolle. Asiakkaan syrjäytymiskehityksen edettyä jo niin pitkälle, ettei hän ota vastaan annettuja palveluja tai hän passivoituu niin, ettei hänen tavoittamisensa perinteisin keinoin enää onnistu, tarvitaan laaja-alaisempaa ja kokonaisvaltaisempaa asiakkaan kohtaamista, hänen omista lähtökohdistaan käsin. Jotkut asiakkaat turhautuvat palvelupakettiimme, eikä jaksakaan koota itseään enää edes palvelua hakemaan ja syrjäytyvät siten sosiaalialan palvelutarjonnasta. Tarvitaan välittäviä käsiä saattelemaan heitä hakemaan sosiaalialan palvelua.

Sosiaalialan työntekijän ja arjen kohtaamisessa on kehitettävää: organisatorisesti, sektoriorganisaatiosta yksilö- ja yhteisö organisaatioon ja moniammatilliseen tiimityöhön tai verkostotyöhön.

Yksilötasolla työntekijän tulisi kehittää dialogisia taitojaan, aitoa vuorovaikutusta tässä ja nyt sekä kokonaisvaltaisesti hahmottaa asiakkaan tilanne. Tämä kaikki kuitenkin niin, että perusajatuksena säilyy asiakkaan halu ja kyky itse rakentaa elämäänsä omasta todellisuudestaan, omasta kulttuuristaan käsin. Toisaalta tulee yhtenevästi pyrkiä vuorovaikutukseen tämän yhteisö- tai perhekulttuurin kanssa. Sosiaalityön kasvatuksellisin ja ohjaavin keinoin tulee pyrkiä tukemaan yhteisöä / perhettä tässä yksilön kasvuun saattamisessa. Tulevaisuudessa ovat entistä enemmän käytössä uutta luovat ja ratkaisua hakevat työtavat.

Sosiaalipedagogisesti suuntautunut työntekijätyyppi näkee sosiaalityössä toimivien työntekijöiden olevat ylikuormitettuja, urautuneita ja muutosvastarintaisia, vain vähän innovatiivisia ja työelleen omistautuneita eivätkä näe ihmisiä heidän arjessaan. Raha-asioiden ratkominen vie sen isomman osan ajasta, ainakin sosiaalityöntekijän asiakastilanteissa. Sosiaalityöntekijän työkiireet vaikuttavat työhön ja asiakassuhteisiin. Työntekijän subjektiivinen suhtautuminen asiakkaaseen on mahdollinen. Vallankäyttö on myös konkreettisesti mahdollinen.

Sosiaalityöntekijät eivät tule rinnalle, vaan tekevät työtä ylhäältä käsin suojellakseen itseään. He eivät uskalla puuttua asioihin eikä rohkene pyytää apua toisilta viranomaisilta. Se näkyy yhteistyön puutteena.

”Varsinkin yliopiston käyneet kaukana arjesta, kokemattomia, nynnyjä, raikkaat erilaisuudet, täyspäiset puuttuvat, kirjaviisaita. Käytännön jaksot ongelmalähiöissä tekisi hyvää ja avaisi silmiä ja laittaisi arvioimaan ammatinvalintaa uudelleen.”

Sosiaalityöntekijät ovat etupäässä keski-ikäisiä, keskiluokkaisia naisia, joille ”syrjäytyneen” asiakkaan (miehen) arkitodellisuus on vieras. Nähdään myös, että kaikki asiakkaat eivät ole syrjäytyneitä miehiä, eikä sosiaalityöntekijät keski-ikäisiä naisia, mutta arkitodellisuudet poikkeavat varmaankin paljon toisistaan. Työntekijän on vaikea edes kuvitella, mitä kaikkea se sisältää, mm. väkivalta, kiristys, uhkailu ym.

Muutostarpeet ja uudistuminen:

Sosiaalialan työ on aina ollut muutoksessa olemista, muutostarpeiden tunnistamista ja hyväksymistä. Muutosrytmi vain kiihtyy ja työ tulee

aiempaa sirpaleisemmaksi. Tällä hetkellä korostuu yhteistyö kolmannen sektorin, elinkeinoelämän ja viranomaisten kanssa. Yhä voimakkaammin nousee esille tarve työskennellä em. toimijoiden kanssa. Vastaavasti perinteinen kunnan sisäinen yhteistyö tulee vähentyä, byrokratialla on, tai ainakin tulisi olla aiempaa vähemmän merkitystä

Kuntien maksuvaikeuksien jatkuminen ja yhteiskunnallisen tilanteen huono ennustettavuus vaikuttavat työtilanteisiin jatkuvin muutoksin. Esim. toiminnallisia tavoitteita valmistellaan useita versioita ennen lopullista päätöstä. Eletään kuin vuoristoradalla. Lähitulevaisuudessa muutos-paineet ovat mm. julkistalouden kriisi, väestörakenteen muutos, pitkäai-kaistyöttömyys, kansainvälistyminen jne. Muutos edellyttää sosiaalialalta jatkuvaa uusiutumista, uudenlaista rajojen ylittämistä ja kumppanuutta. Työssä korostuu myös aiempaa enemmän projektimaisuus

Nopeatempoiset yhteiskunnalliset muutokset edellyttävät sosiaalialan työn-tekijöiltä nopeaa orientaatiota ja syvällistä tietämystä yhteiskun-nallisista asioista. Asiakaslähtöisyys korostuu: asiakkaan voimavarat ja vahvuudet nähdään työvälineiksi. Verkostotyöskentely edellyttää, ettei verkkoon jää isoja reikiä ja oma paikka verkostossa löytyy.

Lapsiperheet ovat yhteiskunnan eri palveluiden asiakkaina, ja kaikissa yhteyksissä tulee tunnistaa riskitilanteissa elävät lapset. Tämä edellyttää yhä tiiviimpää verkostoitumista eri ammattiryhmien kesken. Yhdyskunta-suunnittelussa pitäisi huomioida ennaltaehkäisevä sosiaalityö.

Päihde, etenkin huumeongelmat ovat kasvamassa. Nuorten päihneiden ja huumeiden käyttö alkaa yhä nuorempana, jolloin ongelmia syntyy entistä nuoremmille. Ehkäisevään päihdetyöhön on panostettava entistä enemmän. Yhteistyötä koulu, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon viran-omaisten välillä on lisättävä. Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen olisi panostettava.

Huumeiden käytön lisääntyminen on uhka ja vaara asiakastyössä. Nuor-ten asiakkaiden vaikeutunut tilanne: työttömyys, näköalattomuus, tule-vaisuuden suunn. puute jne. Resurssien puute: asiakkaiden vaikeutunees-ta tilanteesta huolimatta ei voida tehdä riittävästi työtä heidän kanssaan. Puuttuu sekä työntekijöitä että rahaa ja asuntoja.

Työssä pyritään löytämään uudenlaisia keinoja juuri niiden nuorten ta-voittamiseksi ja tukemiseksi, joita yhteiskunnan tarjoamilla palveluilla ei syystä tai toisesta enää tavoita. Työn menetelmät pyritään löytämään uudelleen. Samoin toiminnan sisällöt ovat uudelleen arvioinnin kohteena. Asiakkaina olevat nuoret ovat kokeneet epäonnistumisia edeltäneissä koulutus-, työ- ja palveluorganisaatiokohtaamisissaan – joten niissä jo käytetyt keinot eivät voi olla enää vastaus heidän kohtaamisessaan.

”Mitä syvemmillä työssäni etenen sitä enemmän löydän ongelmia, mutta sitä enemmän löydän myös ihmisissä olevia voimavaroja. Eli työ ei ole toivotonta. Yhteistyön lisääntyminen on silmiinpistävää. Halutaan yhdistää resursseja ja tehdä yhdessä.”

Ammatillinen osaamisen uudistuminen

Nykyisessä sosiaalialan työssä ei riitä pelkästään ”tempputason” selviytyminen työtehtävistä. Sosiaalialan työntekijältä vaaditaan laajempaa yleissivistystä, sosiaalisia taitoja ja kykyä hallita kokonaisuuksia. Laaja yleissivistys on tarpeen, että pystyy helposti löytämään tarvittavat tiedot ja oppimaan uusia taitoja.

Sosiaaliset taidot ovat tarpeellisia verkostoituvassa työskentelyssä. Jokaisen työntekijän tulee tietää, mihin kokonaisuuteen oma panos vaikuttaa. Työntekijällä täytyy olla kyky kyseenalaistaa tekemisiään ja valmius muuttaa työskentelytapojaan, lähtökohtana on asiakaslähtöinen työskentely.

Suurin muutos on ajatus- ja toimintatapojen muuntaminen instituutiosta, palvelurakennepeskeytyksestä asiakas- ja yksilökeskeisyyteen.

Työkenttä ja työtehtävät laaja-alaistuvat yhä enemmän ja yhteistyötahot lisääntyvät. Tämän moniammatillisuuden ja laaja-alaistumisen rinnalla on yhä tärkeämpää, profiloituminen, eli erityistietotaidon suuntaaminen juuri niiden ihmisten kanssa tehtävään yhteistyöhön, joiden elämäntil- kua se parhaiten palvelee.

Sosiaalialan työssä tarvitaan ammattitaitoa juuri siinä, että osaa mahdolli- suuksista valita niitä vaihtoehtoja, joilla rakennetaan huomista eikä vaan niitä, joilla eletään tätä päivää. Asiantuntija ei ole työntekijä, vaan asian- tuntija on asiakas, jonka käyttöön tavallaan annan oman ammattitaitoni ja tietoni. Tämä on dialogista asiantuntijuutta.

Käynnissä oleva muutos on työelämän ja koulumaailman yhdentyminen, kuljetaan ikäänkuin käsikädessä, jolloin tarpeet ja tarjonta vastaavat toisiaan. Yhteinen kehitystyö on mahdollista, jopa elinehto. Tässä käsikynkäsä on huolehdittava laaja-alaisuudesta ja monipuolisuudesta

Tällä hetkellä sosiaalialan perusasiakkaita ovat juuri he, jotka eivät omin voimin pysy mukana yhteiskuntamme muutoskierteessä. Tällöin sosiaalialan työn tehtävänä on auttaa ja tukea sekä yksilöä että yhteisöä ”auttaamaan itseään” eli yrittää yhdessä luoda uusia toimivia, elämää eteenpäin rakentavia vaihtoehtoja.

Palvelutarjonnassa on huomioitava sekä dialoginen yksilöllinen että yhteisöllinen palvelutarve. Jotta palvelutarpeeseen pystytään tulevaisuudessakin vastaamaan, tulisi kaikkeen sosiaalialan työhön, myös korjaavaan työhön, liittää. Ennalta-ehkäisevän ja ennakoivan työn muotoja. Tarvitaan kasvatuksellista työtettä toimittaessa sekä lasten että aikuisten kanssa. Tämä tapahtuu konkreettisia työkäytäntöjä muuttamalla ja toimintoja yhdistämällä. Yhtenä painopistealueena jo nyt ja enenevästi on yhteisön kasvuun ja kehitykseen liittyvä työ ja tuki.

”Esim. Tanskassa kv-ihmisten avohoitoa, avoasumista ja avotyötä tukee intensiivinen lähiötyö ns. kansalaispalkan ja siitä seuraavan ”työvelvoitteen” turvin. Jotakin opittavaa siinäkin voisi meille olla.”

”Kunnallinen byrokratia on hidas luomaan uusia resursseja, joten olen oppinut käyttämään ”vippaskonsteja” tai kauniimmin sanottuna luovuutta, jotta palvelujen tarpeeseen voidaan vastata. Asiakkaat ovat muuttuneet nyt asiakkaisiksi, laatu-tietoisiksi palvelujen käyttäjiksi.”

Liite 4. Koulutuksellisten tavoitteiden painottuminen

Työntekijätyyppi 1.

DIALOGINEN ALUE

	1	2	3	4	5
1. Kyky itsensä ilmaisemiseen				1 (4)	5 (25)
2. Kyky kohtaamiseen ja rinnalla kulkemiseen					6 (30)
3. Kyky vuorovaikutukseen arjen tilanteissa					6 (30)
4. Kulttuurinen ymmärrys				2 (8)	4 (20)
5. Kirjallinen ilmaisun taito		1 (2)		4 (16)	1 (5)
6. Ryhmä- ja yhteisöosaaminen				2 (8)	4 (20)

ILMAISULLINEN ALUE

7. Taiteen ja kulttuurin elämyksellinen käyttö	1 (2)		1 (3)	2 (8)	2 (10)
8. Terapeuttisen taidetoiminnan taidot			3 (9)	2 (8)	1 (5)
9. Draamallisen ilmaisun taidot		1 (2)	1 (3)	2 (8)	2 (10)
10. Musiikillisen ilmaisun ja terapeuttisen taidetoiminnan taidot		1 (2)	1 (3)	3 (12)	1 (5)
11. Seikkailu- ja liikuntataidot		1 (2)	1 (3)	2 (8)	2 (10)
12. Ilmaisullisen toiminnan ohjauksen alue	1 (2)		1 (3)	2 (8)	2 (10)

ELÄMÄNHALLINTAA YLLÄPITÄVÄ ALUE

13. Arjen tilanteissa toimimisen taidot				2 (8)	4 (20)
14. Hoito- ja huolenpito taidot			2 (6)	3 (12)	1 (5)
15. Kasvatuksen ja kasvun tukemisen taidot,					6 (30)
16. Taloudellisen ohjauksen taidot				5 (20)	1 (5)
17. Palveluohjauksen taito				1 (4)	5 (25)
18. Lainsäädännön soveltamisen taito				4 (16)	2 (10)
19. Projektiosaaminen				4 (16)	2 (10)
20. Osallistavat taidot				3 (12)	3 (15)
21. Innostamisen taidot				1 (4)	5 (25)
22. Psyko-sosiaalisen tuen taidot				1 (4)	5 (25)
23. Terapeuttisen työn taidot			1 (3)	4 (16)	1 (5)
24. Johtamisen taidot			2 (8)	3 (12)	1 (5)
25. Hallinnoinnin taidot			3 (12)	1 (4)	2 (10)
26. Pedagogisen johtamisen taidot			2 (8)	2 (8)	2 (10)

	1	2	3	4	5
ANALYYTTINEN, KOKEILEVA ALUE					
27. Kyky ymmärtää työn filosofisia ja teoreettisia perusteita			1 (4)	2 (8)	3 (15)
28. Työtoiminnan analysointi				2 (8)	4 (20)
29. Työn kehittämisen taidot					6 (30)
30. Erittelevän tieteellisen ajattelun taito ja ongelman asettelun taito	1 (4)		1 (4)	3 (12)	1 (5)
31. Kokoavan synteessin tekemisen taidot				4 (16)	2 (10)
32. Luovan ongelmanratkaisun taidot				2 (8)	4 (20)

NÄKEMYKSELLINEN ALUE

33. Kriittisen itsereflektion taito				1 (4)	5 (25)
34. Emotionaalis-moraalisen osaamisen taito				3 (12)	3 (15)
35. Kyky ymmärtää ammattieettisiä perusteluja				3 (12)	3 (15)
26. Sosiaalisen herkkyyden kyky					6 (30)
37. Sitoutuminen ammatilliseen kutsumukseen				3 (12)	3 (15)

Työntekijätyyppi 2.

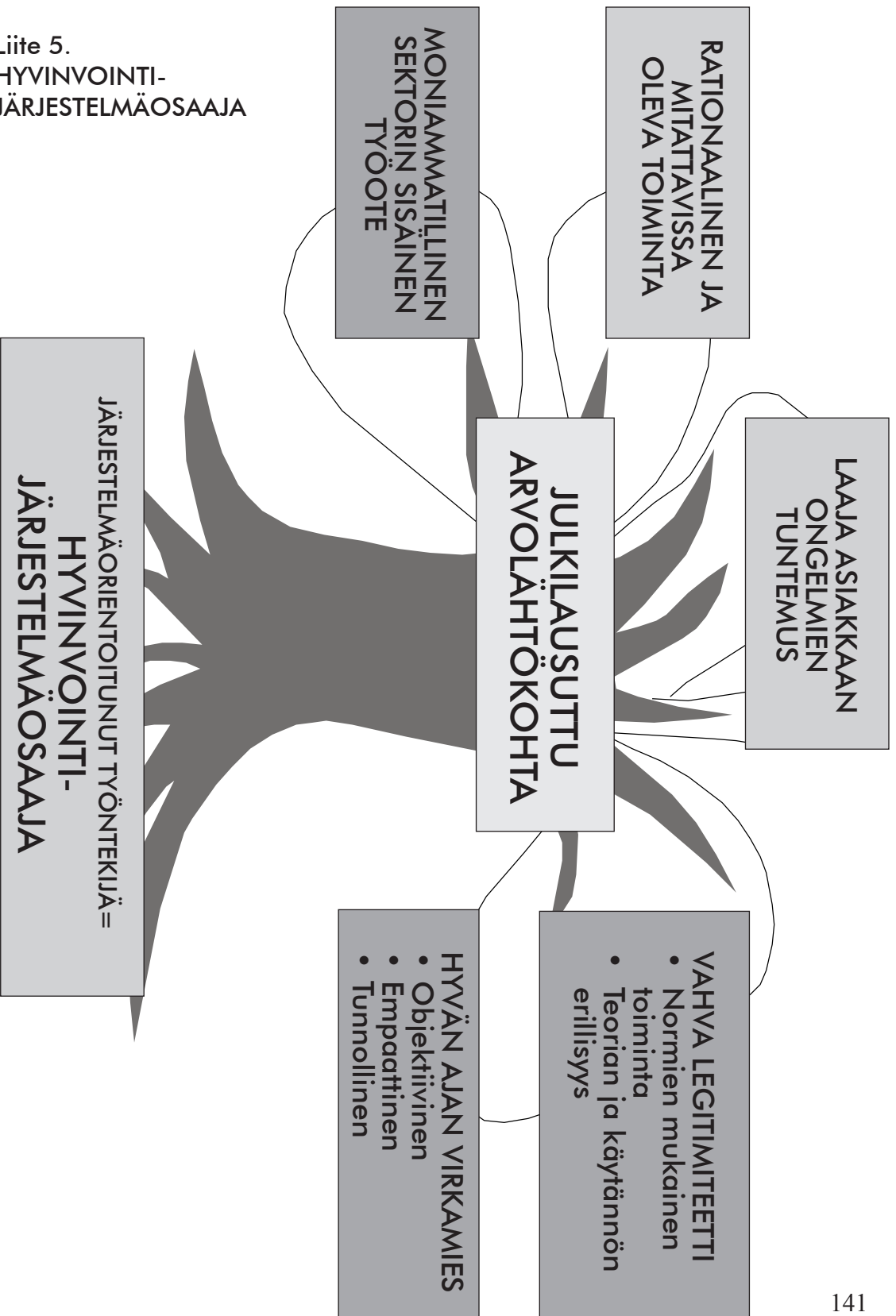
DIALOGINEN ALUE

	1	2	3	4	5
1. Kyky itsensä ilmaisemiseen					1 (5)
2. Kyky kohtaamiseen ja rinnalla kulkemiseen					2 (10)
3. Kyky vuorovaikutukseen arjen tilanteissa					2 (10)
4. Kulttuurinen ymmärrys					2 (10)
5. Kirjallinen ilmaisun taito				1 (4)	1 (10)
6. Ryhmä- ja yhteisöosaaminen					2 (10)

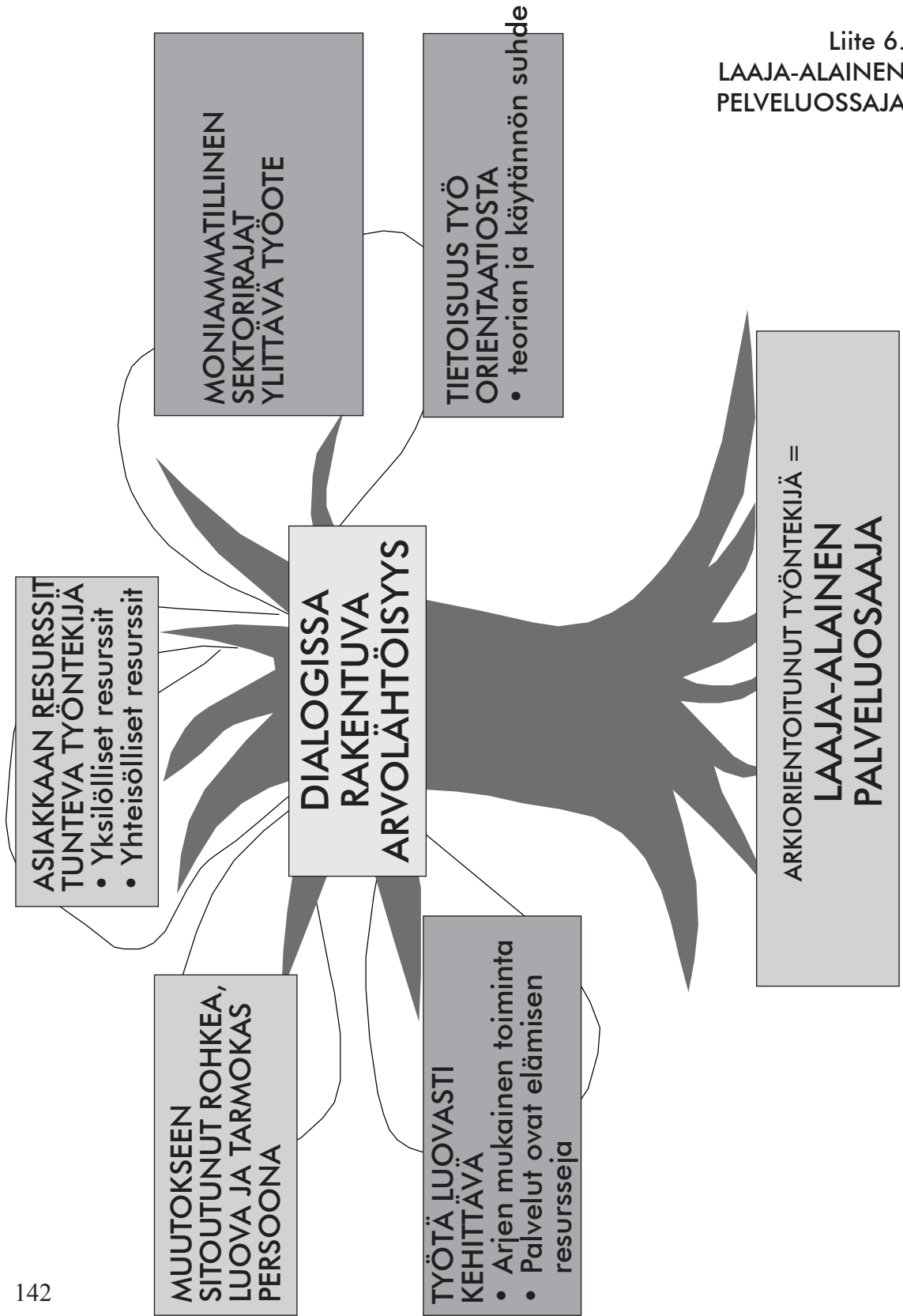
ILMAISULLINEN ALUE

7. Taiteen ja kulttuurin elämyksellinen käyttö					2 (10)
8. Terapeuttisen taidetoiminnan taidot					2 (10)
9. Draamallisen ilmaisun taidot				1 (4)	1 (5)
10. Musiikillisen ilmaisun ja terapeuttisen taidetoiminnan taidot					2 (10)
11. Seikkailu- ja liikuntataidot				1 (4)	1 (5)
12. Ilmaisullisen toiminnan ohjauksen alue					2 (10)

	1	2	3	4	5
ELÄMÄNHALLINTAA YLLÄPITÄVÄ ALUE					
13. Arjen tilanteissa toimimisen taidot					2(10)
14. Hoito-. Ja huolenpito taidot			1 (3)	1 (4)	
15. Kasvatuksen ja kasvun tukemisen taidot				2 (8)	
16. Taloudellisen ohjauksen taidot					2 (8)
17. Palveluohjauksen taito					2(10)
18. Lainsäädännön soveltamisen taito					2 (8)
19. Projektiosaaminen				1 (8)	1 (5)
20. Osallistavat taidot				1 (8)	1 (5)
21. Innostamisen taidot					2(10)
22. Psyko-sosiaalisen tuen taidot					2(10)
23. Terapeuttisen työn taidot				1 (4)	1 (5)
24. Johtamisen taidot			1 (3)		1 (5)
25. Hallinnoinnin taidot			1		1 (5)
26. Pedagogisen johtamisen taidot				2 (8)	
ANALYYTTINEN, KOKEILEVA ALUE					
27. Kyky ymmärtää työn filosofisia ja teoreettisia perusteita					2 (10)
28. Työtoiminnan analysointi					2 (10)
29. Työn kehittämisen taidot					2 (10)
30. Erittelevän tieteellisen ajattelun taito ja ongelman asettelu taito				1 (4)	1 (5)
31. Kokoavan synteessin tekemisen taidot				1 (4)	1 (5)
32. Luovan ongelmanratkaisun taidot					2(10)
NÄKEMYKSELLINEN ALUE					
33. Kriittisen itsereflektion taito					2(10)
34. Emotionaalis-moraalisen osaamisen taito				1 (4)	1 (5)
35. Kyky ymmärtää ammattieettisiä perusteluja					2(10)
26. Sosiaalisen herkkyyden kyky					2(10)
37. Sitoutuminen ammatilliseen kutsumukseen				2 (8)	

Liite 5.
HYVINVOINTI-
JÄRJESTELMÄOSA AJA

Liite 7.
PALVELEVA
HYVINVOINTI-
OSAAJA

